

A Vörös Postakocsi folyóirat
művészet – tudomány – közélet

Alapítva:
2007. Nyíregyháza

Tartalomjegyzék

ÚTIRÁNY

Kántor Péter: <i>Mutass nekem</i>	5
---	---

FORSPONT

Kulcsár Attila: <i>Új kávézó a Bocskai utcán</i>	6
Deák-Takács Szilvia: <i>Nem boszorkánytanya</i>	7

FOGADÓ

„Látókörbe emelni a kortárs irodalmat” – Az Óriás zenekar frontemberét, Egyedi Petit B. Zetas Péter kérdezte	13
„Egy vers zeneisége számomra azt jelenti, hogy megszólaltat bennem valamit” – Nagy János zeneszerzőt Kulin Borbála kérdezte	15
„A GDP és a boldogság két külön dolog” – Vincent Liegey-t, a Nemnövekedés mozgalom szóvivőjét Kulin Borbála kérdezte	17

GYORSPOSTA

Kirilla Teréz: <i>„Boldogok a lelki koldusok”</i>	22
Laborczi Dóra: <i>Rikárdó és én</i>	23
Szécsi Noémi: <i>Business as usual</i>	27
Szalay Pál: <i>Nyáridő</i>	28

ÚTI FÜZETEK

Vörös István: <i>Egy elszabadult könyvtár; A Thomas Mann-elv</i>	29
Lackfi János: <i>Mikor rád; Úgy kellene</i>	31
Kürti László: <i>végre egy nő</i>	33
Nagy Zsuka: <i>Táviratok</i>	34
Zoltay Lívia: <i>Bereki emlékek – A versmondó</i>	36
Turi Timea: <i>Tatjana válasza Anyegin harmadik levelére</i>	38
Somskői Beáta: <i>Járdakockák</i>	39
Zalán Tibor: <i>Szabálytalan szonett Jónás Tamásnak</i>	39
Zsille Gábor: <i>Tiszaladányi elégia; Egyszer majd megszeretem Zsille Gábort</i>	40
Háy János: <i>Úgy kelsz fel</i>	42
Támba Renátó: <i>Kioldhatatlan; A teljesség felé; Álompüré; Narkisszosz-szindróma</i>	43
Szirmai Péter: <i>El Desierto</i>	46
Ughy Szabina: <i>Túl; Szelfi</i>	48
Oláh András: <i>maradj közel; fedezékben; axióma</i>	49
Szabó T. Anna: <i>Színészdal; Tengertenger</i>	50
Tóth Kinga: <i>Spoilerek I.: Csapó</i>	51
Nagy Gábor: <i>Illegális fürdőzés</i>	53
Szászpataki Róbert: <i>A harangozó</i>	55
Farkas Arnold Levente: <i>jeruzsálem harmadik rész</i>	61
Stiller Kriszta: <i>Csodavárás; Börtömör; Villon-villanella</i>	62
Vétek Bence: <i>Cigaretta</i>	63

Németh Gábor Dávid: <i>Szívmalomharc</i>	64
Lauer Péter: <i>nincs-van; haikut olvasol</i>	65
Kiss Judit Ágnes: <i>Profán könyörgés; Szeretők balladája</i>	65
Adam Zagajewski Zsille Gábor fordításában: <i>Tévelygők; Kapu</i>	67
Falusi Márton: <i>Vasasztal a tanösvényen</i>	68
Kováts Judit: <i>Elszakítva (regényrészlet)</i>	70
Botos Ferenc: <i>Ananké; Koromszín úton</i>	77
Petőcz András: <i>Aki voltam; Nem éppen játék</i>	77
Hohl Ferenc: <i>Alkalmi panaszdalból; Elavult szonett</i>	78
Tóth Réka Ágnes: <i>Éjjel; Kanyar; Gumikacsa</i>	79
Beck Zoltán: <i>a hatodik; vastagfalú</i>	81
Gálla Edit: <i>Fiatalon meghalni</i>	83
Jónás Tamás: <i>Közelítő ős; Rontás; Olvasni szoktam éjszaka, s délre utazni télen</i>	83
Gothár Tamás: <i>Hánykolódó; Firkász</i>	85
Miklya Zsolt: <i>Dalok a tótok könyvéből: Tutajon; Vigyen...; Messze; Erre</i>	87
Csapó Angéla: <i>kirakat; tájleíró költemény</i>	90
Vermuth Attila: <i>Ebédél a szünet; Elbocsátó, szép</i>	91
Skobrák Máté: <i>nulla egész</i>	91
B. A. Taylor: <i>Szar nap</i>	92

GYALOG GALOPP

Lapis József: <i>A hosszú asszony</i>	96
Nagy Zsuka: <i>nóta</i>	98
Ésik Sándor: <i>Rönkrozi</i>	99
Parádi Andrea: <i>Vizyné habmerő kanala</i>	103

OBJET TROUVÉ

Milbacher Róbert: <i>Miért van a Költőnek két neve?</i>	105
Onder Csaba: <i>Zárójelek között</i>	109
Bódi Katalin: <i>Et in arcadia ego és felboncollak</i>	111

A BAKON LESŐ

Lapis-Lovas Anett Csilla: <i>„ma mindenki boldog, ma mindenki szomorú”</i>	114
Jassó Judit: <i>Termékeny lázadás</i>	115
Mikó Zoltán: <i>Az életmű metatextusa</i>	117
Handó Péter: <i>Melegágy</i>	119
Bihary Gábor: <i>Trans History</i>	120
Kulin Borbála: <i>A líra nem szelfibot</i>	122
Herczeg-Szép Szilvia: <i>Újrahangolt gyerekirodalom</i>	125
Veisz Bettina: <i>„A maradéktanúja lesz”</i>	128

FOTÓK / BORÍTÓKÉP

Illusztrációk / Borító: Rontó Lili grafikusművész

Mutass nekem

Kántor Péter

Mutass nekem egy olyan utcát,
egy olyan utcát vagy teret,
ahol harminchat évesen
sétálhatok megint veled.

Mutass nekem, mutass nekem
száz métert, vagy csak hatvanat,
ahol úgy futok, mint a szélvész,
s mögöttem mindenki elmarad.

Mutasd nekem, mutasd nekem
anyám ahogy rám mosolyog,
évek telnek el, évtizedek,
és én még mindig álmodozok.

Mutass nekem egy széles folyót,
azt a széles folyót, amit úgy ismerek,
ül a partján egy öreg ember,
ül a partján egy kisgyerek.

Új kávézó a Bocskai utcán

Kulcsár Attila

A kettőspont írásjel, amikor kiteszük, egy gondolatra akarjuk felhívni a figyelmet. Én itt most egy megvalósult gondolat elé teszem. Az épület egy gondolat magyarázata. Mert sok dimenziója nem mondható el egy mégoly összetett mondatban sem. Ott áll az utcán, és csak mutogatja falait, tetőit, aztán beinvitál tereibe. Sokan nem értik építészül, hogy mit akar mondani, le kell fordítani magyarra.

A történelmi városokat a motorizáció amortizálja. Csak jönnek az autók, a kamionok, és nem férnek el a szűk utcákon. Nyíregyháza akkor is bedugulna, ha annyi konflis közlekedne, ahány autó manapság. Az utcafronton álló, zárt sorú beépítések között nincs több hely. A régi sugaras utak küllői a centrumba vezetnek, a piacra, boltokhoz, hivatalokba. Néha a küllőket közök, szűk utcák kötötték össze gyűrű-szakaszonként, hogy lerövidüljenek a horizontális távolságok. Béla, Kálmán, Géza, László, Nyár utca, Tavasz utca, Kert-köz, és a többiek. De ez egy idő után nem volt elég. Minden város védi a történelmi központját. Házait, tereit történelmének díszleteként. A központ nem forgószínpad. Itt csak olyan darab játszható, olyan rendezés, amelyik adottságnak tekinti a falakat. Aki modernet akar, csinált magának új várost – Chandigar, Brazília, Újpalota, Jóságos, Örökös földi lakótelep – hozzá való installációkkal, házakkal, utakkal. De a történelmi város nem lehet élethetetlen díszlet. Időről időre vitalitással kell megtölteni, mai élettel.

Ezért az urbanisták köröket húznak, eddig és ne tovább. Itt álljon meg a menet: a motoros, innen gyalogmenet. Ezért készülnek körutat a közök helyén, a régi udvarok tereiben, hogy a forgalmat széles forgalmi sávjaire tereljék, és egyirányúsítják a régi utakat, hogy a házsorok megmaradhassanak, a kerteknél elkerülő utakkal tiltják ki a városokból az átmenő forgalmat. Létrejön a gyalogos városközpont, sétálóutcákkal, promenád terekkel.

Kalata Gyula hatvanas években született várostervén két körút nyomvonalát fogalmazta meg Nyíregyházán. A Nagykörút megvalósítása, a „megforgatjuk az egész világot” szellemében, még bátran és olcsón szanálhatott negyven méteres szélességeket a közlekedés számára, és képes volt térfalakat építeni mellé lakóházakból. Mára már csak egy 400 méteres szakasz hiányzik belőle, a délkeleti íve.

A Belső körút már torzó maradt a rendszerváltásra, a rövid északi és déli szakasz csonkolt öleléseivel, mert ekkorra a területek városromboló kisajátítása és a városfejlesztés sem anyagilag, sem erkölcsileg nem rendelkezett legitím tőkével. Újratervezést javasolt a magántulajdont is mutató GPS. Párhuzamos forgalmú utcákkal, kis lépésekkel. Az Egyház utcai szakasz létrehozása kiüresítette a kasszát.

Elkészült a Szegefű – Bujtos – Bocskai – Szent István utcát összekötő körútszakasz. Osztottpályás burkolatán rohan a forgalom. Csak hát kerítések és tűzfalak között. Pedig a városközpontot zárt sorú beépítéssel szeretjük. Üzletekkel, kirakatokkal, vendégház helyekkel, kávézókkal, találkozókkel útjain, sétányain. Az új utak beépítésért kiáltanak. Az utat házsorok szegélyezik majd, szolgáltatásokkal a földszinten. Van már terv a Bujtos utca és a Bocskai utca közötti szakaszra, és a most valósult meg az első dicséretes lezárás a Bocskai és a Szent István közötti, vékony teleksávon, egy sarokházzal.

Krúdy városában a fiáker útját az esti szürkületben a zárt sorúságot kapualjakkal megszakított sötét ablakok sora követte, helyenként egy-egy kivilágított kocsmával. A Kossuth térről, kivezető utak mentén a középületek után ez a beépítési struktúra őrződött meg máig.

A kisvárosi polgárházak tiszta szobái, és néha a hálósobák is az utcafronton foglaltak helyet, redőnnel, nehéz függönyökkel, de ezzel együtt is a forgalom zaja miatt, korlátozottan használva. Ezek zavaró hatása miatt emelték meg a padlószintet, és költöznek ma az ilyen házak padlástereibe a hálóhelyek. A megemelt földszint alá városunkban csak néhány helyen került szuterén szint: a Széchenyi utcán, a Kálvin téren. Ezekben jó esetben borozó került, rosszabb esetben lebontották, mint a Palermo panzió házat. A használatukban zavart földszinti lakóterek kiadók lettek. A kereskedelem a plázákból megkísérel visszakerülni a gyalogos városi zónákba, és megszólítani a bámszokásokat kirakatokkal.

Ez a régi nyílászervezett, esetleg balluszterekkel díszített földszinti ablakok halála, mert parapetjeiket a padlóig lebontva kirakatok lesznek, vagy sok lépcsővel megközelíthető elárúsító szintjeikre nyíló üzletajtók. Ettől rosszabb, amikor a kereskedelem kirakatai nincsenek tekintettel hagyományos nyílásrendszerre, és faltesteket is lebontva a nagyobb portálok felett a szemöldökpárkányok árulkodnak az érzéketlen beavatkozásról.

Sok városban nem engedik ezt a szabályozások. A régi polgárházak bejáratai az udvarokról nyíltak vagy a kapualjából. Pécsen kinyitják a kapukat, a belső udvarok az utca térbövéletei, és onnan közelíthetők meg a boltok, éttermek, szolgáltatók műhelyei. Záróra után a kapu bezáródik. Így lehet bolt az utcafronton úgy, hogy megmarad az ablakok nyílásrendszere, a horizontális lábazatok, osztópárkányok, oromdíszek sávja, a sokakban bevéssződött patinás épület látványa, miközben megvalósul mögötte a kereskedelem hagyományos bemutató tere és az udvarra ülnek ki a söröző vendégei. Debrecenben a Batthyányi utca lett sétáló utca, és cívis házai ezzel a logikával revitalizálódtak.

Nyíregyházán alig vannak összenyitható udvarok, amelyekben átközölhetünk a másik utcába, mint Egerben, árkádjaink, mint Bolognában vagy Bázelen, ahol fedett helyen nézelődhetünk és fogyaszthatunk. Mindezt egyesítette a plázák első generációja, amelyek a parkolási problémák miatt kicsábították a városlakókat a külvárosokba. Az újabb szupermarketek már bejöttek a központba, de a többszintes passzázsok fényorgonás tereiben, a mindenben megnyilvánuló direktség, a minden eszközzel eladni akaró tolokodás valahol már taszító, az áruktól roskadó polcai között is magányosnak, tanácstalannak érzi magát a járókelő.

És akkor itt van egy új entitás. A Bocskai utcai sarokház, a történelmi utcasor kontextusába harmonikusan illeszkedő modern rekonstrukció.

A lizénákkal tagolt utcai falsíkját ablaksávok tagolják, – járdaszintig levezetve. A műkövel megismételt lábazati elemek, enyhén stilizált történelmi tagozatú nyílászervek, timpanon idézetek és párkányok segítenek a régi homlokzatot felidézni és elfelejteni, mintha mindig is ilyen lett volna itt minden, mert nem az elemeket őrizte meg műemléki precizitással, hanem az architektonikus tagozatok funkcionális és rendező elveit. Így lett a haszontalaná vált kapualj a vertikális bejárat lépcsőházi tömege. A fogsoros osztópárkány a kötelező szomszédhoz igazodás után légies ablaksávval lebegtetni a hasznosított tetőtérét a megemelt héjazat alatt. A fehér műkö plasztikák archaizáló elemei harmonikus ritmusukkal utalnak vakolt elődeikre, és a vakolt falmezők a szürke ötven árnyalatából a fehérhez legjobban igazodót kapták a tervezőtől.

A magastető utcasor lezárásaként a lépcsőházi hasáb konzolosan kikönyököl sarkon és a gerincmagasság felett leszegi az utcát. A csonkolt tömeg a gyalogjárdának ad helyet és vertikális hangsúlyt az utcasoroknak. A lépcsőház ablaksávjai kortárs építészeti gesztusként fordítják át a tömeget a körút folytatandó XXI. századi világába. Addig is a benyúló udvari szárny Munkácsi Vasgyárban készült öntöttvas oszlopsora fölött visszaköszön vízszintes attikájú tetőfelépítmény és a masszív kerítés fala, amely a belső udvar intimitását biztosítja és a parkolókat takarja. Jó időben újult meg a kis SZTK homlokzata is, hogy elfogadjuk az új körútszakasz nem disszonáns, de provizórikus térfalaként.

A Bocskai utca 17. rekonstrukciója, közvetlen belépést biztosítva a gyalogos zónából a megmaradó mennyezetekkel létrejött nagy belmagasságú terekben, galériás térbövéleteknek ad színpadot. A kereskedelmi egység – galériás cipőbolt – és a Frei kávézó jól sáfárkodik a téri pódiumokkal. Az udvari szárny kiállító teremmel, irodával folytatódik a tetőtérben, alatta pedig az egységek kiszolgáló helyiségei sorakoznak.

A kávéházban így létrejött látványos szinteltolódásokban intim galériákat, búvósarkokat, megfigyelőállomásokat vagy csak bábmézőkódó nézőpontokat hoznak létre a bútorozások virtuális mikrokönyezetet. A tér felfedezésére csábít, vendégei kipróbálhatják számtalan kanyonját, platóját, nézeteit. Mindenhol más. Változatos belsőépítészete arabos, indonéz, dél-amerikai, olasz, és a kávékultúra minden hazájára utalásokat villant fel egymásba áttűnésekkel. A komplementerekkel dolgozó színkavalkád zöldjei, vörösei, kékjei ellenére a faltestek elemei nem vesznek össze, mert minden elemük minőség. Nem összetakolt vagy csak divatos falburkolatok. Az építető Dobos Tibor jó példák alapján tartotta kézben az enteriőröket. A sokszínűséget és anyaghasználatot a padozat a falbetétek és a mennyezet barnája moderálja. Az emeleti rendezvényter és kiállító terem fehérekkel, szürkékkel lecsendesül, hogy helyet adjon más műfajok érvényesülésének. A koffein élvezetének eme oázisa a Frei kávézók arculaterve szerint készült, a hálózat 21. tagja. Elnézve reklámképeiket, talán a fatéglás pult és a szervizkonyha lamellás kabinjai azonosak valamennyiben. Illetve a kávétermesztés hazáinak kontinens-képei. Jó, hogy ez a találkozóhely létrejött a városban. A példaértékű építészeti produkció hiánypótló szolgáltatást fogad be. A jól kitalált frencsájz a világ legális szenvedély-italának földrészenként és tájegységenként más-más ízeit felvonultató kávé-választékával újra rangot ad az automaták melletti műanyag pohárban fogyasztott lötytyé zúllott fekete lének. Stresszes munkahelyek állva lehörpintett langyos italát nemesíti kávéházi gurmanok élvezkedési tárgyává. Az építészeti metamorfózis pedig találkahelyé emelte ezt a Krúdy-látta polgárházat is.

A rekonstrukció tervezője Balázs Tibor, Pro Architectura díjas építész ebben a munkájában is megmutatta, hogy nemcsak a kortárs építész progresszív vonulatának avatott mestere, hanem a regionalista hagyományból építkező házakhoz is ért. Igazolja ezt a Római Katolikus Lelkipásztori központ palotahomlokzata mellé épített konzekvens térgenerálás, vagy a Móríc Zsigmond Könyvtár hatvanas évekbéli modernségét XXI. századi kortárs plasztikai műtettel város-szépévé tevő briliáns rekonstrukciója.

Nem boszorkánytanya

Deák-Takács Szilvia

„*Omnis ars naturae imitatio est. Vagyis minden művészet – így a kertművészet is – a természet utánzása.*” – kezdi előszavában a könyv szerkesztője *Az anarcsi Czóbel-kúria történeti kertjének megőrzése és helyreállítása* elnevezésű projekthez kapcsolódó kiadvány elején. Deák-Takács Szilvia kritikája Ombódi Ildikó *Bárókert– Az anarcsi Czóbel-kúria kertje* (Anarcs, 2014) című kötetről.

A kötet a mintegy 200 éves múlttal bíró kert történetét, az annak alakításában fontos szerepet játszó személyeket mutatja be, olyan képi anyaggal, amely egybegyűjtve kuriózumnak minősül. A szakértő és a laikus olvasó egyaránt élvezettel forgathatja a kellemes, igényes küllemű könyvecskét. A borítón a *Gólyák a kúria kéményén* című Büttner Helén- (vagy Czóbel Minka-) rajz egy részlete látható, ez által sokkal szélesebb spektrumra kerül a hangsúly: sem a kert, sem a kúria, hanem mindez egyben válik lényegessé, ahogy egybeforrva él ez a település múltjában, illetve földrajzilag a maga valóságában. A könyv bemutatóján, Anarcson maga a szerkesztő, Ombódi Ildikó hangsúlyozta a borítóra elhelyezett kép kiválasztását. A tudományos munka háttérét nagyrészt az Ecsedy Anna és Alföldy Gábor által elkészített háromkötetes tudományos dokumentáció adta, de nagyon gazdag, alapos és korrekt a további felhasznált szakirodalom jegyzéke is (feltétlenül kiemelendő a több mint ötven megnevezett forrásanyag közül Margócsy József *Egy régi udvarház utolsó gazdája* című szöveggyűjteménye és *Az anarcsi Czóbel-család iratai* címmel egybegyűjtött kutatás eredménye).

A könyv első fejezetében, *Az anarcsi Czóbel-kúria és kert tulajdonosai, használói a 18. századtól napjainkig* című részben a Czóbel-család és az anarcsi Czóbel-birtok eredetének bemutatása kap helyet, illetve a kúria és a kert tulajdonosait, használóit veszi sorra a kiadvány. A Czóbel-család eredetét illetően világossá válik a névhasználat többféle előfordulása, ami a 19. században állandósult Czóbel alakban: A Zobel- (Zobell-, Zóbel) csehországi polgárcsalád bárói ranggal rendelkezett, a cseh nemesi rendek közé tartozott. A 17. század végétől volt jelen Szabolcs vármegyében, ekkortól említik a források Czóbell, Czobell írásmóddal. Czóbel (I.) József ezredes kapta Mária Teréziától a baloghfalvi predikátummal járó nemességet és a címet. Egyik fia, József a család erdélyi ágának, másik fia, László (1742–1774) a család anarcsi ágának alapítója. Czóbel (II.) Imre (1772–1829, László fia) és családja írja következetesen Czóbel formában a nevet, ami a 19. század folyamán állandósul.

A Czóbel-birtok, azaz az anarcsi ősbirtok a gróf Teleki-családtól, házasság útján kerülhetett a Czóbel-családhoz (baloghfalvi Czóbel László gróf Teleki Borbálát vette feleségül). A forrásokban azonban nem találni pontos magyarázatot arra, amit a családi megemlékezés őrzött, miszerint már ezen házasság előtt a birtok egy része a család kezére került, és a házasságot már birtokszomszédként kötötték. Az 1790-es(?) években épült, majd 1820-ban bővített földszintes Teleki-kúria és a hozzá tartozó birtok a Czóbelek között öröklődött. (Megjegyzi a szerző, ennek az az érdekessége, hogy Teleki Borbála második házasságából született fia, gr. Vay János a Czóbel-kúria építetői és későbbi tulajdonosai között nem szerepel.)

Ombódi Ildikó tanulmánya számos térképmásolatot, katonai rajzot is bemutat, az első katonai felmérés 1784-ben készült részlete már ábrázolta a kúriát. Czóbel (I.) László halálakor, 1774-ben, gyermekei kiskorúak voltak, tehát valószínűsíthető, hogy a korábban emelt kúriában élt gyermekeivel Teleki Borbála. Czóbel (II.) László 1799-ben táblabíra lett, majd főhadnagyi rangra is szert tett, sokat időzött Anarcson, és részt vállalt a birtok igazgatásában. 1799-ben történhetett az épület átépítése, bővítése. (Vannak források, melyek a kúria keletkezéséről jelölik meg

ezt az időpontot.) Czóbel (II.) László gyermekei Czóbel Albert és Czóbel (II.) Imre, utóbbi Vay Éva Evelinnel kötött házassága szerez tekintélyt a családnak, Vay Evelin anyja nem más, mint Kazinczy Zsófia, Kazinczy Ferenc unokatestvére. Evelin által kerültek levelezésbe például a Lónyayakkal, a Csákyakkal.

Az 1870-es évektől Czóbel (II.) Imre a birtok igazgatásában nagyon nagy szerepet vállalt. Imre és Evelin házasságából három gyermek érte meg a felnőttkort: István, Emma és Minka. (Minka nevéről már korábban írtunk a lapban.) Albert betegeskedése idején Imre és István vette át az ügyeket, igaz, hogy Imre elég tájékozatlan volt gazdasági területen. Albert halála ezért szinte megoldhatatlan problémát jelentett. 1880-tól az anarcsi birtokrészt átírtatták Vay Evelin nevére. Imre kertészkedési szenvedélye meghatározó tényező a kert alakulása szempontjából, ebbe fia is besegít. Azonban László második házassága báró Mednyánszky Margittal azt eredményezi, hogy Nagyörön, a feleség családjának birtokán élnek ezután. A Mednyánszky-család kitisztzza a birtokot, ami így Margit nevére került. Majd 1937-ben bekövetkezett halála után annak egyetlen élő gyermeke, Czóbel Margit örökölte a birtokot, aki Nagyörön élt, és látogatóba sem jöhetett '45 után, mert nem kapott útlevelet.

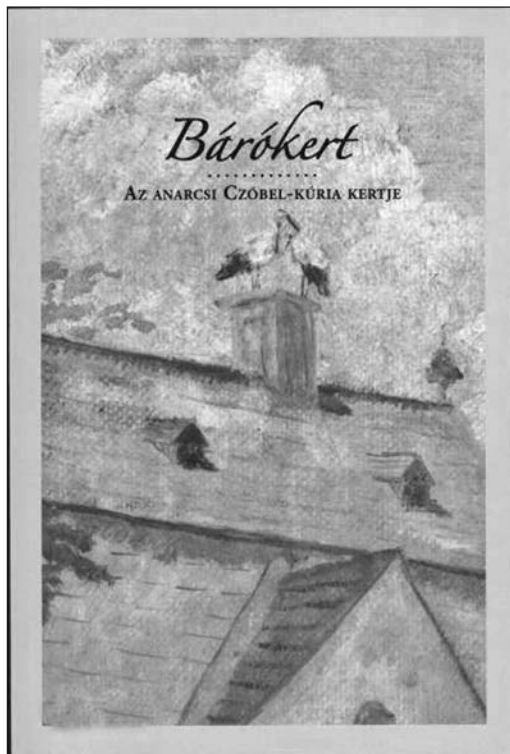
A Czóbel-család Anarcszon maradt tagjai maguk igyekeztek gazdálkodni a 25 holdas birtokon, Evelin irányította a háztartást és a kert gondozását, ezt később Minka vette át. Közismert, hogy kutyatenyésztéssel és méhészkedéssel is ügyesen foglalkozott. Minka tehát nem volt a kastély birtokosa soha, de egész életét itt élte le, eltekintve gyakori utazásaitól.

1945-ben a kastély és a környező park is a község használatába került, Emma és Minka egy-egy szobát használhattak életük hátralévő részében. A falubeli Dajka Béla gondoskodott róluk már 1943-tól, aki (itt némi korrigálásra szorul a kiadvány érintett része, Dajka soha nem állt a Czóbelek alkalmazásában, Minka beszélgetőtársa volt), leginkább művészet iránti érdeklődése kötötte őket össze: Dajka Béla maga is festegetett, kiállításokra járt, írogatott. A műkedvelő falubeliben lelki társra talált Minka, így napi kapcsolatban álltak élete végéig. Temetéséről is ő intézkedett, halála előtt is kedves barátját hívta, akinek sokat köszönhetett, mert éhezéstől és sok nélkülözéstől igyekezett megmenteni az idős testvéreket.

A könyv a következő részben ismerteti *A kert részletes építéstörténetét a 18. századtól napjainkig*. Ennek legfőbb vonalait a következőkben vázolja fel: az 1784-es térkép, annak ellenére, hogy elég elnagyolt, ábrázolja az udvarházat, két melléképületét és környezetét. Ennek a térképnek a készítése idején egy igen szerény méretű kert tartozott az épülethez. Ekkor puszpángszegély, gyepp, virágágy lehetett a díszítőelem a kertben. Ennek a díszkertnek a bővítésével, illetve a geometrikus beosztást angolosító beavatkozás által jött létre a tájképi kert.

Az 1856–60 között készült második katonai felmérés ide vonatkozó részét is ismerteti a kiadvány: a birtok bővülése figyelhető meg, ami a Czóbel-fivérek 19. sz. első felében folytatott munkájának eredményét mutatja. A térképen kivehető egy csatorna nyomvonala, aminek a vize a kertben kialakult halastó vizét táplálta. A halastó közelében elterülő különleges képződményre is figyelmet fordít, ami nem más, mint a teknősbékák tó (széles vizesárokkel elkerített dombra kell gondolnunk, a víz közepén elterülő szigeten napozhattak a teknősbékák).

Az 1870-es felmérés már kialakult angolkert jellegű területet mutat. A kúriától az almáskert felé két főstány futott, amelyek közrefoghatták a korábban említett, pontosan nem ismert kőszobrot (visszaemlékezés szerint kalapos nőalakot ábrázolt, Minka „kőlovat” emleget egy versében. A kúria mögött elterülő kertben ívelt utak és azokat ke-

resztesző sétányok kaptak helyet. A faállomány 1870-ig elég takarékos képet mutat: a parkosított területet lehatárolták egy erdősávval, de csak kisebb facsoportok fordultak elő a kertben: platán, japánakác, tölgyek, ezüsthfenyő és talán a páfrányfenyő is. Egy kör alapzatú szőlőlugas és hatszög alapú gloriett is fellelhető az említett 1870-es kataszteri felvételen. A pavilonhoz gurítótér tartozott, ez alapján amolyan tekepályaként funkcionált. A gloriettet (filagóriát) Minka felújította 1913 tavaszán. Hogy a kert varázslatosságát még jobban elképzelhessük, érdemes megemlíteni a térképen ugyan nem szereplő, de Büttner Helén képén is fellelhető kerti hintát. Az almáskertbe kis fahidak vezettek. 1870-re megépült egy kisebb üvegház, közelében egy kút is elhelyezkedett. Szintén az 1870-es térképen már a családi sírhely is fellelhető.

Czóbel (II.) Imre létesítette a 823 négyszögöl területen fekvő faiskolát, dísz- és gyümölcsfákat egyaránt neveltek itt, mintegy 60 (!) gyümölcsfafajtáról készített jegyzeteket. A helyi hagyomány Czóbel Albertet emlegeti a kúriakert létesítőjeként, de a kertészkedésben, botanikában nagy érdeklődést mutató, gyakran utazó Imrének óriási szerepe van a növényállomány gazdagításában.

A kert gazdagodása Czóbel (II.) Imre és Minka idejében (1876–1908) a következőképpen történik: miután 1876-ban elhunyt Albert, öccsére, Czóbel (II.) Imrére nagy adósság maradt. Ezért átmenetileg kevésbé tudtak gondot fordítani a kert szépítésére ezekben az években. Az 1887-es esztendő hoz fordulatot, amikor Imre fia, István házasságot köt az első felesége halála után Mednyánszky Margittal. Az 1000 holdas birtokot kitisztázzák, és Margit nevére kerül. Minkáék megélhetése zavartalanabb lesz ekkortól, Imre anyagi ügyek helyett hobbijával foglalkozhat: kertészkedhet, az almaszedés, szőlőszüret, diótermelés stb. felé fordulhat. Ismeretes, hogy Minka értett a méhészkedéshez, számos levél maradt fenn, amelyekben erről olvashatunk. A kúriában élt 1888-tól Czóbel Emma és gyermekei (Loránd, László, Erzsébet, Zsigmond), 1890-től pedig rendszeres vendég volt Büttner Helén, később családtagnak számított. Az 1880-as évektől Minka is részt vett a kert alakításában, például az ő kedvéért kerül lilomszegély a kedves virágok közé. Egymáshoz írt leveleikben is beszélnek a virágokról, de préselt szirmok és levelek is bizonyítják, milyen virágok fordultak elő a kertben: boroszlán, rózsák, búzavirágok, ibolya, árvácska, szarkaláb, liliumok, gyöngyvirág, pipacsok és sok más. A kiterjedt levelezésben mindezekről is írnak: Evelinnek lányához írt finom hangú leveleiben sok szó esik a kert szépségéről, illetve Minka Justh Zsigmondnak írt leveleiben is áradozott a kertről. A levelekhez mellékelt préselt virágszirmok, levelek is bizonyítékkal szolgálnak. A kúriakert ugyanakkor Czóbel Minka számára amolyan vadregényes terep is volt, álmok és vágyak ihletője lett. A kert idős fái is nagyon közel álltak Minka szívéhez, egy erős vihar pusztítását zokogva fogadta, erről Justhhoz írott levelében találunk bizonyítékot.

A kert fakülönlegességei közé tartoztak többek között: tulipánfa, páfrányfenyő, szomorú gyertyán, vadgesztenye, vérbükk, keskenylevelű ezüsthfa, szomorú japánakác. A könyv bemutat néhány képeslapot, a valamivel 1900 előtt készült képen kivethető a kúria homlokzatán felfuttatott növényzet, a kúria egyik sarkánál felfedezhető egy vadgesztenyefa. A kert bútorzatáról is említést tesz a teljességre törekvő kiadvány: 1900 körül deszkaborítású öntöttvas kerti pad, a teraszon összecukható vas kerti bútorok láthatók a képeken. Egy fahordó is kivethető a korabeli ceruzarajzon, ebbe gyűjthették az esővizet. 1900 őszén Czóbel Minka nyárfák telepítésébe kezdett, nagy gondossággal osztotta szét a Forgách Lászlótól, Mándokról kapott csemetéket.

Rendkívül érdekes életrajzi elemekkel is gazdagítja a szerző a könyvet, ezek közül az egyik Emma lányának, Eliz életének rövid története: a lány zárdában nevelkedett, majd hazaérkezve tüdőbajjal küzdött, a tó partján építettek számára egy kis házat az 1900-as évek első éveiben, hogy minél többet legyen jó levegőn. Eliz 21 évesen elhunyt, ekkor az anarcsi köztemetőben helyezték nyugalomra, de később Emma áthozatta a családi sírhelybe Loránd maradványaival együtt (Imre holttestét 1906-ban bekövetkezett halálakor már a kertben helyezték nyugalomra, ahogy az 1908-ban elhunyt Evelinét is).

Vay Evelin halála után Emma és Minka maradtak a birtokon, ők határozzák meg a kert képét *1908-tól a 2. világháborúig*. 1908-ban Bob (Büttner Helén) is a birtokra költözött (és itt élt haláláig). A birtok tulajdonosa változatlanul Czóbel Istvánné, Mednyánszky Margit (Miri) volt, azonban sem István, sem Miri nem foglalkozott a birtok kezelésével.

1908 után készült festményekre is hivatkozik Ombódi Ildikó, amelyek szerint lovak is megtalálhatók voltak a birtokon, valamint kutyák és méhes is helyet kaptak a kúria közvetlen közelében. Az 1910-es évektől Minka üvegházi növényneveléssel is foglalkozott: fehér szegfű, muskátli, kék ibolya, krizantém szerepelnek saját maga által leírt

precíz felsorolásában. 1913-ban írt naplóbejegyzései szerint felújította a filagóriát, illetve említést olvashatunk a gyümölcsöskerttről, amelyben körte, dió, alma termett. Minka egészen idős koráig maga ügyelte a kert gondozását.

Takács B. János volt Czóbelék utolsó szakképzett főkertésze (1938-tól), Lázár József parkgondozóként dolgozott mellette. Lázár neve és alakja nagyon jól ismert a mai településen is: szinte haláláig (2001) a park állandó rendezgetője, gondozója volt, óvta, védte, sokat tett az akkori körülmények között az állagmegóvásért. 1940-ben leégett az üvegház, de tudjuk, hogy Minka azt újjáépíttette. Ebben az időben már nagyon csendesen teltek a mindennapok: Minka nevelgette virágait, gyógyfőzeteket készített, sétálgatott a már sokat betegeskedő Helénnel, Emmával hármasban sokat kártyáztak. 1943 augusztusában elhunyt Bob, őt is a családi sírhely közelébe temették, Minka lócát készíttetett a sír mellé, hogy ott üldögélhessen.

A 2. világháború éveiben romlott a kert állapota: 1942-ben leventék őrizték a parkot, és bár a könyv nem tesz róla említést, de a Minkákéhoz bejáratos Takács György (aki 1930-as születésű) emlékezete szerint 1944-ben a parkban 200 literes hordókban rejtegették a benzint és petróleumot, ennek a nagy járművekkel történő szállítása is nagy károkat okozott a parkban. Lovakat kellett elszállásolni az istállóban, a kúriában a katonáknak szállást kellett biztosítani. Ekkor pár hétre a kertészlakba húzódott át Minka és Emma.

Az 1945 utáni évtizedekben nagy változások történtek a park életében: '45ben Anarcs községnek juttatta a kúriát és a kertjét a Községi Földosztó Bizottság, a kúria egy-egy szobáját és konyháját használhatta Minka és Emma. Minkának esélye sem volt ezt fellebbezéssel megváltoztatni, hiszen nem volt tulajdonos, Czóbel Margit 1945 után útlevelet sem kapott, látogatóba sem jöhetett Anarcsra. Magukra maradtak a testvérek, 1943-tól egyre nagyobb intenzitással segítette őket Dajka Béla. Czóbel Minka 1947-ben hunyt el, a sír ásását és a hantolást kedves kertészüik, Lázár József végezte, temetéséről, a papról pedig Dajka Béla gondoskodott. Két évre rá hunyt el Minka nővére, Emma, ő is a családi sírban nyugszik.

Nagy lendületet vett haláluk után a kúria használatának átalakulása: lakássá alakították, körorvosi lakás és egészségház kapott benne helyet. Ezután iskolát és sportöltözőt is kialakítottak benne. A kerti homlokzat ekkor még változatlan maradt. Még a '60-as évekből is maradt fenn olyan fénykép, ami ezt bizonyítja. Ezután történhetett, hogy a teraszra vezető ajtót Tüzép-ablakra cserélték, ami sajnos teljesen megszüntette a kert és a kúria közötti közvetlen kapcsolatot. A homlokzat átalakítása is az épület kinézetének kárára vált. De hatalmas kárt jelentett már 1945-ben a faállomány jelentős részének kivágása: 101 fát, közöttük egy nagy szilfát is tüzelőnek vágtak ki. A filagória is eltűnt 1952-re, illetve a huszár Eliz számára épült kis lak is. A kert alakulásában az 1982-es nagy vihar is közrejátszott: áldozatul esett a nagy tulipánfa, egy platánfa, egy japán akác több tíz más idős fa mellett. Ezek után némi rendezési munkát következett, aminek része lehetett, hogy a családi temetkezés helyét betonborítással és feliratos táblával látták el (csak Minka nevét tüntették fel rajta). 1992-ben a kúria és a kertje állami tulajdonból Anarcs község Önkormányzatának tulajdonába került. 2005-ben Czóbel Minka születésének 150. évfordulója kapcsán új, fekete gránit síremléket állítottak (Györfi Sándor, Munkácsy-díjas képzőművész alkotása). A sírhelyet nemzeti emlékhellyé nyilvánították, tulipánfákat és platánokat telepítettek.

A kúriakert megmentéséhez azonban komplexebb helyreállításra volt szükség. Az örökségvédelmi irányelvek és jogszabályok figyelembevételével összetett kutatás zajlott a Czóbel-kúria történelmi kertjében. Archiv képi és térképi források alapján kezdődött meg a helyreállítás, a cél „szelíd rekonstrukció” volt.

A kötet részletesen ismerteti a helyreállítási tervet, a kezelendő problémákat, beszámol a geodéziai felmérési munkákról, pontos adatokkal szolgál a kiviteli munkák ismertetését illetően. A 127 oldalas könyv nagyon alapos kronológiai áttekintéssel zár, alapos szakirodalmi háttérrel mutat be és mintegy 80 képpel illusztrálja mondandóját.

„Látókörbe emelni a kortárs irodalmat”

B. Zetas Péter

A könnyűzenei szcéna egyik úde színfoltja az Óriás, ami jövőre lesz tíz éves. Ugyan 2005-re datálható a pályafutás kezdete, ám 2006-ban kezdtek el a tagok érdemben próbálni. Többek között a legutóbbi és a készülőben lévő új albumukról, a *Rájátszás*ról, a versírásról és a zenekar jövőjéről B. Zetas Péter kérdezte Egyedi Petit.

B. Zetas Péter: Idén vagytok 10 évesek. Milyen érzés?

Egyedi Péter:Ha ünneplünk is, azt jövőre tesszük. 2006 elején kezdtünk el érdemben próbálni, az első koncert pedig 2006 nyarán volt. Az érzés jó, bár belengi az „ejj, de rohan az idő” hangulat, ami persze kellemes is, hiszen ilyenkor az is eszembe jut, hogy mennyi mindent csináltunk már, és a dolgaink túlnyomó részére igencsak büszke vagyok.

BZP: Gyakran a nagyszerű *Fát dönteni* dalokkal aposztrofálnak titeket. Mit gondoltok, ki lehet lépni egy-egy olyan szám árnyékából, ami meghatározza az adott zenekart? Egyáltalán kell-e?

EP: A *Fát dönteni* a legismertebb dalunk, ezzel robbantunk be a köztudatba 2008-ban. De nem gondolom, hogy ez a szám határozná meg a zenekart és árnyékot sem érzek, amiből ki kell lépni. Az Óriás közönsége ismeri és szereti a munkásságunk többi részét-foltját is, ezt minden koncerten be is bizonyítják. De az sem baj, hogy van, aki megállt a *Fát dönteni*-nél. Ha mégis van kedve tovább ismerkedni, szerintem talál még jó dalokat.

BZP: Tavaly adtátok ki a legutóbbi albumotokat, amely a *0209* címet viseli. Mit akartatok kommunikálni a névvel? Miért nem nagylemez lett belőle?

EP: Tavaly Halászin a Babos majorban hat dalt vettünk fel, és mivel nem 10 perces opuszokról volt szó, nehezen lehetett volna nagylemeznek hívni az anyagot. A „középlemez” lett volna a megfelelő kategória, de ez még nem létezik és csak utólag jutott az eszünkbe. A cím a számmisztikára utal: egy koncertről hazafelé próbáltuk eldönteni, mi legyen a cím, és pontban 02:09-kor jutott az eszünkbe, hogy február 9-én utaztunk le Halásziába. Ilyen szép ezoterikus egyezést nem lehetett kihagyni!

BZP: Kizárólag az internetet választottátok mint terjesztési platformot. Minek köszönhető ez a döntés?

EP: Egész egyszerűen nem volt pénzünk fizikai gyártásra. A *Tűz, víz, repülő*-nél csináltunk egy nagyon sikeres közösségi finanszírozási rendszert, de ezt nem akartuk itt is megismételni. A *0209* egy polaroidkép a zenekar életéből: az épp aktuális – egyébként igen felszabadult – hangulatunkban írtuk ezeket a dalokat viszonylag rövid idő alatt, rögtön fel is vettük őket és kiadtuk őket. Nem akartunk tovább ülni rajta – ezért is lett digitális a megjelenési forma.

BZP: Készül az új album? Ha igen, milyen koncepció alapján?

EP: Igen, új dalokon dolgozunk, nemsokára kezdünk demózni. Én bírom az új ötleteket. Megint egy kicsit kísérletezünk, s ezúttal talán felnőttesebb hangvételű dologra lehet számítani. Szeretnénk tovább feszegetni a határainkat, talán egy picit átértékelni a zenei gondolkodásunkat.

BZP: Több éve már, hogy bekapcsolódtál a *Rájátszás*ba. Hogyan hatott/hat ez a döntés Óriásra? Népszerűbbé vált a zenekar? Milyen élményekkel gazdagodtál ennek köszönhetően? Mit gondolsz erről a projektről?

EP:A projektet nagyon szeretem, mert új barátságokat és új nézőpontokat mutatott, valamint újra a látókörömbe emelte a kortárs irodalmat. A *Rájátszás* körülbelül tíz ember közös magánügye, a költészet és a zene furcsa egymásba ölelése. Mivel egyikünk sem csinált még ilyet, ráadásul emberileg nagyon egymásra találtunk, ezért nagyon jól érezzük magunkat benne. Nekem kifejezetten üdítő, hogy a vers és a próza, illetve a felolvasás is szerves része lehet egy

zenés estnek, ami egyébként is végig az írók szövegeire épül. Az Óriást biztos többen megismerik ezáltal, de sokan a mi közönségünkben is nyitottak a *Rájátszás* felé. És mivel sokszor látok „óriásos” fiúkat és lányokat a koncerteken, így gondolom, nem bánták meg.

BZP: Jó viszonyt ápolsz nemcsak a régről ismert zenészekkel, de a költőkkel is a *Rájátszásból*. Nem kaptál kedvet a versírásra? Ha igen, kitűztél-e komolyabb célokat ez ügyben?

EP: Rengeteg szabadvers-féle dolgot írok, amikor agyemenésem van, de ezekkel aztán nem foglalkozom, a részekből, témaválasztásukból sok esetben inkább dalszövegek lesznek.

BZP: Nagyon kevés akusztikus koncertet adtok. Mi az oka ennek?

EP: Jó ezt nem túlnyomni! Alapvetően rockzenekar vagyunk, amiből időnként jó ilyen-olyan módon kikandikálni, de alapvetően egy hangos, odalépős zenekar vagyunk. Viszont amikor például csinálunk egy akusztikot, azt igyekszünk úgy megcsinálni, hogy kitartson a hangulata a következő alkalomig.

BZP: Milyen meghökkentő koncertélményeitek vannak?

EP: Volt egyszer egy srác, aki még fekvőgipszben bulizott ránk az első sorban. Az utolsó számokra felhívtuk a színpadra. Aztán volt olyan, hogy egyszer meglepett minket a Gázállat nevű zenekar, akik akkoriban rendszeresen – gerilla módon – támadtak be koncerteket. Egyszer csak átvették a színpadot. Voltak zenekarok, akik ezt nem bírták, nekünk nagyon tetszett. Az is jó emlék, amikor az *Együttes Intimitás*-on az Óriás és az Isten Háta Mögött együtt játszott számokat. Elég jól szólt így egy *Fát dönteni* vagy egy *Jósolni bélből*.

BZP: A Facebook-oldalaton az érdeklődési körhöz azt írtátok, hogy „finom ételek”. Elhivatott ételfogyasztók lennétek?

EP: Igen, szeretjük a finom ételeket. Ákos remekül főz, ha létezik olyan, akkor ő a zenekari séf, ez nem vitás. Már nagyon várom a szokásos békésszentandrási nyaralásunkat, és az ottani kajálásokat.

BZP: Hogyan látjátok az elkövetkezendő 5 évet a zenekar tekintetében?

EP: Elsősorban a következő évet várom kíváncsian. Az új lemezt, meg a jövőre eső jubilálást is. Továbbra is szabad, ízes, izgalmas dolgokat fogunk csinálni.

„Egy vers zeneisége számomra azt jelenti, hogy megszólaltat bennem valamit”

Kulin Borbála

A költészet napjára időzítve, 2014. áprilisában jelent meg Pokorny Lia és a MoNaMo nevű jazz-formáció (Nagy János – zongora, Szirtes Edina Mókus – ének, hegedű; Mogyoró Kornél – ütőhangszerek) közös lemeze, melyen Pilinszky János, Weöres Sándor, Szép Ernő, Kormos István, Jónás Tamás, Kiss Judit Ágnes, Nádasdy Ádám és Stiller Kriszta válogatott versei hangzanak el jazz-zenei feldolgozásban. Nagy János jazz-zongoristát, zeneszerzőt a *MoNaMo Lélekvesztő* című albumának keletkezéséről Kulin Borbála kérdezte.

K.B.: *Aki követi a pályádat, annak nem meglepetés, hogy ismét egy olyan albummal találkozhat a neved kapcsán, amelyben a zene más művészeti ágakkal karöltve bontakozik ki (a 2000-ben megjelent Táncok című albumodra gondolok.) A MoNaMoval korábban evangélikus egyházi énekeket dolgoztatok fel, második CD-tekkel, a Lélekvesztővel viszont a magyar költészet felé fordultok, zömmel kortárs alkotók verseit dolgozva fel. Hogyan született meg az ötlet, hogy versfeldolgozásokat csináljatok?*

N.J.: Két-három évvel ezelőtt kezdtünk el Pokorny Liával beszélgetni erről, akkor még a MoNaMo nélkül. Egy teljesen más jellegű, populáris produkcióban dolgoztunk együtt, és a szünetekben kezdődött az elmélkedés, éreztük, nekünk csinálni kell valamit együtt. Ekkor született meg az ötlet. Lia átküldte kedvenc verseit, én pedig válogattam közülük és „megzenésíttem” egy párat. Közben a MoNaMoval, az első lemez után a második témáján gondolkodtunk és szintén erre jártak a gondolataink. Felvettem, kapcsoljuk össze ezt a kettőt. Innentől lett közös a produkció.

K.B.: *Zenészként milyen felületen találkoztok a (kortárs) magyar költéssel? Hogyan zajlott a versek válogatása, miért éppen ezekből a versekből lett végül feldolgozás?*

N.J.: A versekhez Lia válogatása adta az alapot, ezt egészítettük ki egy-két verssel mi. Az átküldött versekből azokat zenésítettem meg, amik első olvasásra megszólaltattak bennem valamit. A versekkel több felületen találkozunk. Egyrészt köteteket forgatunk és neten olvasgatunk. Nekem sokat segít ebben feleségem (Parádi Andrea, irodalomtörténész), aki felhívja figyelmemet egyes költőkre, versekre. De vannak szerzők, akikhez személyes ismeretség köt. Kiss Judit Ágnessel például szintén egy színházi produkcióban dolgoztam együtt, így ismertem meg őt és a költészetét.

K.B.: *Hogyan képzeljük el egy-egy szám megszületését? Hiszen nem egyszerűen versmegzenésítésekről van szó a Lélekvesztő esetében: zene és versszöveg egyenrangúan bontakozik ki egymás mellett. Egy-egy vers hogyan „transzformálódott” zenévé?*

N.J.: Először elolvasom a verset, majd, ha megszólal bennem hozzá a zene, akkor leírom. Ez egy erős vázlat. Ezt viszem a próbára. Ott alakul ki a végleges verzió, amihez aztán a zenekar minden tagja hozzáad valamit. A végleges verzió kialakulása ezeknél a „daloknál” több ízben a stúdióban történt. A végén olyan produkció jön létre, amiben már nehéz megnevezni, ki is a szám szerzője. Ebből a megfontolásból nem is tüntettünk fel szerzőséget a számok mellett.

K.B.: *Egy zenész számára mit jelent egy vers zeneisége?*

N.J.: Erre nehéz választ adni. Mondhatnám a ritmusát, a szavak összecsengését, de úgy érzem, ez részemről nem lenne igaz. Egy vers zeneisége nálam azt jelenti, hogy vagy megszólal bennem valami az olvasására vagy nem. Ha megszólal, akkor van zeneisége számomra. Volt például olyan Kiss Judit Ágnes-vers, amit úgy olvastam, hogy azon-

nal ráénekeltem magamban egy korábbi szerzeményemre. Egyszerűen ugyanaz szólalt meg abban a versben, és úgy, amit és ahogy egy számomban megírtam korábban. Zene és vers például ilyen „hullámhosszokon” találkozhat számomra.

K.B.: *Hasonlítható tehát számodra a hangszeres zenélés, zeneszerzés, improvizáció a szövegalkotáshoz? Ha egy vers „zenélni tud”, akar a zene „beszélni?”*

N.J.: Azt hiszem, igen, akar beszélni. Az albumon például szeretném, szeretnék minél pontosabban „elmondani” a zene nyelvén azokat a gondolatokat, érzéseket, amik bennünk vannak, egy-egy vers olvasása kapcsán. De máshogyan is: improvizációs óráimon is azt tanítom a diákjaimnak, hogy a zenei improvizációra mint beszédre gondoljanak. A zenei gondolataikat kell megtanulniuk megszólaltatni, és ez ugyanúgy megy, mint a nyelvtanulás: szavakat, szókapcsolatokat kell eleinte „bemagolni”, hogy a saját gondolataik kifejezéséig eljussanak. És nagyon sokat hallgatni a „nyelvet”, a zenét.

K.B.: *Ha már a zenei improvizációt és a beszédet emlegetjük: az albumon van egy különleges rész, egy különleges néhány perc. Jónás Tamás Részvétéről című versének feldolgozására gondolok, aminek az utolsó szakaszában Pokorny Lia a szöveget sorokra, szókapcsolatokra, szavakra tördeli szét szabadon. Talán ez az album legdrámaibb része. Hogyan született meg ez a szám? Improvizatív ez a szöveggel való játék?*

N.J.: Ez a szám elsők közt született meg, még akkor, amikor Liával ketten dolgoztunk. Az első vers volt, amit megzenésítettem, persze végleges formáját, hangulatát a felvételek nyerte el. Eredetileg a végére egy hangszeres szólót szerettem volna, ami alatt Lia a versből mond idézeteket. Megkértük, a codában, mondjon kedve szerint szavakat, mondatokat, ahogy szeretné. Már az első felvételnél hátborzongva hallgattuk, tudtuk azonnal: a hangszeres szólónak itt nincs helye. Csodálatos játék lett ez a pár perc. A felvétel után ezt a részt hangszeres órákon és csoportos órákon is mutattam a diákoknak, így kell improvizálni, felépíteni egy szólót, játszani a szavakkal, mondatokkal, motívumokkal, indulatokkal, érzésekkel a zenében is, ahogy azt Lia a vers szövegével teszi.

K.B.: *Olvastam olyan ismertetőt az albumról, ami valamelyest félve ajánlja a Lélekvesztőt a nagyközönségnek, mondván, sem a kortárs líra, sem a kortárs jazz nem tartozik a könnyen emészthető műfajok közé. Az album azonban mintha éppen is hogy törekedne valamiféle igényes popularitásra. Kiss Judit Ágnes versei néhol remekül együtt-dúdolhatóan, szononosan szólalnak meg, Stiller Kriszta sorait drum'n'bass akapokra „kiabálja” Szirtes Edina Mókus, Jónás Tamás versének feldolgozása az alternatív rockhoz közelít, Szép Ernő versének feldolgozásában pedig Szirtes Edina Mókus jelzőkkel nehezen illethető (gyönyörű? szívszorító? megrázóan szép?) szólója a világzene felé viszi el a számot. Fontos számodra a populáris műfajok felé való nyitás?*

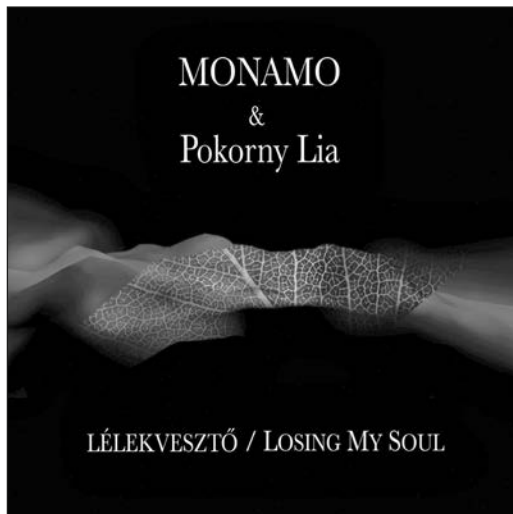
N.J.: Ez nem tudatos, mármint a nyitás. Egyszerűen úgy éreztem, ezekhez a versekhez ez illik. Fontosnak tartom hallgatni a mai zenéket, de itt nem feltétlenül a populáris műfajokra gondolok.

K.B.: *Hol hallgathatjuk a Lélekvesztőt élőben, és hogyan terjesztitek az albumot?*

N.J.: Járunk koncertezni a MoNaMoval, bár ritkán, a koncertek szervezése túl sok energiát vesz el sajnos, és erre nincs külön emberünk. Ha fellépésünk lesz, arról hírt adunk a facebook oldalunkon. Az albumot csak digitális formában terjesztjük, az iTunes vagy akár a zene.hu oldalakon megvásárolható és letölthető. A MoNaMo blogján három számunk hallgatható meg teljes egészében.

K.B.: *Várható hasonló folytatás a MoNaMotól?*

N.J.: Talán. Bár a következő albumunkat illetően inkább instrumentális zenében gondolkodunk. Ugyanakkor maradt ki jó néhány versfeldolgozás az albumról... Meglátjuk. Minden megtörténhet.

„A GDP és a boldogság két külön dolog”

Ha a dolgok így mennek tovább, 2050-re összeomlik az a gazdasági rendszer, amiben élünk – figyelmeztet Serge Latouche francia közgazdászprofesszor. „Gyökeresen át kell alakítani a gazdaságot és az intézményrendszert. Az átalakuláshoz vezető eszközök címszavakban a következők: helyi termelés, újfajta mezőgazdasági módszerek (biogazdaság, agroökológia, agroerdészet), low-tech közlekedés, helyi pénz, szívességbankok, a munka megosztása, feltétel nélküli alapjuttatás, maximált jövedelem, az igazságtalan hiteltörlesztések felmondása, a reklámok és a tervezett elavulás szigorú korlátozása – javasolják mindezt egy alternatív közgazdasági modell, a Nemnövekedés mozgalom szószólói. Vincent Liegey-vel, a Nemnövekedés mozgalom magyarországi szóvivőjével a mozgalom céljairól és mai helyzetéről Kulin Borbála beszélgetett.

Kulin Borbála

K.B.: *A Nemnövekedés mozgalom elképzelései és programjai felől tájékozódva többféle benyomás kavarg bennem: egyfelől, hogy egy utópia ragad magával. Másfelől, belegondolok, hogy egy vidéken élő ember átlagos hétköznapi életében a célkitűzéseitek jó része már ma megvalósul: az emberek sokat járnak biciklivel, használt ruhákkal ruházkodnak, a szomszédokkal és ismerősökkel csere-üzleteket kötnek – de nem tudatosságból, hanem mert az embereknek nincs pénze. A Nemnövekedés nem csupán egy ideológia a kapitalizmus „vesztési” számára?*

V.L.: Fontos dologra kérdezel rá. Ugyanis határozott különbséget kell tennünk recesszió – vagy kényszerű nemnövekedés – és választott nemnövekedés között. Két teljesen különböző helyzet. Ha ugyanis elhatározod, hogy nem használsz kocsit és inkább biciklizel, ha felszabadítod magad a kocsiszükséglet alól, az alól az anyagi teher alól, amit a kocsit fenntartása jelent és ezt tudatosan és önszántadából teszed, teljesen másképp éled ezt meg, mint hogyha ugyanezt szükségéből csinálod, mert nincs más megoldás, mert nincs pénzed. Azt se felejtjük el, hogy azért láthatjuk „vesztéseknek” a szerényebb körülmények között élő embereket, mert egy olyan társadalomban élünk, amiben a tömegmédiát, a kultúránk azt sugallja folyamatosan, hogy minél többet fogyassunk. Még ha az alapvető szükségleteinket fedezni is tudjuk, mindig úgy érezzük: ez nem elég, előttünk a leggazdagabbak élete, az ő életstílusukat akarjuk követni. Mi azt kérdőjelezzük meg, hogy van-e értelme olyan társadalmat építeni, ami azon alapul, hogy állandóan többet és többet akarunk fogyasztani, így állandó versenyhelyzetbe állítva egymással a társadalom tagjait. Ha így teszünk ugyanis, akkor egy állandó frusztrációt választunk, és ennek az értelmét muszáj megkérdőjeleznünk. Mi tehát nem azt mondjuk az embereknek, hogy jaj, de jó, hogy szegények vagytok, maradjatok is szegények, jó az nektek – sokkal inkább a globális rendszert kritizáljuk. Kritizáljuk az oligarchák, a leggazdagabbak, a burzsoázia életstílusát. Nem csak, hogy nem fenntartható, de nem is kívánatos. Hiszen a leggazdagabbak között is, a nagyvárosi elit társadalom tagjai között is igen magas a depressziós emberek aránya, gyakori az öngyilkosság, a stressz, az értelmetlen élet, az értelmetlen tevékenységek okán. A társadalmunk tehát olyan, hogy a szegények és a gazdagok is boldogtalanok: az egyik oldal frusztrált, mert a másik életére vágyik, a gazdagok pedig a normális társadalmi-szociális viszonyok hiányát, az értelmes tevékenységek hiányát sínylik meg. Nem szegénységbe akarjuk tehát dönteni az emberiséget, hanem a globális rendszert kritizáljuk.

K.B.: *Térjünk akkor vissza az utópia érzéséhez! A Nemnövekedés mozgalom Franciaországban született meg, ami sokszor számunkra, magyarok számára a szép, de naiv társadalmi utópiák országának tűnik fel. A francia balliberális értelmiség a mai napig álmodozik kommunizmusról például. A Nemnövekedés programja is sok közös elemet mutat fel a*

kommunizmusával, gondolok itt a jövedelmek maximalizálására, alapjövedelem alanyi jogú biztosítására, a feltétel nélküli autonóm juttatásokra (helyi pénz, helyi tömegközlekedés ingyenes használata, stb). Miben különbözik a Nemnövekedés a kommunizmustól?

V.L.: A kommunista rendszer egyfelől egy produktivista rendszer, éppúgy, mint a kapitalizmus, amiben ma élünk, másfelől egy erősen központosított rendszer. A Nemnövekedés sem nem produktivista sem nem központosított. A Nemnövekedés az emberek emancipációjáról szól, arról, hogy kezdjünk el építeni egy olyan társadalmat, amiben az emberek autonóm mód éhetnek, olyan nevelést és képzést kaphatnak, amiben olyan társadalmi dinamika működik, hogy segít az embereknek értelmes életet élni. Ha a kommunista országok történetét nézzük, ez sosem történt meg. A Nemnövekedésben alapvetően emancipációról van szó, arról, hogy szabadítsuk fel magunkat a gazdasági rendszer, a piacgazdaság uralma alól. A kommunista országokban a központosítás, a diktatúra a politikai rendszer, az állam felől szerveződött. Vegyük észre: a piacgazdaság ma ugyanígy központosít és zsarnokoskodik felettünk. Ha így nézzük, inkább a kapitalizmusnak vannak közös vonásai a kommunizmussal. A Nemnövekedés az utakat keresi, lépésről lépésre a valós demokrácia felé.

K.B.: A 2014-ben Franciaországban és Magyarországon is megjelent könyvek (Jólét gazdasági növekedés nélkül – Vincent Liegey et al., *Eszmélet*, 2014.) fontos lépésnek bizonyult ebben a folyamatban? Komolyan veszik ezt a mozgalmat politikai-gazdasági körökben?

V.L.: A Nemnövekedés egy kisebbségi mozgalom, de provokatív, kihívások elé állít, és egyre több konstruktív ötlettel, javaslattal áll elő. Egy olyan kisebbség vagyunk ma Franciaországban, amit ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni. A Nemnövekedés fontos hatást gyakorol ma már számos értelmiségi és politikus gondolkodására, része a közbeszédnek. Tegnap például épp egy neves budapesti értelmiséginél jártam (a nevét nem mondom inkább), aki elmondta, hogy mikor politikai tanácsot ad, figyelembe veszi azt a hatást, amit a könyvünk gyakorolt rá. Amit kritizálunk, az ugyanis rögtön nyilvánvalóvá válik, amint elkezdünk beszélni róla, és csak a hallgatás rejti el. Beszéd-

témává tesszük a mai globális rendszer tarthatatlanságát – ez az egyik legfontosabb hatás, amit elérünk, így juthatunk egyre előrébb.

K.B.: *Azt mondd, a Nemnövekedés mozgalom egyre erősödik. Hogyan kell ezt elképzelnünk? Vannak központjaitok szerte a világban? Valamiféle hálózatban dolgoztok?*

V.L.: A Nemnövekedés mozgalom különböző csoportosulások horizontális hálózataként működik. Vannak kutatócsoportjaink, gondolkodóink és vannak aktivistáink, rengeteg kezdeményezésünk, helyi gazdasági modelleken kísérletezünk. Három hete az angliai Totnesben jártam egy konferencián, amin 80 különböző politikai meggyőződésű és kulturális háttérrel rendelkező ember gyűlt össze, mégis közös szándékkal: hogy keressük a megoldásokat egy élhetőbb társadalmi modell felé. A Nemnövekedés arra törekszik, hogy felépítsen egy globális narratívát, egy globális gondolkodásmódot, hogy megértsük, mi zajlik körülöttünk, miért nem tartható fenn az a társadalmi-gazdasági modell, amiben jelenleg élünk, és hogy értsük meg: össze is fog omlani. De még azon is kísérleteznünk kell, hogyan szervezzük meg úgy magunkat, központosítás nélkül, hogy hatékonyan tudjunk együttműködni.

K.B.: *Civil szervezet vagytok tehát.*

V.L.: Igen. Korábban volt egy Nemnövekedés párt Franciaországban, de már nem pártként működik, sokkal inkább egy nyitott közösségként, aminek erős kapcsolatai vannak politikai pártokkal.

K.B.: *Apropó, politika: Írtál egy humoros mesét „Viktorunk” és a Nemnövekedés találkozásáról. Ugyan vehetjük úgy, hogy a szöveg stílusa egészséges ironia az éppen aktuális politikai vezetővel szemben, aki, csak úgy mint az összes többi, a fennálló nyugati gazdasági modell alapján akarja helyrerázni az országot. A történeted kapcsán mégis felmerül a kérdés: milyen a ti civil szerveződésetek kapcsolata a politikával? Hogyan tudjátok elkerülni a politikai címkézést?*

V.L.: Részt veszünk a politikai életben, igen. De hadd tegyek rögtön egy fontos különbséget politizálás és pártpolitizálás között. Magyarországot megöli a pártpolitizálás, a dogmatikus pozíciók, a címkék alatt folyó harc, a különböző táborok egymással szembeni gyűlölködése. A Nemnövekedés politizál, de úgy, hogy párbeszédet próbál indítani, kérdéseket tenni fel és találni közös megoldásokat. Sok aktivistánk és gondolkodónk vesz részt a politikában, a pártokkal erős kapcsolataink vannak, különösen Franciaországban, de nem dogmatikus pozíciókat akarunk erősíteni ezzel, hanem, hogy a megosztottság fölé emelkedjünk, az általános politikai-gazdasági narratíva fölé, a hatalmi játékok fölé. Vigyázunk, ne kerüljünk bele a politikai-hatalmi játékokba, ne involválódjunk abba az intézményességbe, amit éppen is, hogy lebontani akarunk és amit kritizálunk. Ugyanakkor, ha távol tartjuk magunkat teljesen a politikától, akkor olyan döntések meghozatalát engedjük megtörténni, amik teljesen letörnek a kezdeményezésünket. Meg kell találni az egyensúlyt, hogy párbeszédbe tudjuk hívni és állítani a legkülönbözőbb meggyőződésű embereket. Nem gondolhatunk senkire ellenfélként, hiszen egy csónakban evezünk mind. A politika a dialógusról, az értelmes változtatásokról kell szóljon, nem a hatalomról és az utálkozásról.

K.B.: *Mi a tapasztalatotok? A politikai pártok valóban nyitottak az elképzeléseitekere? Gondolod, valóra válhat valaha is a tervetek az alanyi jogú alapjövedelemmel, a jövedelem-maximalizálással vagy a feltétel nélküli juttatásokkal kapcsolatban?*

V.L.: Azt hiszem, igen. A mozgalom indulásának kezdetén, mintegy tíz éve mindenki azt mondta ránk, „ti teljesen örültek vagytok!”. Ma más a helyzet. Hadd meséljek néhány érdekes tapasztalomról. Több konferencián, szemináriumon, workshopon jártam már, aminek politikai pártok képviselői is résztvevői voltak. A reakcióik eleinte mindig ezek voltak: örültség, utópia, idealizmus és a többi. Vagy legfeljebb, hogy igazunk van, de kivitelezhetetlen az egész. És lépéstől lépésre, ezt látom most, hogy ami előre elfogadhatatlannak tűnt, ma már kezd beépülni politikai programokba. Például az alapjövedelem ötlete vagy a jövedelemmaximalizálásé. Van például egy baloldali párt Franciaországban, beszélünk velük a jövedelemmaximalizálás ötletéről, de rögtön elvetették, hogy, juj, de hát ez olyan, mint a kommunizmus alatt... Aztán rájöttek, hogy nem is olyan örültség ez. Mi arról beszéltünk, hogy a legkisebb és legmagasabb jövedelem között legyen négyszeres a különbség, most az ő programjukban pedig 20–30-szoros szorzó szerepel. Szükség van tehát a kapcsolattartásra olyan többségi mozgalmakkal, amik nyitottak az ötleteinkre és lépésről lépésre, ha visszafogottabb mértékben is, de lépéseket tesznek az általunk mutatott irányba. Hasonló a helyzet itt Magyarországon a PM-mel, akik kezdetben kicsit örültek néztek minket, de ma már nyitottabbak, és az alapjövedelmet is zászlajukra tűzték.

K.B.: *Ez a helyzet tehát a politikával. És a „szakma”? Van érdemi párbeszéd a Nemnövekedés és a „mainstream” közgazdászok között? Vagy úgy kell ezt elképzelnünk, mint az evolucionaristák vitáját a teremtés-elmélet hívőkkel, mindenféle közös pont és egymásra hatás nélkül?*

V.L.: Furcsa dolog ez, mert olyan párbeszéd ez, amit sok ellentmondás és némi skizofrénia jellemez. Néhány hónapja például Párizsban tartottam előadást egy olyan Business School-ban, ami nagyon speciális, elit, drága képzést nyújt, s amin a legnagyobb francia világvállalatok vezetői oktatnak, olyan emberek tehát, akik óriási felelősséget viselnek a mai társadalmi modellünkben. Az előadásom után beszélgetésbe elegyedtem a vállalat, az egyik legnagyobb világcég kommunikációs igazgatójával, aki elmondta, hogy polgárként és magánemberként teljesen egyetért azzal, amiről beszéltem és követné is ezeket az elképzeléseket, de szakemberként nincs szabadsága, hogy így tegyen, hogy bármi mást tegyen, mint amit a fennálló gazdasági modell kényszerít: az a feladata, hogy üzletet csináljon, hogy profitot termeljen az utolsó pillanatig, amíg ez a rendszer működik. Szóval, még a legbefolyásosabb emberek sincsenek a szabadságuk birtokában, teljesen elveszítették az autonómiájukat, hogy úgy éljenek, ahogy helyesnek tartják élni. És ezen nagyon el kellene gondolkodnunk. Hogyan tudjuk felszabadítani magunkat a gazdasági modell alól, amiben élünk, a tárgyi-anyagi komforttól való függésünk alól. Az erről való párbeszédet igyekszünk elindítani a társadalomban, de ez nem könnyű, hiszen a rendszer sokszor éppen azt nem engedi meg az embereknek, hogy az első lépéseket megtegyék ebbe az irányba. A kérdéseink kellemetlenek, tudjuk, hiszen nyilvánvalóvá teszik, hogy az a gazdasági modell, ami a mindig többet és többet fogyasztás elvén alapszik, nem képes megoldani azokat a gazdasági és szociális problémákat, amiket kitermel, még az állandó növekedés kényszerével sem. Az életünk egy olyan rendszertől függ, amiről tudjuk, hogy nagyon nem jó nekünk.

K.B.: *Az ötödik nemzetközi Nemnövekedés konferencia helyszíne Budapest lesz, 2016-ban. Mi ezeknek a nemzetközi konferenciáknak a célja?*

V.L.: Ezek a konferenciák hozzuk össze a mozgalmunk gyakorlati és elméleti oldalát: kutatókat és aktivistákat, de olyan embereket is bevonunk, akik egyáltalán nem tartoznak a mozgalomhoz, de érdeklődnek iránta. Különböző országokból, különféle politikai, kulturális háttérrel rendelkező emberek találkoznak, hogy minél szélesebb legyen a párbeszéd. A konferenciák célja az is, hogy minél inkább láthatók legyünk.

K.B.: *A Nemnövekedés úgy határozza meg magát, mint „gazdasági, politikai és társadalmi” mozgalom. Érthetjük ezt a felsorolást logikai láncként is? Azaz, a társadalom megváltoztatásához először gazdasági változások szükségesek, ezek majd hatással vannak a politikára és azon keresztül a társadalomra?*

V.L.: Azt hiszem, ha meg akarsz változtatni egy társadalmat, az nem törvények vagy gazdasági eszközök kérdése. Ez csak mély kulturális változásokkal kezdődhet. Úgy hiszem, ezek a kulturális változások folyamatban vannak a társadalomban, bárhová mélységig, egyre több emberrel találkozol, akik megkérdőjelezik a fennálló helyzet értelmességét, a gazdasági növekedés értelmét, kritikusan figyelnek arra, milyen élelmiszereket esznek, milyen szociális kapcsolataik vannak, vagy életstílusuk milyen hatást gyakorol a környezetükre. Ezek a tendenciák mindenhol megfigyelhetőek, Nyugat-Európában erősebbek, de egyre terjednek a többi országban is. Dinamikusan fejlődnek a helyi közösségi kezdeményezések. A Nemnövekedés fő célja tehát az, hogy elindítsa és segítse ezt a mély kulturális átalakulást a társadalmunkban, hogy elérjük a kritikus tömeget, ami elég erős ahhoz, hogy változtatásokat kezdeményezzen magasabb szinteken is. Ezek után jöhetnek csak a technikai változtatások, gazdasági átalakítások. Ha ugyanis ezekkel kezdod: törvényekkel vagy gazdasági intézkedésekkel, azt a hibát követed el, amit a kommunizmus. Ha azt mondod az embereknek, hé, én tudom, mi a jó nektek, korlátozod pl. az autóhasználatot, azt az emberek erőszakos beavatkozásként élik meg, olyan intézkedésként, ami a személyes szabadságukra tör. De ha trendek beindítására törekszel a társadalomban, megkérdőjelezve például, kell-e feltétlenül az autó a mindennapokhoz, tényleg szükségem van-e erre meg arra, a bicikli nem volna-e elég, nem tudok-e inkább helyi termelőtől vásárolni a hipermarketek helyett, stb... – akkor olyasvalamit teszel, ami kiváltja az emberek egyetértését.

K.B.: *Gazdasági helyzet és kultúra kapcsolatáról beszélve nagyon sokatmondó az a francia nyelven megjelent cikked, amit a párizsi tragikus terrortámadás, a Charlie Hebdo szerkesztősége ellen elkövetett merénylet után tettél közzé. A Nemnövekedés mozgalom tagjaként sajátos módon értelmezed az eseményt, annak gyökereit és a megoldás felé vezető utat. A cikkedben így fogalmazol: „A társadalmunk szörnyeket hozott létre. Ezek a szörnyek Franciaországban születtek és nőttek fel. Hogyan lehetséges, hogy a társadalmunk kudarcot vallott abban, hogy nyugodt és békés embereket neveljen?” A cikkben nem a vallást, az iszlámot, az arab embereket vagy kultúrát hibáztatod, hanem a fennálló kapitalista rendszert, az integráció és az oktatás hiányát. A te nézetedben hogyan kapcsolódik össze az iszlám terrorizmus és a kapitalizmus?*

V.L.: Számomra, mint a legtöbb francia ember számára, érzelmileg nagyon sokkoló volt ez a tragédia. Hiszen azok az emberek, akik elkövették ezt a barbár gyilkosságot, az én barátaim is lehetnek volna kamasz koromban. Mikor kamasz voltam, pont ilyen srácokkal kosaraztam: szegény, bevándorló családok gyerekeivel, akiknek a szülei sokszor ültek már börtönben, akiknek a testvérei drogügyletekbe bonyolódtak. És aztán láttam, hogy ezeknek a srácoknak a számára, akikkel együtt jártam suliba, a társadalom hogyan kreált olyan utakat, hogy végül egyre távolabb kerüljünk egymástól. Én jómódú életet élhettem, elit iskolákat végezhettem, jó pozíciókat szerezhettem meg, jó fizetéssel, és odáig is eljuthattam, hogy felszabadítsam magam a társadalom uralkodó modellje alól, dönthettem a saját életemről. A barátaim, akikről itt beszélek, mikor 18 évesek lettek, többnyire börtönbe kerültek, mert drogkereskedelemben, kisebb bűncselekményekben keveredtek, és számukra nem volt továbbtanulás, mert sokszor az egyetlen előttük álló minta, hogy egyről a kettőre jussanak, az a bűnözés felé vezette őket. A börtönben pedig már könnyebb volt teledeszélni a fejüket az ott lévő iszlám radikálisoknak, és elhithetni velük, hogy ez adhat értelmet és jelentést az életüknek. Holott ezek a srácok korábban egyáltalán nem voltak szélsőséges muszlimok: olyanok voltak, mint bármelyik másik francia, csak muszlim hittel és családi háttérrel, némelyikük még baloldali aktivista is volt. Aztán valahogyan csapdába estek, ahonnan az egyetlen kivezető út számukra a radikalizmus lett. Ha a történelmet nézzük – tegnap épp a 19. századi francia anarchizmusról láttam egy filmet, amelyet szintén barbár terrortámadások kísérték – azt láthatjuk, hogy pontosan ugyanez történt meg kétszáz évvel ezelőtt. Ugyanaz a jelenség, ami ugyanazokat a problémákat szüli újra és újra. És nem kérdezzük rá, mi is áll ezek mögött a problémák mögött, igazán mélyen. A felszínen ezt látjuk: iszlám szélsőségesesség. Holott ez csak következmény. Ha a fentiekhez hasonló helyzetbe kerülő emberek nem az iszlám fanatizmust találják meg maguknak, akkor találnak bármilyen más erőszakos ideológiát. Arra kell tehát rákérdeznünk, hogy hogyan történhetett meg, hogy a 21. századi francia társadalom, a maga anyagi és szellemi gazdagságával, az ismereteivel, intézményeivel, a sok haladó ideológiával mégis egy olyan társadalmat épít fel, amelyben mindennek az ellenkezője valósul meg. A fő probléma tehát az, hogy egy egyre inkább individualizálódó, egyre nagyobb egyenlőtlenségeket felmutató társadalomban élünk, ami egyre több erőszakot generál. Ennek oka részben az oktatásban keresendő, de efelé visz a szegénység, az erőforrások nagyon igazságtalan eloszlása, a nyugati társadalom domináns viselkedése a déli társadalmakkal szemben, ami a forrásaik ellopására irányul. Ezeket a jelenségeket tehát nagyon alaposan meg kell vizsgálnunk. Ha nem teszünk így, egyre több erőszakkal fogunk szembesülni – az iszlám vagy bármi más szélsőséges ideológia nevében.

K.B.: *Mik a tevékenységeitek ezen az általad kulturálisnak nevezett területen?*

V.L.: Előadásokat tartunk, könyvet adunk ki, egyetemeken vagyunk jelen kutatási programokkal, előadásokkal. Helyi kezdeményezésekben veszünk részt – magam részéről pl. a budapesti Cargonómia és a Zsámboki Biokert programjában: helyi bioélelmiszert szállítunk házhoz több tucat budapesti családhoz, biciklivel – ezek szimbolikus dolgok, de fontosak, mert megmutatják az embereknek, hogy valami történik, hogy van mihez csatlakozni.

K.B.: *Mit tehet valaki a gyakorlat szintjén, ha a Nemnövekedés mozgalomhoz szeretne tartozni?*

V.L.: Ez teljesen egyéni és az adott embertől függ. Nincs kézikönyvünk, hogyan kell jó nemnövekedés-aktivistának lenni. Ott kezdődik, hogy elkezded rákérdezni önmagadra individuális, kollektív, politikai, társadalmi értelemben, és lépésről lépésre elkezded visszanyerni a szabadságodat, a szabad idődet, odafigyelsz, mit fogyasztasz és mit termelsz, mi a munkád, milyenek az emberekkel való interakcióid, hogy több legyen a párbeszéd – nincsen egyetlen út vagy recept. Mi nem mondjuk meg az embereknek, mit tegyenek, csak kérdéseket javasolunk, amikről, úgy gondoljuk, érdemes elgondolkodni, hogy változtassunk a társadalmunkon.

„Boldogok a lelki koldusok”

2014. november 1-én egy filmes csapat tagjaként látogattam meg Kurtág Györgyöt és Mártát franciaországi otthonában, s arra kértük mindkettejüket, hogy elevenítsék föl Pilinszkyhez (a film az ő költői életútjának kíván emléket állítani) füződő emlékeiket. Kurtág György négy dalt írt Pilinszky verseire: az *Alkohol*, *In memoriam F. M. Dosztojevszkij*, *Hölderlin* és a *Verés* címűeket. Útinapló.

Kirilla Teréz

1.

Ködös, hideg reggel indulunk útnak.

Öten vagyunk bezárva egy mikrobuszba, s ami engem illet, hoztam magammal laptopot, tabletet a fényképezéshez, és persze könyveket, amiket sebtében dobáltam be a táskámba, félvakon tapogatózva a sötét, hajnali szobában, vigyázva, hogy föl ne ébresszem az alvó fiamat. Csak odakint a konyhában tudom megnézni, miket sikerült összemarokolnom: Kertésznek két könyvét is, a *Kudarcot* és a *K. dossziét*, és Nicolae Steinhardt *Naplóját* a boldogságról. A könyvet a kolozsvári Koinónia adta ki, szerzője egy bukaresti nagypolgári zsidó család sarja, akit a II. világháború idején zsidó származása miatt üldöznek, a kommunista korszakban pedig egy koncepciós perben 13 év kényszermunkára ítélnék. A rossz hírű jilvai börtönben ortodox hitre tér, titokban keresztelkedik meg, szabadulása után, 1980-ban szerzetessé szentelik. Még kilenc évet él ezután, a kolostor könyvtárosaként, s közben létrehozza ezt a hihetetlen mélységű, francia eleganciával megírt naplót. Meditációiban, anélkül, hogy eklektikussá válna, épp úgy helyet kapnak Flaubert, Dosztojevszkij, Pallady, a festő, angol és francia államférfiak, Haydn, a korabeli bukaresti értelmiség kiemelkedőbb képviselői, köztük költők, zeneszerzők, filozófusok, mint a jilvai börtön kommunista büntető katonái, tisztjei, s természetesen a korabeli filmek is éppúgy szemlélete tárgyát képezik, mint a Kelet nagy misztikusai. Ez az elképesztő intelligenciával szőtt, sokféle tudásanyag merítésére alkalmas diskurzusháló, melynek szerteágazó csomóit az ő egységes és intenzíven átélt identitástudata tartja össze, egészen lenyűgöző képet nyújt olvasója számára.

Az útra magammal hozott könyvekkel tehát meg vagyok elégedve. S noha az itthoni tájakat, a balatoni térséget kivéve, unottan nézem az autó ablakán át, mégsem kezdek el olvasni. Inkább a laptopot kapcsolom be, régi fotókat nézegetek, vagy megnyitok egy-egy dokumentumot. Ioan Culianu vallástörténész egyik elmefuttatásával egész jól elvoltam aztán, átsuhanva a már melegebb fényben fürdő szlovén, hegyes vidéken, s míg Trieszt környékére nem érünk, abba sem hagyom az olvasását. Culianu szintén román zsidó családból származott, csak ő nem Bukarestben, hanem Moldvában, ha jól emlékszem, Iaşiban született. Fiatalon, ösztöndíj segítségével kijut Nyugatra, s idővel Eliade professzor utódja lett a chicagói egyetemen, ahol aztán tragikus módon lett vége az életének: az egyetem egyik mosdójában lőtte agyon “ismeretlen tettes”. Mindössze 41 éves volt a halálakor. A súlyos tragédia előtt zaklatott élete volt, szembesült mentora és imádott barátja, Eliade vaskardista múltjával, és noha annak halálakor végig mellette volt, fogva a haldokló kezét a kórházban, nehezen tudott megbirkózni Eliade sötét múltjának árnyaival.

E rövid, fejezetnyi esszéjében arra próbál választ keresni, milyen kellene, hogy legyen az ideális Állam. Abból indul ki, hogy az Állam mindenkori törekvése egy homogén társadalom létrehozása, ennek érdekében ideológiai eszközként beterve létrehoz például egy bizonyos kultúrát. Ám a társadalomban mindig vannak másfajta érzékenységű csoportok, s ezeknek az igényeit csak az alternatív kulturális modellek elégíthetik ki, melyeket az állam kénytelen

eltűrni a feszültségek elkerülése érdekében, sőt akár támogatni is. Ám ezen alternatív kulturális csoportok sikere olykor nagyobb lehet az állami kultúra identifikációs erejénél, és ekkor áll be a történelemből már oly jól ismert konfliktus-helyzet. Ilyen esetben az ideális Állam, melynek az irányításához szükséges intelligenciát egy reneszánsz korabeli igazi mágus intelligenciájához hasonlítja, a maga szubtilis módján igyekszik fönntartani az alternatív források diverzióját, biztosítani egészséges versengésüket, mellyel kölcsönösen gyengítik egymást, de nem gyengítik a szálakat kézben tartó, a sokszínűségekre érzékeny és rugalmas állam összetartó erejét. Ezzel szemben a rendőr-Állam nem habozik elfojtani a szabadságot, és annak valamennyi alternatív illúzióját is. Ez utóbbi államforma nem képes az alkalmazkodásra, idejétmúlt értékeket véd, és erőnek erejével, óriási áldozatok árán tart fenn egy, a nemzet életére kártékony, a gazdasági versengés felől nézve pedig felesleges tehernek bizonyuló nemzeti oligarchiát. S végül fölteszi a lényeges kérdést: miért maradhat fenn egyáltalán a rendőr-Állam egy igazi, fejlett mágus-Állam mellett? A lehetséges válaszok egyike, fejezi be az esszéjét, hogy a mágus-Állam ereje kimerül a belső diverziók megteremtésében, s képtelen arra, hogy olyan ideológiai rendszert hozzon létre, amely semlegesíteni tudná azt a hipnózt, melyet a rendőr-Állam szervei terjesztenek el a társadalomban. Ez az intellektus-monstrum, amilyenek bizonyul a mágus-Állam, épp intelligenciájának szubtilitása miatt képtelen radikális megoldásokat véghez vinni, így fegyvertelenné bizonyul a rendőr-Állam ideológiai tényerésével szemben. Ám paradox módon a történelem azt bizonyítja, állapítja meg Culiánu, hogy a rendőr-Állam győzelme mindig átmeneti csupán, s előbb vagy utóbb kénytelen meghajolni az intellektus szubtilitásával élő államforma előtt.

Ilyen gondolatok foglalkoztattak, amikor az olasz autópályán megpihentünk egy benzinkútnál, s gyorsan el is hátrázom, hogy a fentiekből levonható aktuális következtetéseket az úti beszámolómban olvasóira fogom bízni. Innentől kezdve hol az olasz táj szépségei csábítanak el, hol a fáradtság győz le, hol a monoton autózás unalma. Ahogy kiérünk az Olaszországból Franciaországba vezető hosszú alagútból, már sötétedik. Nyolc óra körül éjszakai sötétség van, s a francia Alpok völgyeiben megbúvó kivilágított városkák gyönyörű, lélegzetelállító látványt nyújtanak. Tíz óra körül begurulunk Lyonba, de csak hosszas keringőzés után (a GPS által javasolt útvonalat épp lezárták, s mire találunk egy másikat, hosszú idő telik el) találjuk meg a szállásunk helyül szolgáló Ibis Hotelt. Puritán, mégis kényelmes, meleg alvási lehetőség. Hullafáradtan dőlök be az ágyba éjfél körül, s a holnapi út és interjú izgalma ellenére mégis hamar elalszom.

2.

Borult, hideg, nedves reggelre ébredtünk Lyonban. Amikor közelebb megyek a szálloda udvarának végében álló fákhöz és bokrokhoz, csalódottan veszem észre, hogy ez nem egy kis liget, csupán az éjszakai sötétség sejtette sűrűbbnek – a képzeletemről már nem is beszélve. Ám valójában alig néhány bokorral körbenőtt fűcskáról volt szó, amik mögött egy lakótelep bújt meg a ködben.

A szálloda étkezőjében a dekoráció átlagos volt, olyan bögréket és egyebeket én is tudnék a falra rajzolni, mégis az egészben volt valami fiatalosan lendületes, igaz, kicsit túlzottan ikeás stílusban, de a színvilág rendben volt, a zöld, a lila és a grafit árnyalataival dolgoztak, bele-bele csempészve egy-egy melegebb színt is.

A reggeli után elindultunk Bordeaux felé. Az idő érezhetően egyre melegebb lett, hétágra kezdett sütni a nap. Közben az egyik útitárstól kapok egy CD-t Kurtág György zenéjével, rajta van a négy Pilinszky-versre írt dal is. Figyelmesen izlelgetem, s meglep, hogy milyen merészen ötvözi a gregoriánból lélegző zenei réteget valamely nép folklorisztikus hagyományából merített ritmusával (az interjú során majd megtudom, hogy bolgár népzeneről van szó), s erre a már így is külön világokat felölelő, mégis harmonikusan hangzó különleges alapra veti rá a görcsösen előtörlő verssorokat, szavakat, mint feltöredező szilánkokat, s a dalba bevont, több évszázados zenei hagyomány, ritmus modern fájdalomokkal, hiányainkkal, ürességünkkel és szomjúságunkkal itatódik át.

Bordeaux-t azonban végül nem is láttuk. A GPS ugyanis egy alternatív útvonalra terel minket, mely nem a nagyvárosra át vezetett abba a Bordeaux melletti faluba, ahová tartottunk. Borvidéken át kanyargott a keskeny út (csak egy autó fért el rajta), szőlős dombok közt. A kora délutáni áldott, enyhe világosságba süppedtek a szőlősorok.

3.

Reggel, ezen az új, interjú utáni reggelen, ismét a lyoni szállodában iszogattam az automatából vett kávémat, s noha nem értem a nyelvet, a beszéd természetes zöngéje épp olyan megszokott, meleg háttérzajt jelent, mint itthon. Nézegetem Nathalie-t, a hosszú, elbűvölően göndörödő világosbarna hajú kislányt, aki pajkosan szaladgál a reggeliző vendégek asztalai között, s közben belém sajug a fiam arca, aki ott ül valahol a szobájában a monitora előtt Budapesten, és akit még egy egyszerű kirándulásra sem tudok elvinni, annyi pénzem sincs negyvenegynéhány évesen. Ilyen gondolatokkal és érzésekkel szálllok be az autóba a többiek mellé, s indulunk útnak hazafelé.

Eleinte a tegnap reggel is látott köd, borult ég, aztán felszakadoznak a felhők, valahol megint lent hagyjuk őket a völgyekben, s a hegyek közt gyönyörű napsütés. Nézegetem a tájat, fényképezek, majd arra leszek figyelmes, hogy tekintetemmel mohón kutatom a sziklákat, noha ezek a kőtömbök teljesen egyformák, szürkék, s hideg, fenyegető tömbökként hatnak. Mégis megnyugtatóak számomra, vállalt szürkeségük és magányuk a zöld és ősziesen színes növényzettel borított hegyhátak között a saját léteállapotomra emlékeztetnek, mintha egyfajta közösségben lennének egymással, a sziklák és én. Nem mellesleg valamiképp a készülő film jelképének is érzem: az egész Pilinszky-téma hasonló tömbként mered elém, olykor ijesztően a megfajthetetlen kőtermészetével, felkeltve a vágyat, hogy körül-tapintsam, megismerjem apró bemélyedéseinek, kitüremkedéseinek a természetét, ahogy egy követ vágyik kezébe venni az ember, a markában szorongatja, azután a víz felé hajtja.

A sziklákról eszembe jut egy könyv is, ismét egy könyv, amit utolsó gimnáziumi évemben olvastam a nagyváradi Körös partján heverészve. Elias Canetti önéletírása, *A hallás iskolája*. Van benne egy részlet, mely ugyanennek a hegláncnak az ausztriai csúcsai közt játszódott: Canetti fiatalon két hetet túrázott a Karlwendel-hegységben, ott kezdte el írni a *Tömeg és hatalom*című könyvét, s végül is ezek a szürke kőtömbök, sziklák jelentették számára a legfőbb ihlető erőt, melyeknek láttán mindig teljesen elnémult. Emlékezetes maradt számomra az is, hogyan jutott el ezekbe a hegyekbe: miután heteken át tervezte a túrát, anyja az utolsó napokban úgy döntött, mégsem engedi el, mert nincs rá pénzük. Ekkor a fiatal Elias, anélkül, hogy egy percet is gondolkodott volna azon, mit tesz, elővett egy egész papírtömböt és minden lapját telerotta, őrrült iramban, úgy fújta, mint aki gyorsvonat után fut, a következő sorral: „Pénn, pénn és megint csak pénn”. Végül az anyja elengedte a túrára. Érdekes, hogy az egész jelenet milyen élesen megmaradt bennem, de a könyvet a szegénység valamelyik rohamában, valószínűleg egyetemista koromban, el kellett adnom egy antikváriumban. Jó, ha egy kenyeret tudtam venni az árából.

Közben szép lassan magunk mögött hagyjuk Olaszországot is, s begurulunk Szlovéniába. Éjszaka lett. Pedig csak hét órára jár az idő. Rögtön megállít bennünket a rendőrség, leterelnek az út szélére. Büntetnek, fizetnünk kell, sokat. A bánásmód durva, parancsoló. A sofőrünk szinte sokkot kap tőle, tiltakozni próbál, a józan észre hivatkozni, de semmi nem számít, még a személyijét is elszedik tőle. Igen, ez Kelet-Európa: az embereket egyenként félreállítani, durván bántani velük, pénzt beszédni, minél többet, nem számít, hogy jogtalanul, de a politikai vezetők medencés luxusvilláit ki kell valamiből nyögnie az országoknak, és nincs mese, mindenki fizeti őket. Hátrapillantok, és mögöttünk már félreállítva egy olasz rendszámú autó, amögött egy másik is, nem látom, milyen rendszámú, de nem számít, ők is fizetni fognak, mindenki, sorra. Nyugaton senki sem büntetett minket semmivel. A francia autópályán megállított ugyan a határőrség, de csak udvariasan érdeklődtek úticélunk felől, és már engedtek is minket tovább. Érdekes, ott senki nem akar jogtalanul súlyos pénzeket beszédni, visszaélve a rendőri hatalmával. Ez, azt hiszem, egy lényeges, markáns különbség, ami a határokon áterve azonnal szembetűnik.

Úgy érzem, egy órával ezelőtt, úgy Trieszt környékén még gondolkodó, teljes értékű ember voltam, itt pedig, s ez az érzés Budapesten sem változik, egyre furcsább lénynek érzem magam, mintha belülről kényszerítene rám egy abszurd, mégis külső hatalom valamilyen kényszeres változást. Ahogy írva van:

„Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű féreggé változva találta magát ágyában. Páncélszerűen kemény hátán feküdt, és ha kissé fölemelte a fejét, meglátta domború, barna, ív alakú, kemény szelvényekkel ízelt hasát, amelyen alig maradt már meg végleg lecsúszni készülő paplana. Számptalan, testének egyéb méreteihez képest siralmasan vékony lába tehetetlenül kapálódzott szeme előtt.

Mi történt velem? – gondolta. Nem álmódott.”

Rikárdó és én

Laborci Dóra

Micsoda dolog ez?

Megkérdőjelezni, milyen alapon vállal gyereket – 23 évesen a harmadikat! – valaki, mindezt ráadásul a gyerekért való aggodás álszent mázába csomagolva? Miért nincs bennünk belátás, segítő szándék még az ünnepek utáni eufóriában sem? Mindenki degeszre ette magát, elköltött egy rakás pénzt méregdrága ajándékokra és nem maradt semmi, egy kicsike szeretet vagy emberség sem a fa alatt?

Hiszen, ha ez a gyerek nem Rikárdó lenne, hanem, teszem azt, Hunor vagy mondjuk Tamás, és így lenne édesanyjának harmadik szülötte, valószínűleg büszkén, ellenpéldaként emlegetnék az ő édesanyját, aki lám-lám – mint a régi szép időkben – önmegvalósítás helyett azt teszi, ami a dolga és amire honatyáink is felszólították őt több ízben. Hányszor hallottam várandósan, milyen helyes, hogy fiatalon mentem férjhez és, hogy még huszonevésen gyereket vállalok. Mert harminc felett az már késő, akkor már nem úgy működik a női test, de nem ám!

Vérlázítónak, felháborítónak tarom ezt, ami anapokban az interneten folyik, hogy egy ártatlan újszülött kisbabát tart mindenki maga elé, mintha az ő jövőjét és életét féltő aggodás vezérelné a szitkozókot, nem a sötét félelmek és a súlyos előítéletek.

Ki aggódik *tényleg* amiatt, hogy Rikárdó miből fog élni? Kit fog érdekelni, mi lesz belőle mondjuk 14 év múlva? Hogy hány telet fog korgó gyomorral, fázva kibírni? Hogy fogja a szegénység és kilátástalanság kibogozhatatlan emberi helyzetekbe sodorni?

Akkor, amikor mindez bekövetkezik, Rikárdóra senki nem lesz kíváncsi. Pedig akkor lehetne mondani, hogy lám, mi ezt már az elején tudtuk! Senki nem gondolja komolyan, hogy rajta, rajtunk is múlik, milyen országban, milyen esélyekkel nő fel ez a gyerek?

Még mielőtt feltennénk a jól ismert lemezt, amelyek általában előkerülnek, ha ilyenekről írok, hadd keverjem le máris – ez lesz a szomorú középész – néhány személyes vallomással. Egyszer felvetődött például, hogy mit tudom én, a nyomorszaferizó budapesti értelmiségi, milyen az élet, a való világ ott, ahol *ezek, egyre többen* merésznek megszűlni. A leegyszerűsítő, fekete-fehér törekvésekre a válasz mindig hosszú, szerteágazó és színes, nehezen befogadható.

A szabolcsi megyeszékhelyen születtem, két, azóta elvált evangélikus lelkész gyerekeként. 10–12 éves koromig hajléktalanokkal töltöttem a Szentestéimet. 16 évesen három hétig én vigyáztam egy „anyaóvós”, egyébként nem roma, négyéves kislányra, amíg az anyukája kórházban volt, különben állami gondozásba került volna a gyerek, és onnantól valószínűleg tényleg megpecsételődött volna a sorsa. Így is ez történt, de ezt akkor még nem tudtuk. Az anyaóvó, ahová a bántalmazás elől menekülő, általában nagyon szegény, aluliskolázott anyukák kerülnek, a városi hajléktalanellátással együtt akkoriban került a helyi evangélikus gyülekezet fenntartásába, és így hozzánk a kislány. Ernőket hoztam-vittem az oviba, vacsorát adtam neki, fürdettem és vele aludtam, meghallgattam vele naponta kétszázszor az anyukája üzenetét, amit a kórházból hagyott a kazettás üzenetrögzítőnkre, és még az állatkertbe is elvittem. Nagyon kék szemű, nagyon eleven, nagyon éles eszű gyerek volt. Nem sokkal a 14. születésnapja után meghalt. A halálával kapcsolatban különböző okot nem tudtak megállapítani, elaludt, és nem kelt fel többé, mint az öregek. Az orvos szerint nem bírta a szíve.

A nagybátyám is világító kék szemű, éles eszű ember volt, elképesztő humorral, és ő sem él már. Ugyanonnan jött, ahonnan anyukám – egyébként a semmiből – nagyon jól fozított és a fafaragáshoz is értett. Húszéves korára már alkoholista volt, mindenét, beleértve a szebb jövőt is, elitta. Anyukámmal egyszer két üveg bort ajánlottunk neki azért, hogy végre – hosszú hónapok után – megfürödjön. Az iskolatársaim nem egyszer hajléktalannak nézték, amikor sétáltam vele az utcán és azt kérdezték, gond van-e, segítsenek? Nagyon jókat neveltünk együtt, mindig művésznőnek hívták, mindig krumplit pucolt, azért adott neki anyukám némi aprót. Apa gyakran szedte össze és vitte haza a hátán különböző kocsmákból. És ezek csak a publikusabb részletek.

Jelenleg a férjem fél állásából és az én gyed-emből élünk, van egy csodaszép, kiegyensúlyozott, vidám, bátor, érdeklődő, tíz hónapos kislányunk. Egy barátunk kicsike lakásában élünk, innen a családnak köszönhetően nagymamám lakásába költözünk nemsokára, mert albérletet nem tudtunk volna fizetni. A gyerek egy éves koráig kétszer fog költözni, a három lakás közül, amiben addig lakik majd, egyik sem a miénk. Cucainak a 95% öröklött vagy kapott holmi.

És ez csak az én megbecsült, értelmiségi családom szövevényes történetének néhány epizódja.

Mondanom sem kell, mégis elmondom, hogy a gyerek természetesen a legnagyobb örömünk, soha jobbkor nem jöhetett volna erre a világra. Mindenkire mosolyog, színre, szagra, nemre, súlyra vagy szexuális orientációra való tekintet nélkül. És, ha valaki egyszer félhalkan odasziszegné, hogy minek, hova az ilyenek gyerek, biztosan nem állnék jól magamért. Mert egészen kicsi koromtól kezdve tudom, hogyan álljak ki az igazamért – és az elesettekért. Mert a bőröm színe, a kapcsolataim, a családom, a párkapcsolatom minősége és a jelenlegi lakóhelyem mellett ez is az egyik privilégiumom. Sok minden van, ami adódik, adódhatnak erőt próbáló helyzetek és nehéz időszakok, de ez nem, erre, az önmagunkba vetett szilárd hitre és a mások felé forduló bizalomra csak törekedni és nevelni lehet. Ha sikerül ezt a kislányunkban és esetleg még további gyerekekben elültetni és (a világító szemeken túl is) tovább adni nekik azt, amit mi kaptunk örököül, máris nagyobb előnnyel indul, mint a legtöbb újszülött ezen a világon.

Mert az emberség nem anyagiak kérdése. Ahogy a szegénység és a nyomor sem csak Rikárdót, ezt a máris szimbólummá érett újszülöttet fenyegeti. Mindannyiunk kapujában ott ólálkodnak a rossz döntések, a lecsúszás és az önsorsrontás szörnyecskei. Mindenkinek van ilyen vagy olyan családtagja, csontváza a szekrényben.

Hívó vagyok, a német és szlovák felmenőimmel együtt a társadalom szemében biztosan „rendes magyar” is, mivel úgy nézek ki (bármit is jelentsen ez). Azt, hogy én viszonylag korán szültem, ráadásul a jövőnk szempontjából egyteljesen kiszámíthatatlan időszakban, hogy jelenleg gyakorlatilag egy szobában élünk, az égvilágon senki nem rótt a szememre. Sőt, általában elismerő pillantásokat kapok. Azt gondolom, hogy leginkább vagánynak és követendőnek tartják.

Miért lenne égbekiáltó bűn mindez, ha történetesen Rikárdó édesanyja lennék? Miért lehet és kell elvitatni egy édesanya érzéseit? Nehéz időkben nem lehet szépen, örömmel, méltósággal, értelmes-mosolygós gyereket nevelni?

Amikor 2011-ben borsodi és szabolcsi, mélyszegénységben élő, főként roma édesanyjakkal készítettem interjúkat, mindegyiküket megkértem, soroljanak fel három dolgot, ami az örömük forrása a hétköznapiakban. Mindenki kapásból a gyerekeket tette első helyre és a legtöbbeknek nem is jutott eszébe más, a második, harmadik hely legtöbbször kitöltetlen maradt. Hiába kérdeztem családi ünnepekről, élményekről, nem jutott eszükbe semmi, mert nem is történt semmi, se egy születésnap tortája, se egy karácsonyfa, se egy kirándulás, „csak” a gyerekek. Ezek az édesanyjak úgy nőttek fel, hogy a falujukat se hagyták el, hogy soha senkinek sem számított, mit tesznek vagy mondanak, hogy mi a véleményük. Most úgy élnek, hogy nincs más örömük és jó élményük a gyermekeiken kívül. Ezek a gyerekek ezért születnek. Jó lenne, hogy ha az a tény, hogy egyre többen vannak, nem a szitkozódásra, a bezzegetésre és a mellveregetésre adna okot, hanem elsősorban a saját félelmeinkből és történeteinkből levonható tanulságokhoz, új utakhoz és esélyekhez vezethetne. Jó volna, ha valóban számítanának.

Business as usual

Szécsi Noémi

– Magyarország... – súgom. És egy pillanatra a mennyezetre emelem a tekintetem, hogy addig hátha beszélgetőtársamnak valami, akármi eszébe jut a hazámról, és nem akad el azonnal a beszélgetés.

– Hm – feleli ő elmerengve.

Vagy ha tájékozottabb, talán annyit még hozzátesz:

– Ott most feszült a politikai helyzet.

Ilyenkor örülnek, hogy legalább valami közhely az eszükbe jutott, ha már egyszer magyar íróval csevegnek egy nemzetközi irodalmi fesztiválon.

Jól ismerem a könyvvásárok és fesztiválok sablonfiguráit. Ott van például az író, akivel éppen szalad a szekér: Johnny Depp érdeklődik a filmjogok iránt és a főszerepet ő maga szeretné eljátszani. Aztán a gyönyörű indiai (itt bármely egykori gyarmat szóba jöhet) író, aki azért szomorú, mert kénytelen angolul írni, ezért a teljes művelt világ elolvashatja, miként kesereg elveszett identitása felett. A skandinávokon még nekem, boldogtalan kelet-európai értelmiséginek is megesik a szívem. Vajon hol dugdoshatják a költőiket? Külföldre csak a krimiírókat engedik, vagy önként kezd mindenki krimit írni ott? A rothadó jóléti társadalmat boncolni, darabokra szedni, savval leönteni – itt Európa észak- és közép-nyugati fertálya is felzárkózhat: osztrákok, hollandok, belgák, svájciak.

De mit csinálnak a kelet-európai irodalmak? Fő árucikkük, a diktatúra-tapasztalat az 1990-es években lett igazán érdekes. Következésképpen a magyar irodalom egyetlen Nobel-díjas műve holokauszt-regény, Dragomán György *A fehérv királya* pedig a romániai diktatúrában eszmélkedő kisfiú monológja. Mi más kuriózumot kínálhatnánk föl mi, magyarok? Megéltünk forradalmakat – 1848, 1919, 1956 – majd a leveretésüket követő megtorlásokat, sínylődtünk szocializmusban és váltottunk rendszert. Első kézből tudunk tehát beszámolni arról, hogy milyen az átpolitizált élet, de 1989 után évről évre kevesebb lett közéleti indulat, az én nemzedékem már csupán a gyermekkorából tudott előbányászni néhány – az alkotáshoz elengedhetetlenül szükséges – nyomasztó és bizarr politikai emléket.

– Mélységes hálánk Orbán Viktornak – jelentette ki nekem a minap egy honfitársam, aki gyakorta tanít tengerentúli egyetemeken és húz külföldi ösztöndíjakat. – A miniszterelnök elintézte, hogy a világ szemében a magunk nyomorultságában ismét elég érdekesek legyünk.

Az utóbbi huszonöt év alatt életszínvonalban nem értük utol a nyugati társadalmakat, nyomorban és szenvedésben pedig megelőz minket a harmadik világ. Mi más öröme lehet a magyar értelmiséginek az ötszáz eurós fizetésével, mint hogy az élete tele van olyan politikai kalandokkal, amelyekről a hozzá képest üvegházban tenyésző nyugat-európai író csak álmodhat? Cenzúrázzák a cikkét, vagy meg sem jelentetik. A feje fölött dülő politikai harcok miatt kirúgják az állásából. Politikai lojalitását jutalmazzzák. Szólásszabadság miatt aggódik, tüntetésekre jár, petíciót fogalmaz. Éles hangú politikai költeményeit tízezrek olvassák.

A hatalmasok pöffeszkednek, az ellenállásban debütáló újonctól az egykori maoistaig pedig mindenki azt érzi, hogy végre él! Business as usual.

(Megjelent a holland Das Magazin májusi számában)

Nyáridő

Szalay Pál

Vége. Elvesztette a nyár az illúzióját. Itt van. Káprázat, sörhab, fesztiválláz, forró aszfalt, homokkal kevert izzadság, csúfolódó kutyák, indokolt meztelenkedés. Búgnak a klímák, a csókos üdítőmárka jéghegyek közül kacsingat, csobbannak a népek sorba egyre nagyobb vízözön kíséretében. A fény, a szabadság utáni vágyunk csömörré eszmél. A megmártózás után váltanánk is, ahogy magasabb fokozatba kapcsolva magunk mögé utasítjuk a kipipált tájat. Izzik a bőrünk, láthatatlan stigmaként éget a nyárvarázs, amiről hitet tettünk őszi alkonyokon, téli éjszakákon.

Mennyit ér ez a hit, ha fogságba esik, ha önön áhítatai, vágyai a nyakába hullnak? A nyár mindenestül az öledbe huppant. Itt csücsül, s nem megy sehová. Épp ráér. Arra, aki úgy óhajtott nemrég. Camus misszionáriusa is a *Hitehagyott vagy egy zavarodott elme* című elbeszélésében megkapta, amit akart. A vademberek közé ment, a sóvárosba, oda, ahol fehér háttér előtt fekete ruhás alakok izegnek-mozognak. A szeretet lelkületétől vezérelve lépett az erőszak földjére. Oda, ahonnan még senki nem jött vissza. A vágyott durvaság elérte, tagjait megsebeztek, minden úgy történt, ahogy az álmaiban élt. A nagy térítői lelkület végül kétszeres csapást mért gazdájára. Nemcsak katolikus hite hagyta el, hanem új urai által rákényszerített fétis kultusz is gyűlölté vált számára. A lélek hullámmzását, a tagadást és igenlést nemcsak az irreális vágyakozás, dühödt csalódás és embertelen megalázottság váltotta ki, hanem egy titokzatos elegy is. Az elbeszélés első oldalán egy különleges megjegyzést olvasunk, amin a figyelmetlen olvasó könnyen átsiklik: *„...mindjárt nagyon meleg lesz, ez a föld megbolondítja az embert...”* S szinte kivétel nélkül minden oldalon megjelenik a napsütés, a hőség, mint egy önálló személyiség. Az éghajlat, a tűző nap megkerülhetetlen jelenléte és jelentősége a legcsodásabb szófordulatokkal íródik a lapokra. *„akár a nap, amely sosem hagyja abba, csak éjszaka, örökké csak sújt, ragyogással, büszkeséggel, most is keményen sújt le rám, nagyon, de nagyon keményen, földből kibukkanó tüzes lándzsáinak döfésével, jaj, enyhelyre, enyhelyre, már a nagy szikla alá, mert minden összegabalyodik.”*

Albert Schweitzer, amikor Afrikába indult, a gőzösrön utazva a kontinens jó ismerője, figyelmeztette a fiatal orvost, hogy legyen elővigyázatos a nappal, mert az lesz a legnagyobb ellensége. *„Nem csak a tűző napfényt; napkeltekor, délben és alkonyattájt egyaránt óvakodjék tőle akár derült, akár borús az égbolt.”* Az előrevetített aggodalom be is igazolódik, hiszen feleségének, Helene-nek a szervezete nem tolerálja az éghajlatot, sokat betegeskedik és nem is tud végig Alberttel maradni a misszióban. A doktor még az épületen belül is viselte a trópusi sisakot, nehogy baj érje a fejét. Oganga, ahogy a bennszülöttek nevezték, kisebb megszakításokkal 52 esztendeig viselte Lambaréné, Afrika és a nap terhét.

A kirakatok között könnyen különbséget tehetünk. A gyakran frissített, megújított enteriőrök nem porosak, gyűröttek, divatjamúltak és legfőképp nem napszitták. Bármily elkötelezettségünk, vágyunk könnyen megfakulhat, illúzióink elpárolognak, ha nem tudatosítjuk magunkban újra és újra. Albert Schweitzer szerint *„a nagy titok: úgy járni végig az életutunkat, hogy ne kopjunk el... A Nap egyetlen sugara sem vész kárba, de a növénynek, amire árad, idő kell a sarjadáshoz, és aki vet, nem mindig éri meg az aratást.”*

Vörös István

Egy elszabadult könyvtár

avagy Mi lesz az irodalomtörténettel?

Mennyi időt bír ki egy vers
 olvasatlanul? Megfullad-e,
 mint a víz alá nyomott
 fejű ember, és az irodalom-
 történet már csak egy hullát
 sodor? Versek hullái a folyóban.
 Egyiket nem adták ki, másikat
 elfelejtették, a harmadik
 könyvlapok közé esett, és
 általéri tűnő életét. A vers
 mindig általérzi, mindig
 belehal, és néha képes
 föltámadni. A versföltámadás
 nagy napja, amikor
 az Utolsó Kritika elhangzik,
 és jön az örök olvasás kora.
 A nagy kritikus kezében
 kinyílik a világ könyve,
 és ő olvasóvá szelídül.
 Az irodalomtörténet kiárad,
 letépi a gátakat és magával
 sodorja az épp feltámadó
 szövegeket.
 Torkollik-e majd ez a folyó
 egyszer a tengerbe? Mikor
 az ember kihal, akkor jön el
 a versek szabadsága. Végig-
 zúgnak, mint a napszél,
 a Vénusztól a Marsig.
 Egy elszabadult könyvtár
 fosztogatja az úrt.
 És az úr megtelik
 jelentéssel. Meteoreső
 hull vissza a Földre.

A Thomas Mann-elv

Szent Thomas Mann, aki
mindannyiunk helyett polgár lettél,
én mindig is önállóltan voltam.
Hogy tudtad mindezt véghezvinni?
Felnőni, és nem összeomlani.
Családot alapítani, és nem összeomlani.
Kerülni a fiúk társaságát, és nem
összeomlani. Megírni a famíliád
titkait, és nem összeomlani.
Komolyan venni az iróniát, és nem
összeomlani, komolyan venni
az írósgót, és nem összeomlani.
Nagy írónak lenni valóban, és
nem összeomlani, kitérni az
öngyilkosság elől, és nem összeomlani.
Lübecki Szent Tamás, tarts életben!
Lübecki Szent Tamás, segíts befejezni
befejezetlen munkáimat! Lübecki
Szent Tamás, adj erőt, kitartást, valamit
a te magabiztos lelkiismeretessedből.
Vagyis ne! Azt vidd a fenébe!
Csupa fontoskodás vagy, mint
minden szent. Te komolyan azt
hitted, ennyire nagy író
lehet bárki is? Hogy köszönöd
a gyalázkodó szavakat? Csak az
ilyenmi ébreszt fel titeket
egy pillanatra a túlvilági
hibernációból? Tudod mit,
én nem akarok látni a
kísértetek közt végre
egy feltámadót.

Lackfi János

Mikor rád

Mikor rád találtam, olyan voltam, mint a gyújtózsínór,
 Mely prüszkölve szalad, s egy robbanás várja valahol,
 Mint ablaküvegnek újra és újra nekicsapódó madár,
 Mely képtelen felfogni, hogy létezik határ,
 Mint májusfa, amely ma még csupa lázas lobogás,
 De holnap a szélbe-esőbe minden tarkasága belevás,
 Mint kerítés mögé rekesztett kutya, mely hörögve ugat
 A kint elhaladókra, mélyen beszippantva szagukat,
 Mint kültelken sodródó, szél kergette szemét,
 Mely megveszekedetten táncol, de csak ő hallja a zenét,
 Mint használt embertest, melyet elgyötört a robot,
 S most kerek asztalnál ül, némi szesz vet benne lobot,
 Mint kódorgó hontalan, ki mások ablakán beles,
 És vonzza a leves meg hogy ott benn minden tökéletes,
 Mint kezdő állatszelidítő, ki szívdobogva saját
 Bőrét viszi vásárra, s hiszi, hogy akarátát
 Nála erősebb lényekre rákényszerítheti,
 Mint hamis festménynek hitt, kallódó eredeti,
 Mint harsogva futkosó, esőtől duzzadó patak,
 Mely öröknek véli bő vizét, nyers medreket harap,
 Mint vígan égő villany, melynek nem kell semmi más
 Hogy kialudjék, csak egy kósza kattanás,
 Mint bálna, mely kontinensnyi lomha remegés,
 De a hajósnak csupán zsír, hús, megélhetés,
 Mint szúnyog, mely hiszi, örök vérforrásra talált,
 Mint kirobbanó kérész, mely nem sejtí a halált,
 Mint önhitt bokszoló egy nagy ütés előtt,
 Mint kamrafényben kövéren terpeszkedő befőtt,
 Mint konok csepp, mely meggyűlik odafenn,
 S nem sejtí, sorsa porlani, hívva bízik esztelen.
 Mint zápor után tocsogó parkbeli gyepe,
 Mely zölden üvölt, hogy nincs szőnyeg nála szebb.
 Mint hetyke mahagóni kuplung sportkocsiban,
 Míg a beszívott sofőr ezerral egy fal felé rohan.
 Mint sziklafalon a görcsös izmaira rátarti fa,
 Miközben bedarálja a komótos tektonika,
 Mint okádó vulkán előtt pózoló fényképezkedő,
 Ki felé háta mögül már zuhan egy mázsányi kő.
 Beélesített kamikaze, aki voltam, összehordhatok
 Hasztalan még pár szekérderék hasonlatot...
 S az sem férne el kevesebb metaforában,
 Hogy milyen lettem, amikor rád találtam...

Úgy kellene

Ahogy a sósan langyos áramlatban
együvé sodródó fodros algák,
ahogy az egymást ujjbeggyel
érintve összesúrlódó lombok,
ahogy a lassan kúszó,
kásás tűzzel mindent magába
ölelő lávafolyás pusztító lángja,
ahogy a csápos antennákkal
egymást birizgáló, bókoló
füvek, ahogy a légrétegek közé,
mint átlátszó tokba akadálytalanul
csusszanó fecsketést, ahogy a
partra kéjesen kihemperedő,
gyöngyhabot bugyborékoló,
kocsonyás hullámok, ahogy a
terebélyesedő fák rostról rostra
izmosodó földhöz ragaszkodása,
gyökér-markolása, nekünk is
úgy kellene szeretnünk egymást,
lúktető türelemmel,
szöszölő szenvedéllyel,
hűvös izgalommal,
a folyó mélyíti ekképpen
medrét, eleinte emberi
kéznél nem sokkal hatékonyabban,
rétován kotorászva kavicsot,
karistolva földet, majd pillanatról
pillanatra morzsolva lassú
évszázadokat, az idő elmálló
tömbjeit kavargásba oldva,
tovasodorva, a kimélyült
talaj helyén töményen ásító
úr marad csak, két anyag
egymásra találásának rezgő,
részegítő távlata.

Kürti László

végre egy nő

*Végre egy nő, akinek a halálában
abszolút vétlen vagyok*
mert eltelt néhány év és végül is
te hagytál faképnél engem. van még
bőr a képeden ujjal mutogatni vissza?
a halálból nem szokás a *vissza*.
az más kérdés, hogy én tudom,
s te végleg tudtad: ami hátra van,
garantáltan szar lesz. mert addig
rendben, hogy szabadulni öröm,
és, ha muszáj, minden áldott este úgy
játszhat szívekkel, mint felelőtlen bakfis.

vénülj meg másból! – így sóhajtoztam
utánad, és beláttad, hogy van az a bánat,
mi festékekkel, családdal sem orvosolható.

nem kuncsorogtál, súlyos volt a bukás,
meghalni sem nagyobb áruulás, mint
maradni részletemnek.

üzentek szüleid: nem vagy.
kellott volna veled halni vagy hagyni
téged (hülyén), magam mellett,
boldogan. nem tanítok átélni utánad
senkít. meghaltál, ezt a sztorit
folytatom, nélküled.

Nagy Zsuka

Táviratok

(K. F.-nek)

Hommage à Borbély Szilárd

2.

A világ nincs a helyén.
Kérdezném tőletek. Hol a helye.

3.

A múltból mindig az fáj ami.
Sosem volt. Miért.

5.

Minden csak fikció.
És mégis fáj. Nagyon.

7.

Prímszámok szoronganak. Senki nem az.
Aminek látszik.

11.

A most rémisztő jövőből épül. És.
Nincsen dicső múlt.

13.

A vidékben gázolunk. Nincstelenül.
Vanitatum vanitas.

17.

Nem akarom és valószínű. Az ellenkezője is.
Így dől el.

19.

A vágy stratégiai szerelemtérképeken.
Tábornokok játéka csak.

23.

Nem szabad félni. Én mégis. Szoktam tőletek.

29.

Az emberek nem egymást. Szeretik hanem.
Az életet vagy azt sem.

31.

Nem tudom már ki is volt. Az én szerelmem.
Valaki megmenthetné. Az életem.

37.

Elvitte a strandot a háború.
Az a kettő. Nem kéne több.

41.

Nem bírom a langyos szépséget és a bárgyú jóságot.
Kivonulok a természetbe.

43.

Más vagyok mint. A többiek.

47.

Az élet vége harapott bejgli. Kicsi szék.

53.
 Jobbágyok mindig lesznek. Sosem nekik.
 Van mentelmi joguk.
59.
 A hontól kiver a víz. Kivet. Mostoha árva. Vagyok.
61.
 A testből folyik mindenféle nedv. Egyszer vágyom.
 Másszor undorodom.
67.
 Analfabéták.
71.
 Magyarok.
73.
 Jánkmajtisról fúj a szél.
79.
 Csekén át zokog.
83.
 Meghaltatok.
89.
 Az úrsikló a szívemben
 Mondd magyar találmány.
97.
 Hosszú nap el.
101.
 Minden hiába.
103.
 Semmi minden.
107.
 Léleggépfegyver.
109.
 Úrliftezik a gyomrom.
113.
 Hol vagy(t)ok.
127.
 Stop.
131.
 Halálka. Te aludj.–

Zoltay Lívía

Bereki emlékek – A versmondó

Egy álmos, meleg augusztusi délutánon a papa a kertben locsolt, nagyanyám az öreg fűzfa alatt tett-vett. Papucsának erőteljes klaffogása minden közeli szomszédunkat arról tudósította, hogy ő bizony olyankor is dolgozik, amikor mások inkább pihennek, behúzódva kellemesen hűs szobáikba, a leeresztett redőnyök mögé.

– Te, Tomi! – törte meg a csendet a mama. – Nem ilyenkor kéne ám locsolni, kisül minden ebben a hőségben, inkább este öntözzess!

– Hat óra van, az mindjárt este, nem? Mit szólsz bele mindenbe? – fortyant fel a papa, hiszen a locsolás egyedül az ő feladata volt, és nagyon nem szerette, ha bárki belekontárkodott. Ám nagyanyámat nem olyan fából faragták, mint aki csak úgy annyiban hagyná a dolgot.

– Látszik, hogy nem sokat értesz a kert gondozásához! Bulgáriában volt egyáltalán kertetek, vagy csak kecskéket tartottatok? Itt már érzékelhető volt, hogy pillanatokon belül újabb frappáns szócsata veszi kezdetét, és ezt mi semmi esetre sem akartuk kihagyni, úgyhogy a testvéreim és én lehasaltunk a fűbe és érdeklődéssel figyeltük a párbajt, ahogy nyilván a szomszédok is.

– Kecskéket, igen, meg birkákat, bizony ám! – replikázott a papa, majd ránk kacsintott. Mindehhez tudni kell, hogy nagyapánk egyik kedvence a magyar nyelvben a birka szó volt, amit előszeretettel használt, szinte minden helyzetben. Ha valami, vagy inkább valaki nem tetszett neki, azonnal lebirkázta az illetőt, és ebből aztán nem kevés konfliktusa akadt.

– Birkákat, persze! Itt is van egy, éppen locsol! – adta meg nagyanyám a kegyelemdőfést, ám ezt már mi sem állhattuk meg hangos nevetés nélkül. A papának volt humorérzéke, nem sértődött meg, de nem is lett volna rá ideje, mivel éppen végszóra jelent meg a kapuban „lovász” Pista bácsi, egyik kezében egy kanna borral, a másikban meg egy könyvvel.

Nagyanyám, ahogy meglátta a nagydarab férfit, kezében a tudománnyal, azonnal szaladt kaput nyitni.

– Hát maga meg nyomdász lett, így öregségére, Pista? Amióta ismerem, és annak már jó sok éve, én bizony könyvet még nem láttam magánál! Szerencsére Pista bácsi sem volt az a sértődős fajta, értette ő is a viccet. Kopott szűrke kalapját, ami még ebben az elviselhetetlen kánikulában is a fejében volt, most lekapta, a könyvet pedig nagyanyám kezébe nyomta. A mama fennhangon olvasni kezdte a kissé rongyos, világosbarna színű, puha kötésű könyv fedelére írottakat:

– József Attila összes költeménye – majd halkán hümmögött hozzá.

– Hát Irénkém, – vette át a szót Pista bácsi, látva, hogy nagyanyám még mindig nem tért magához a meglepetéstől – szoktam én olvasni is, főleg amióta már nincsenek lovaim, mert ugye, azokban az időkben nem értem én rá semmiféle tudományra. Hanem amióta így megöregedtem, szívesen olvasgatom ezeket a szép verseket, még ha van, hogy egyiket-másikat nem is nagyon értem.

– Pistám, maga csupa rejtély! – konstataulta nagyanyám, majd rám mutatott. – Ott a legnagyobb unokám, vele tárgyaljon erről a költészet-dologról, ő is állandóan verseket olvas. Én örömmel kezdtem el a beszélgetést az öreggel, annál is inkább, mivel fölöttébb érdekelt, mi vitte rá a versolvasásra, és miért éppen József Attilát választotta. Rövid, de tartalmas diskurzusunkat nagyapám szakította félbe, akit nem a puha, barna könyv, hanem sokkal inkább a Pista bácsi lába mellett, a földön árválkodó kanna és annak tartalma érdekelt.

– Versek ide, versek oda, mutasd Pistám inkább, mi van abban a kancsóban! Pista bácsi erre nagy lendülettel felemelte a kannát, és elindultak nagyapámmal az öreg fűzfához, hogy ott alaposan meghányják-vessék a témát.

– Na, ennyit a költészetről! – harsogta nagyanyám. Hamar előkerült a háromlábú suszterszék, amin Pista bácsi szokott ülni, valahányszor nálunk van vendégségben, és mi kíváncsian vártuk, mikor kezd el szép lassan belesüppedni a fűbe a bácsi hatalmas súlya alatt, amíg már csak azt lehet látni, hogy az öreg a szék tetején ül a gyepen, a három lábat meg szó szerint elnyeli a föld. Iszogattak, beszélgettek a papáék, látszott, hogy ízlik nekik a bor, a hatása már érződött, a mama időnként rájuk is szólt, hogy csendesebben vigadjanak.

És ekkor hirtelen, bármiféle előzmény nélkül, Pista bácsi fölpattant a földre süppedt székről, de olyan nagy hévvel, hogy még a nagyapám is megijedt, nem tudta mire vélni a dolgot.

– Na, figyelj csak ide Tomikám, maga is, Iréncém, és gyerekek! – kiabálta a bácsi, mi pedig síri csendben vártuk, mi készül most, és ezúttal még a mama sem szólt egyetlen szót sem.

– Én bizony nem csak, hogy verseket olvasok, de néha napján még szavalni is szoktam!

Ez aztán nem semmi, gondoltam. Oda kuporodtam én is az öreg mellé, a fűzfa alá, a mama a nyomomban, és szájatva vártuk mindannyian, vajon mi sült ki ebből. Pista bácsi nagy, húsos kezeit a derekára tette, és öblös, mély hangján szavalni kezdett:

– József Attila: Mama. „Már egy hete csak a mamára gondolok mindig, meg-megállva.” Nagyapám majdnem kiejtette a kezéből a boros poharat, úgy megilletődött. A mama is megrökönyödve állt, látszott, hogy erre ő sem számított. Pista bácsiban most minden egyes idegszál megfeszült, annyira koncentrált a nagy feladatra, hogy apró, gyöngyöző verejtékcseppek jelentek meg a homlokán és a halántékán.

– „Nyikorgó kosárral ölében, ment a padlásra, ment serényen.”

– Pistám! – suttogetta a mama. – Le a kalappal!

– Psssst! – sziszegte nagyapám, és ezután valóban vágni lehetett a csendet.

– „Én még őszinte ember voltam, ordítottam, toporzékoltam...” – folytatta a bácsi, nyomatékként hatalmasat dobbantva a jobb lábával.

– „Hagyja a dagadt ruhát másra. Engem vigyen föl a padlásra.” Hátralépett, de nem vette észre a fűbe süppedt suszterszék tetejét, amiben megbotlott és hanyatt vágódott. Mindez egyetlen pillanat alatt történt, és mi csak azt láttuk, hogy a Pista bácsi hatalmas teste úgy dőlt el a fűben, mint egy bot. Elsőként nagyanyám tért észhez.

– Jaj, Istenem! – kiabálta. – Mi van magával? Tomi, gyere gyorsan! – szólt a nagyapámnak. A bácsi ott feküdt a fűben elnyúlva, mint egy darab fa, meg sem moccant, és már mi, gyerekek is kezdtünk aggódni. Ekkor egy éles jajgatás hallatszott, no meg egy nagy kő hangos csattanása, ami a mama szívéről esett le, ahogy meghallotta, hogy az öreg végre életjelet adott.

– Hú, de beütöttem a fejemet! – szólt a jól ismert öblös, mély hang, aztán a gazdája is feltápáskodott szép lassan. A papa segített neki felállni, ami nem volt egyszerű mutatvány, tekintve, hogy Pista bácsi legalább százhusz kilót nyomott, a papa meg úgy kilencvenet.

– Jól van, Pistám? – kérdezte nagyanyám, és azon nyomban hozott egy vizes zsebkendőt, azzal borogatta a fejét. A papa leültette a bácsit a fűzfa alatti padra, ami nem süppedhetett bele a földre, de még csak fel sem borulhatott, mivel betonból készült.

Szerencsére úgy tűnt, nincs az öregnek az égvilágon semmi baja, amit az is bizonyított, hogy rögvest egy pohárka bort kért a nagy ijedségre. A mama ezúttal szó nélkül hozta az itókát, és nyújtott egy teli poharat a papának is, majd az öreghez fordult:

– Pistám, magában egy művész veszett el! – a hangján érződött az őszinte elismerés, de mi akkor sem tudtuk megállni nevetés nélkül. Pista bácsi nem haragudott ránk ezért. Megígérte, hogy legközelebb végigmondja a verset, mert ez a kedvence, de a mama a lelkére kötötte, hogy ezentúl, ha szavalni támad kedve, a betonpadon ülve tegye.

Pista bácsi még sok szép verset mondott nekünk a maga sajátos, rendkívül mély átéléstről tanúskodó stílusában, utánozhatatlanul. Ám arra mindig figyeltünk, hogy a suszterszék ilyenkor még a közelben se legyen...

Turi Tímea

Tatjana válasza Anyegin harmadik levelére

Tudod, nem az zavar, hogy lettek időközben
mindenféle kötöttségeink.
Ha magadba nézel, rájössz, hogy végülis
ragaszkodsz a kötöttségeidhez,
ahogy ragaszkodom hozzájuk én is.
Nem az zavar, hogy volnának bizonyos elképzeléseim
arról, hogy egy légüres térben hogy dőlne egybe,
ami vagyunk.
Nem az, hogy volnának forgatókönyvek
a körülmények kijátszására, illetve
új körülmények létrehozására.
Nem az zavar, hogy tudom:
aki hazudik, az hosszabban pislog,
aki pedig szerelmes, az mindig félrenéz
egy csöppet onnan, ahova nézni szeretne,
és hogy a szerelem mégse hazugság,
a hazugság nem szerelem,
hiába kapcsolódnak néha össze-vissza.
Nem ez zavar: a ragacsos, sűrű szédülés,
és hogy mindketten tudjuk, csak idő kérdése volna
a hétköznapi elharapta düh.
Hogy nem hiszünk az időn kívüli szerelemben,
az időn belül mégis olyan ügyetlenek vagyunk.
Nem ez, nem ez. Hanem, hogy tudom,
akár beteljesül, akár elmarad,
tudod, az zavar, hogy mindegy, mi lesz,
elmúlik a pillanat.

Somoskői Beáta

Járdakockák

Megérint – és köszön.
 Sikamló szép alakkal
 vág belém, arcát tolja
 az arcomba. Haja
 sötét, leng. Szitáló,
 fény-sávós délután.
 Megtart – és bocsát,
 zaklatva hátranéztek.
 Hazaérek. Önzön-
 nemzön foganó,
 könnyelmű kísértet.
 Égő, halkuló a romlás.
 Nem vagyok más csak
 megadás egyenletes
 csendje. Tikkasztó
 nappali összeborulás.
 Éveim felett föld, te a
 mag, nincs más
 szabadulás, csak a
 végső kibomlás.

Zalán Tibor

Szabálytalan szonett Jónás Tamásnak

avagy az egyharmad negyvenkettő

Merj bátor lenni úgy hogy gyáva
 vagy Akkor is ha az éjben hollók
 villámlanak s a szélben csattog
 a szíved és a sötétben sötét
 hajad Ha bánatnak mert bánatnak
 bár leginkább te bántod magad ne
 védekezz Szelíden legyints ezekre
 Hűvös kéz hull majd könnyes kezedre
 ha lesz időd s erőd kívárni míg
 odaér s nem öl meg előbb a
 kályhátlan tél Embernek lenni
 könnyű maradni nehéz Űvegből
 iszod a bort elér a hajnal
 Magányos nádszál kettesben magaddal

Zsille Gábor

Tiszaladányi elégia

„Kíváncsi vagyok” – szóltál ki a fürdőkádból –,
„vajon milyen verset fogsz írni az éjszakáról.”
„Milyen éjszakáról?” – kérdeztem vissza a konyhából,
kezemben egy házi bodzaszörpös üveggel, szép
mélyzöld palack, éppen a másnap reggelről töprengtem.
Félszemmel láttam, szappanozkodtál, combodon
végigfolyt a habos lé, fénylő patak a bőrödön.
„Hát a tiszaladányiról, te buta.”

Persze, a ladányi út, augusztus huszadikára virradó éjjel,
a ladányi út, az a négy-öt kilométer Tokajig,
bele az őszbe, a nyár utolsó leheletébe,
hát persze, a ladányi kaland, késő este
biciklivel indultunk haza mi ketten,
hátunk mögött a falunap egyre tompuló zaja,
az utolsó villanyoszlopnál megálltunk,
és egy hirtelen ötlettől vezérelve

lekapcsoltam a dinamót, és lekapcsoltad te is,
álltunk egymással szemben, Ladány szélén a sötétben,
majd felültünk, és tekertünk megint
világítás nélkül az éjben, éppen telihold készült,
a rozzant kis főút aszfaltján végigömlött a holdfény,
a langyos levegő átölelt és vattaként befont,
lassan tekertünk, némán, körben tízezer tücsök,
a kukorica még lábon, duruzsolt egy nádas,

a fák gyermekkoromból integettek felém,
ha itt maradnánk, gondoltam, soha semmilyen rossz
nem történne köztünk, ha itt maradnék, gondoltam,
nem halhatnék meg, ha itt maradnál, gondoltam,
meglelnéd utad, hát miféle verset írhatnék erről,
félszemmel láttam, boldog vagy, combodon
végigfolyt egy holdsugár, fénypatak a bőrödön,

már nem akartam megérkezni Tokajba,
Tiszaladány felől az éjben, szótlanságban veled,
nem akartam megérkezni Tokajba,
ott várt minket az elmúlás késő nyáron,
a holdfényben, lekapcsolt lámpák mellett,
nem akarok elmúlni, drága, mint ez az út,
ez az éjjeli vers, ne múltunk el, te drága – – –

Egyszer majd megszeretem Zsille Gábort

Egy péntek esti vendégségben,
 a nappali könyvespolca előtt
 filmekről, zenéről szellemeskedve,
 vagy fogadáson, svédasztal-zajban –
 egy elegáns tükörben váratlanul
 megpillantom az arcom.

Igen, ez én vagyok, minden bizonnal én.

Nem könnyű lelkesednem a látványért,
 ezért a gyérülő, töredezett hajért,
 túl széles pofacsontért, ormóttan orrért,
 kráterekkel tűzdelt, penészvirág bőrért,
 két, túl apró gödrökbe rekesztett
 csillogó, nyugtalan szemgolyóért.

Tükörképem egy furcsa idegent szemlél.

És próbálok mindegyre így,
 közönnyel megállni önmagam előtt,
 a lehető legkisebb ragaszkodással
 nézni az ismerős testrészeket,
 hallani ezt a felsejlő hangot,
 hogy majd a valódi felszabadulás óráján
 könnyebb legyen az elválás,
 kevésbé fájjon a búcsú.

Háy János

Úgy kelsz fel

Úgy kelsz fel, hogy tudod,
semmit nem tehetsz magadtól.
Idegen akaratok löknek ide-oda,
idegen célok között hányódsz.
Nem emlékszel, ki vagy, és
mit kéne, ha volnál, tenned.
Idegen erők működnek benned.
Házadnak volnál híve rendületlen,
ha volna házad, ha nem másé
volna, ahová bezártak.
Rabja vagy egy idegen világnak,
szabadulnál, ha tudnád,
mi a szabadulás ára,
ha tudnád, ki az az ember,
aki a szabadulást várja.
Nem vagy része önmagadnak,
csak eszköze egy idegen akaratnak.
Hálás lehetsz persze, mert enni adnak,
azt kínálják, amiről úgy
akarják, hogy te is akarjad.
Ínyedre való a világ, mondják,
hisz épp az van, ami van,
lehetne ennél sokkal rosszabb,
s nem értik mért nem leled meg
magad ott, ahol éppen vagy.

Támba Renátó

Kioldhatatlan

(1)

Néha még felnézek a negyedikre,
 ahol régen színtelen virágaid nevelted,
 de már évek óta kórházi paplanok
 és huzatok rabságában sínylődsz,
 hogy magadba szívod meddő ápolóid
 keserű sóhaját. A redőny még
 a régi, de többé már nem leskelődsz
 mögüle. Továbbiszkolok, mint egy
 megrémült kóbor kutya, mégis olyan
 vagyok, mint egy hajléktalan,
 aki nem hagyja el a mozitermet
 még a stáblista után sem.

(2)

Az én filmemben a tiéd volt a legszebb
 minőséghibás arc, melynek részleteit
 sejtjeim mélységébe ástam.
 Emléked nyugtalan szemcséi
 még mindig bőröm alatt mocoognak,
 óceánod örökké hallatja moráját
 elmém füstös vetítőtermében.
 De hiába hallgatom, többé már
 nem lesz költészet belőle.

(3)

Líra nélkül üres minden utca,
 a levegő csípős, a hamburgerbe
 pedig nem adnak húst, salátát.
 Veled mindennek íze volt, s még
 a napfénytől is jóllaktam,
 még a tekergő kölykök káromkodásából
 is kihallottam a dallamot. De többé
 már nem fogod kezem az utcán,
 soha többé nem ébredsz fel. Én pedig
 talán már sosem alszom el, csak ezeket
 a hideg, kitágult utcákat járom
 nap nap után, koromsötétben,
 cipőmön kioldhatatlan fűzőkkel.

A teljesség felé

Még hátramaradt a télből a fagyos, csípős levegő, de már érezni a tavaszt a szélben, látni a fákon, a füveken és a nyiladozó virágokon. Egy fedetlen buszmegállóban állok a tér közepén, egyedül, lágy eső csapdossa az arcom. Éjjel van, az égbolt koromfekete, csontjaimat üresség járja át.

Egész éjjel bárban ücsörögtem. Nem beszéltem senkivel, csak a füstös levegőt szívtam magamba. Zsigereimben kietlenséget érzem, s mindinkább eluralkodott rajtam a félelem attól, hogy magába ölel a formátlan emberzörej, s szem elől tévesztem a teljességet, melyen éveig dolgoztam. Végül vesztésként kerültem ki az éjszakából.

Mindez nem történt volna meg, ha gyakorlott volnék az eltévélyedésben. Most már tudom: meg kell tanulnom összpontosítani a káoszra, ez az első lépés a teljesség felé.

Most megint itt vagyok, mintha labirintus kapujában, de most már tudom, mi a kiindulópont. Csak állok, s arra vágyok, hogy hazajussak. Még mielőtt rám csukódnának a város színtfalai. Csak otthon akarok lenni és várni, míg el nem érkezik szemeimre a langy álmom a maga összes híg moslékával.

Aludni akarok az ágyamban, egy kicsit forgolódni, közben izzadságommal összekoszolni a falat, ahogy szoktam, aztán reggel csalódottan bár, de nyugodtan, felébredni, keserű tej ízével a számban. Tudom, állig vagyok múltam híg ürülékében, csakhogy eddig nem akartam róla tudomást venni. Mindvégig jelentéktelen üzeneteket írtam szűk börtönöm kopott falára, de most már kész vagyok arra, hogy menekülő útvonalat ássak. Most már nem zavar, ha állig összekoszolom magam ürülékkel, sőt, akár még a számba is mehet. Holnap már el kell indulnom, hiszen még élvezetnék innen kijutni.

Álompüré

Több évtizede együtt élnek. Régen rengeteg verset írtak, együtt, a reggeliző asztalnál. Főleg sanzonokat okádott belőlük a szerelem, ritkábban elégiát. Ősszel és télen.

Akkor még voltak évszakok, néha egy évben hét is. Most már csak egy évszak van, mely a késő ősze hasonlít. Már rég nem alszanak, csak néha, amikor eloldalognak mellőlük lelkiismeretük svábbogarai.

Nem nyitnak ajtót. Már egy ideje ki sem nyílik. Az ablakon sem hatol be a megkönnyebbülés szele. Nem itatják már át lepedőjüket könnyű, emészthető közhelyek. Mostanában már csak elégiákba kezdenek bele néha, de ritkán fejezik be egyiket-másikat. Meg kellene írniuk legalább egyet, mielőtt még egy szürke, mosolygó zsákba varrják mindkettőjüket.

Van úgy, hogy képzeletben még elindulnak sétálni a lakóépületüket övező szűk utcácskákon. Sárga csapok kísérik útjukat, némelyikből nyálkával elegy vér csurog, hol csikorogva, hol némán. Körülöttük hisztérikusan túlkölköző taxik lármája, vagy sápadt, sovány kisgyerekeké, akik tapsikolva hányják végig a Hascsikarás utcát. Kezüket nem fogják rózsaszín, levegővel telepumpált nagyik: ők már a halál beleiben nyaralnak. Későre jár, bezárt az összes bolt, nyalókát nem lehet kapni és esőköpenyt sem.

Ezer meg ezer injekciós tű hever az utcán. Ezekből gyűjtenek vacsorára a hontalanok. Ezekkel beadagolhatják több helyen átlukadt hasfalukba a vigasztalanság nyikorgó népszerűjét.

Az ember gyomra egy egész világ. A gyomrok: szűk utcácskákkal bélelt mikro-univerzumok, hontalanságunk és békétlenségünk központjai. Ott gyűlnek össze az emberiség legégetőbb problémái, s onnan is távoznak. Valamikor még kíváncsi ember voltam, de hogy erre rájöttem, már nem érdekel más, csak a szűkölködő szerelmespár a gyomromban, akik ugyancsak a gyomrukra gondolnak.

Már nagyon fáradtak, már egyáltalán nem érznek szerelmet. Pusztán a megszokás ragacsos anyaga tartja őket össze. Meg a gyomorbántalmak. Még a gyomruk is közös. Fáj és vérzik. Nem képesek kipréselni belőle a felesleget.

Néha különválnának, de nem megy: az összes sanzont közösen írták. Nincs semmijük, ami saját. Minden sanzonjuk megsavanyodott már, de ők még ezekből élnek. Gyomruk is ettől dagad egyre és egyre nagyobbra: egy több évtizede letűnt korszak híg salakanyagától.

Folyton azt hiszik, hogy másnap ők már nem élnek, de a másnap soha nem jön el. Csak tévelygnek együtt az ájuldozások erdejében, s fogják egymás kezét, pusztán megszokásból és félelemből. A szerelmet már kimosta fehéreneműikből az eső. Már csak a sár valódi lényükben, szívük megüresedett helyén. És az a rengeteg svábbogár a homlokukon, amelyek minden nap áthatolnak testük üregein. Meg félbehagyott álmaik, melyek lassanként felőrlik őket. Végül nem marad más belőlük, csak álompüré.

Narkisszosz-szindróma

Az a fiú a tükörben nem én vagyok. Rá vágytam mindig, de hátat fordít, mint egy idegennek. Nem ismerem a nyelvét, a bőrét nem szagolhatom, de azt a fiút keresem minden szerelmemben. Senkit nem szeretek úgy, mint azt az illúziót, hogy egyszer majd vele tölthetek egy egész éjszakát, csillagos égbolt alatt, félig meztelenül. De jól tudom: az a fiú valójában nem létezik. Amikor tudatosul bennem, csak leülök a díványra, maszturbálni kezdek, s mikor elévlezek, nem jön a péniszemből semmi. Végül arra gondolok, hogy Narkisszosz talán impotens volt. Ilyenkor néha mintha a saját arcomból is meglátnék egy kisebb, minőséghibás részletet. De aztán mindig elhalványul, s kezdődik előlről az egész téboly, mely mocorgó szkarabeusz-bogarakkal aknázza alá bőrömet.

Szirmai Péter

El Desierto

Öt éve hagytuk el anyámmal a nagyvárost, a reménytelenség, a legmélyebb depresszió világát, és költöztünk El Desiertoba. Önkéntes száműzetés ez, sokan nem értették, de a lényeg, hogy mi tudjuk, mit akarunk.

El Desierto teljesen kihalt, a bombázás óta nem lakik itt senki. Romházainak égbenyúló karjai a nagyvárosból is látszanak. A halottakat elszállították, de a romokat nem takarították el: a Parancsnok (el Comandante) mementóul meghagyatta az utókornak a lázadás kihunyt fészket, az eltaposott parazsat.

Körbejártuk a várost. Pár ház maradt csak épen, az egyikbe költöztünk be anyámmal. A tetőt aládúcoltuk, a hiányzó cserepeket a többi házról pótoltuk. Az utcafrontra néző ablakok közül az egyik megrepedt, ezt megragasztottuk, a másik kitört, ennek a keretét kivettük, sárral kötött téglákkal befalaztuk. A hátsó ablaknyílásokat szintén befalaztuk.

Megnyugtató, hogy teljesen kihalt a város. Gyakran sétálgatunk anyámmal a romok között, találunk ezt-azt: egészen szép történetek kerekednek ki a romok alatt heverő tárgyakból: egy fotó, egy kabát, ruhák, edények, gyerekjáték satöbbi. Az egyik rom alatt egy puskát és lőszert is találtunk, meg egy petróleumlámpát, pár bádogedényt, evőeszközöket: a takarítók nem végeztek tökéletes munkát.

Kell a puska, mert időnként kóbor kutyákkal találkozunk, farkasokat is láttunk már. A kutyák egészen elvadultak, alig különböztethetők meg a farkasoktól. A kutyák és a farkasok közös falkában járnak, és állandóan körülöttünk ólálkodnak. Éhes csaholásukat egész nap halljuk. Az álom az egyetlen menedékünk tőlük.

Eleinte a patkányok is gondot okoztak; hiába löttem ki közülük egyet-kettőt, olyan sokan voltak, hogy ez nem segített a helyzeten. Aztán az egyik házban talált patkányméreg nyugvópontra vitte a dolgot.

Van egy szamarunk, ha terhet kell hordanunk, azt használjuk. Kétnaponta megyünk le a tározóhoz, megtöltjük az üvegeinket, megmosakszunk. A kenyér hiányzik az életünkből. Nagyon nehéz így megenni. A búza nem marad meg. A nyári perzselő hőség, az időnként ránk zúduló, napokig tartó homokviharak kíméletlenül elpusztítják a hajtásokat. Nyáron szinte haldokolunk a hőségben. Nappal az éjszakát várjuk, éjszaka rettegve gondolunk a napra. Télen a hidegfrontok hűtik le a levegőt, aztán váratlanul meleg lesz ismét. A hőingadozást alig lehet elviselni. A hidegben ki sem mozdulunk otthonról, a nyomorúságosan begyűjtött fával fűtünk a megjavított kemencében. Az újbóli felmelegedés után, még pár napig betegek vagyunk, le vagyunk gyengülve, aztán ismét megnyergeljük a szamarat és elindulunk a tározóhoz vízért, lőni egy nyulat, vagy farkast, ha nincsen más. A tető sohasem készül el teljesen, a viharok mindig megrongálják a tetőszerkezetet, a szél befújja a házba a homokot; ilyenkor finom szemcséjű homokréteg borít mindent, beleértve minket is. A szánkba, a fülünkbe, a szemhéjunk alá is befurakodnak a pengeés szemcsék: nincs hová menekülnünk. Ha véget ér a vihar, nekiállunk takarítani, tetőt javítani.

Amikor nem kell dolgoznunk, anyám mesél valamit. Anyám meséi a nagyvárosról szólnak, a régi időkről, amikor még jobb volt az élet. Történetei kiemelnek a körülöttünk lebegő semmiből, a véget nem érő fizikai és lelki sivatagból, az időtlenség világából. A történeteinek mindig van valóságalapja, mégis kicsit más, mint ami az élet: sokkal több és gazdagabb.

A lerombolt házak között könyveket is találtunk. Pár kötetünk van csak, az ágyam mellett tárolom őket: Defoe: Robinson, angol nyelven; Kafka: A kastély, Georgio de Chirico által illusztrálva; egy vastag könyv: A spanyol-amerikai irodalom rövid története; Saramago: A kolostor regénye illetve Borges: Az örökkévalóság története, a Borges összes művei sorozatból, mindegyik spanyol nyelven.

Felajánlottam anyámnak, hogy válasszon egy könyvet, szívesen felolvasok neki. Nem szólt, csendesesen, csukott szemmel ült a karosszékében, aztán azt mondta, hogy nem kér felolvasást, mert annyi történet kering benne, hogy inkább elvenni kellene belőle, mint hozzátenni.

Persze, egyszer minden jónak vége szakad.

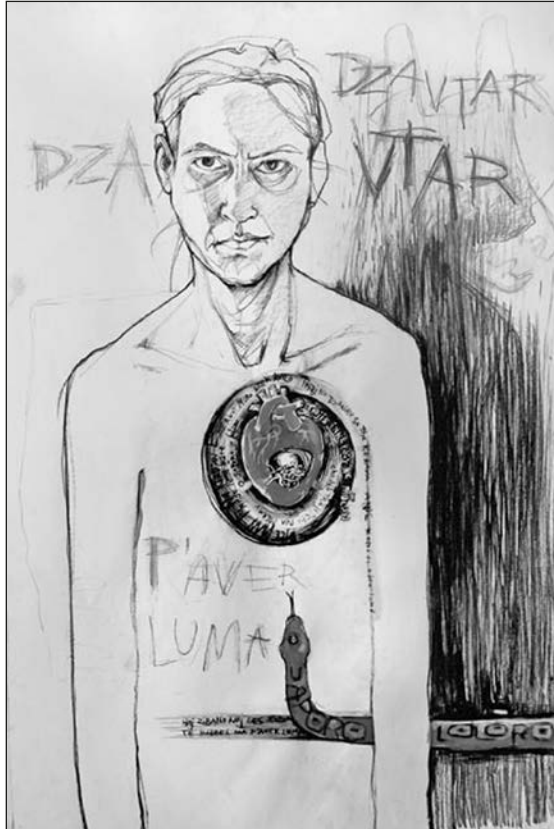
Tegnap, kedden, behatolt a katonaság a városba. Lövöldöztek, hogy előjyjünk; persze tudták, hogy El Desierto nem lakatlan. Kiparancsoltak a ház elé, a parancsnok, meghatározhatatlan korú, fekete képű, bajuszos férfi, közölte velünk, hogy csütörtökig el kell hagynunk a várost, pénteken kezdik a romok bontását. A munkagépek már egy

hónapja felvonultak a város északi határánál. Azt mondta, hogy költözzünk vissza a nagyvárosba. Segítenek abban, hogy egy hajléktalanszállóra kerüljünk, kapjunk közmunkát, s némi fizetést, ami nyomorúságos ugyan, de arra elég, hogy éhen ne haljunk. Mondtuk, hogy inkább pénzt adjanak, egy alkalommal és sokat, abból már el tudnánk indulni valamerre. Mondta, hogy ő nem tehet mást, közli a parancsot, és végül is mi illegálisan foglaltuk el a háborús romokat, örüljünk, hogy büntetés helyett segítséget ajánlanak. Erre azt válaszoltuk, hogy akkor inkább elmegyünk. Kérdezte, hogy merre vesszük az irányt, mondtuk, hogy nem tudjuk, mondta, hogy nyugodjunk meg, a hírszerzés úgylis megtudja. Nem válaszoltunk, ezért távoztak. Nyugodtak vagyunk, nem érdekel minket, hogy követnek-e vagy sem, megfigyelnek-e vagy sem, a társadalmi ranglétra legalsó fokán állunk, mélyebbre nem süllyedhetünk, következőképpen ártani sem tudnak nekünk. Legfeljebb megölnek minket, de ez sem jelent különösebb változást, létünk időtlensége és a halál végtelensége között nem látunk jelentős különbséget. Összeszedjük a ruhákat, az étkezésletet, nagyjából annyit, amennyivel érkezünk, a többit itt hagyjuk.

Azt mondta anyám, hogy olyan helyet kell találnunk, ahonnan sohasem akarnak majd kilakoltatni: ahol nagyon nehéz az élet, ahol nem akar élni senki sem. Persze eddig azt hittük, hogy a sivatagi kísértetváros a romokkal, a hátrahagyott hulladékokkal, az elviselhetetlen klímával ilyen hely, de tévedtünk. Az állam újra akarja építtetni a várost: új névvel, új városszerkezettel. Hiába, az állami tisztviselők gondolkodását nehéz előre kiszámítani, a logika, az időzítés és a következmények felmérése nem játszik szerepet a döntések meghozatalában.

A térképet böngészve megleltük Ultima Esperanza városát. Ez a kontinens legdélebbi csücske, a kontinens itt töredezik szét szigetek sokaságára, a szárazföld, a jég és a tenger pedig összekeveredik. Itt már nincsenek évszakok, csak tél és hideg. A viharos szél egész nap, megállás nélkül fúj, az égboltot állandóan felhők borítják.

Holnap hajnalban indulunk. Lehet, hogy elszegődöm egy halászhajóra, vagy fókavadásznak állok. De az is lehet, hogy egyszerűen megfagyunk, és megszűnnek a gondjaink.

Ughy Szabina

Túl

Megmérgezünk lassan minden folyót,
az óceánokon városnyi szemétszigetek úsznak,
de ne törődj vele, mert még a pusztulásban is
végtelen terek nyílnak,
pusztulásban, mondom, de fogalmazhatnék úgy is,
hogy felette, alatta, mellette, körülötte,
csak megközelítőleg mondanék igazat,
de így legalább valamelyest elképzelhető,
és az emlékek emléke már
közelítés a betűkön túli otthon felé,
melynek minden szavunk torzója csak.
Dőlj az igének, a falaknak, feszülj a szélnek,
túl csonton és betonon, túl a városon,
túl, túl, milyen lehetetlen szó ez is;
tetteiden túl tested körvonala,
mint egy lépcsőházi korlát
ezerszer végigsimított íve,
tompán felragyog.

Szefi

A szmog annyira sűrű Pekingben, hogy a fényre éhező tömegek előzönlöttek a Tiananmen teret, ahol hatalmas digitális képernyőkre vetítik a virtuális égboltot, olvasom egy internetes oldalon. Az egyik fotón vörösen izzik a nap, mint a nyílt törés, a másikon zöld hegygerincek, felhők az égbolton, a harmadikon egy felirat kínaiul, a légkör megóvása mindannyiunk felelőssége. Nem tudom, hajnal van-e a képeken vagy éjszaka az emberek csak sötét kontúrjukban különböznek a betontól, két árnyékot vet a testük, arcukon maszkok, kezükben fényképezőgép, magukat fotózzák kinyújtott karral. Szép, ahogy a pusztulásban is ott van a megtartó szándék.

Oláh András

maradj közel

Borbély Szilárd emlékének

otthagyta tükrét a tél összetörve
 a valaha volt vasalt sarkú
 gyerekbakancsok alatt
 és ott maradt kiáshatatlanul örökre –
 pár varjú botladozott csupán
 a lábnyomok formálta buckák között
 küszködve a szürkület redőivel
 igen azon az estén bezártál mindent
 és azóta zárva tartunk mi is
 pedig még nem dőlt el semmi
 csak kinőttél a prímszámok algoritmusából
 szapora szív sürgetett
 s az elhúzott függönyök mögött
 bekerített lassan a türelmetlen csönd
 és már nem vártad meg hogy még
 egyszer körmödre égjen a hajnal

fedezékben

valaha befrocskóltél gyermeki zsvivajjal
 jajjal – most harangok vészjósoló
 moraja tolakszik be az ablakon
 hogy elhozza utolsó szívverésed –
 ki hitte volna hogy a gyermekkor rekvirált
 papírcsónakjából te szállsz ki előbb
 hisz a békakirályt is megcsókoltad
 csak hogy rád nyissa szemét a tündöklő áhítat
 – de valaki lopja az álmainkat
 s fedezéked már csak egy zakatoló vonat
 s a vonaton egykor térdemre ejtett pillanat

axióma

az ember
 Isten egyetlen tévedése

Szabó T. Anna

Színészdal

Azt nézi a nagyérdemű,
van-e rajtad fehérnemű,
nem érdekli, csak az öled,
tökmindegy, hogy mit kap tőled.

Riszáld hát egy kicsit magad –
így áll majd mindenki mögéd.
Csattog a taps! Szól a vivát!
Az életed sosem privát.

Szórakoztass, vess bukfcencet,
kenj magadra bőven kencét -
csörgősipka, habostorta,
s ezrek állnak napon sorba.

Egy a szabály, ne feledd el:
fedd fel magad – s közben fedd el.
Csak így győzhetsz minden harcban:
meztelenül – de álarcban.
Mutasd csak meg, kívül-belül!
Csak te tudod, mibe kerül.
S hogy ne tudja senki, mit lát:
te se tudd a magad titkát.

Nem kell lázad megalázzad:
egyre figyelj csak, ha báb vagy,
mivel ettől minden eldől:
ha már rángatnak – csak fentről!

Tengertenger

A Gyerekdalok sorozatból

Tenger, tenger, tarts meg szépen
ringó vízi ölelésben!
Hadd feküdjek karodban –
minden úgy jó, ahogy van!

Tenger, most már engedj el!
Üvegkarral ne ölelj!
Partra mennék, engeded?
Tárd már szét a kezedet!

Hadd menjek ki napozni!
Ott a napkalapom, ni!
De onnan is nézlek téged,
éppen, mintha éreznék.

Tóth Kinga

SPOILEREK

(Philip Widmann filmjeihez)

CSAPÓ

1

a piros szemüvegkeretes
elmeséli az ágyjelenetet
megmondja hány órákor volt
és meddig és mikor van a vége
ez egy önéletrajz része
a megfilmesítésben most lép
a szereplő most vágják a jelenetet
sok másik autót kell beszerezni
régit mert most folytatják
mindezt szalagokon mentik
a szalaghoz csak fehér
kesztyűben lehet nyúlni

2

a bemondó meghatározza meddig
tartott meddig szerette a női
szereplő mikor tér külső
helyszínre ki lesz a másik
és azzal hogyan folytatják
mik a használati tárgyak
csak fehér kesztyűben lehet
hozzájuk nyúlni

3

nincs mozgólépcső
a sima kimerevedik mielőtt
az irodába ér a beszámoló
szerint egy maketten követhető
a mozgás most folytatják
és mentik mit helyeznek fel
mit lehet levenni
a kesztyűt most

Nagy Gábor

Illegális fürdőzés

A deszkakerítés még ittasan sem jelentett komoly akadályt, alattunk korlátolt mélység, fölöttünk az égre kigördülő Göncöl, anyaszült meztelenül merültünk a termál vizébe, elfogódott voltam, mint elsőbálozó, látván a gyakorlottak rutinos szemérmertenségét, ahogy a testek lubickolnak önnön önkéntelenségükben, én is átszakítottam egy óvatos lépéssel a víz hártáját, s ahogy együtt úszkáltunk a hűvös nyáréjszakában, nyakig merülve a meleg vízbe, te delfinként fickándozva, én imitálva az önfeledtség könnyedségét, ahányszor kereszteltük egymás útját, lett olyan merevedésem, hogy nem akartam tudomást venni a többiekéről, hogy ez itt fürdő-orgia bár, de a színpad szabályai itt is érvényesek, a szerepből nincs kilépés, a ma estére írt szövegkönyv szerint csak az egymást-kerülgető incselkedés, amit feltűnés nélkül űzhetünk, te mint a csoport pótanyja, rendezője, én mint beavatandó kívülálló, akinek bátorságát megkérdőjeleztétek, lesz-e bennem kurázi pucérra vetkőzni, eredendő szégyenlősségem leküzdve, bennszülött természetességgel viselni korlátolt fennhatóságom átlátszó burkát –, néhány tempóval leplezni testem heveny tiltakozását, hogy a termálvíz semlegesítő közegében nem tehetlek magamévá, bár tested közelében nem lehetek más, mint férfi, a tiéd. Esetlen fóka, kapaszkodtam ki a medencéből, magamra kapkodtam a ruháim, leplezve legyőzhetetlen irántad-érzett vágyam, hogy szalonképes maradjak azok előtt, akik *azivadékaid*, statisztaként is főszereplői az életednek, örülhetek, ha féltékenységet sanda pillantásokkal megúszom.

S hogy e profán rituálé rejtve maradjon
a fürdőgondnok no meg a *yard* előtt,
összeszedtem a parton eldobált
csikkeinket, de a víz tükrén
ott maradt a tested
árulkodó lenyomata.

Szászpataki Róbert

A harangozó

A sekrestyés Pista már jóval azután vezette bele a villanyt a plébánia kerítésébe, hogy az Esperest végleg letették. Így mondják a papokra, hogy letették, ha nem misézhetnek, gyóntathatnak, meg semmit se csinálhatnak többet. Félttek is sokan a faluban, hogy akkor ki fogja eltemetni őket most már, ha meg találának halni, mert az azért mégse mindegy.

Az az igazság, hogy akkor már az Esperes szabályosan meg is volt halva, de azt még nem tudta senki, amikor keresni kezdték a Pistát, mert nem tudták, hogy mégis hol lehet. Aztán rájöttek, hogy hol van a Pista, és az is hamar kiderült, hogy belevezette az áramot a vaskerítésbe, mert az Istramentom Pistát, a munkásört úgy megbaszta az áram, hogy még szemöldökéről is lepörzsölődött a szőr, de annyira, hogy utána soha többet nem nőtt neki vissza. (A Titi azt mondta, hogy szerinte a tökére se nőtt vissza többet.) Olyan volt az Istramentom Pista, mintha lejekémiás lett volna. Egészen úgy nézett ki, mint a szegény Rakatics Jani, amikor már nem volt neki haja semmi, pedig az Istramentomot csak az áram baszta meg. Sokan azt mondják, hogy azután kezdett templomba járni, mert hát úgy érezte, hogy csoda történt vele, hiszen mégse halt bele, pedig akár ott is maradhatott volna a plébániakerítés kilincsnél fogva.

Akkor azt kiabálta kifelé az ablakon a sekrestyés Pista nekik – talán egy kicsit meg is ijedhetett, mert arra azért nem gondolt, hogy agyon is csaphat valakit a villany, amikor rákötötte a drótokat a kerítésre, mert igazából nem akart ártani az senkinek –, hogy hagyják őt békén, és hogy onnan nem viszik el az Esperest, amíg ő él. Ne is próbáljanak bejönni érte, mert még a plébániát is magára találja gyújtani meg az Esperesre, mert az Esperesnek ez az otthona, és akkor inkább benne égnek mind a ketten, de ide nem teszi be a lábát semmilyen új pap, még ha maga a Püspökatyka küldi, akkor se. És ő különben sem hagyja, hogy csak úgy elkaparják valami jelöletlen sírba az Esperest, mert a Pista úgy sejtette, hogy erre készülnek. Az az igazság, hogy az Esperes mondta neki korábban, hogy régen mindenkit, akit az Egyház kiátkozott olyan jelöletlen tömegsírba szoktak temetni, amiről senki nem tudja, ki nyugszik alatta, hogy ne járhassanak hozzá ki a hívei, meg minden. A Pista meg úgy gondolta, hogy mivel letették, akkor az Esperes is egy ilyen kiátkozott lett. Na, ebből a kiabálásból tudták meg az emberek, hogy az Esperes talán meg is lehet halva, ha Pista már így beszél róla.

Mérges egy ember tudott lenni a Pista, ha nagyon fölidegesítették, csapkodott meg káromkodott, mint a kocsis, hogy szinte már félt tőle az ember gyereke, annyira. Pedig hát alig volt nagyobb, mint egy iskolás gyerek, és olyan vézna volt ráadásra, hogy szinte nem is lehetett érteni, hogy hogyan marad életben. Meg hát a Pistának volt egy kis púposág a hátában, akárhogyan is szépítgetjük a dolgot. Hiába szokta mondogatni, hogy inkább csak görnyedt a háta neki, de azért mindenki tudta, hogy a Pista inkább egy kicsit púpos mégiscsak. A Titi azt találta mondani egyszer, hogy van benne egy kanyar, ezen aztán jól lehetett röhögni, amikor nem volt más téma a Fényesben, hogy kanyar van a gerincében a Pistának.

Szegény Pista a végén már szinte nem is evett semmit, mindig csak cigerettázott. Szinte olyan volt, mintha csak a cigeretta tartaná benne a lelket. Az neki a friss levegője, a hegyi levegő, azt szokta mondani. Ezt olyan viccesnek szánta mindig, ezt a hegyi levegőt, de azért úgy köhögött, főleg reggelente, mint akinek ki akar szakadni a tüdeje, meg mindegy, de olyan hangosan, hogy arra szokott fölébredni a fél utca, amikor a Pista hajnalban harangozni indult.

Sose mulasztott el a Pista egyetlen harangozást se, órát lehetett volna hozzá igazítani, olyan egy pontos volt. Nem is lett volna azzal semmi baj, csak ez a köhögés ne lett volna. Az az igazság, hogy igen szeretett harangozni a Pista, azt szerette benne a legjobban, amikor a nagyharang fölemelte a földről, mintha csak repülne olyankor az ég felé. Azt beszélték róla, hogy közben még kurjongatott is örömeiben, hogy ő most akkor milyen egy boldog. De nem lehetett hallani, hogy milyen egy boldog a Pista, mert azért a harangzúgás elnyomta a hangját. Szégyellte is volna magát, ha valaki meghallja, mert hogyan is veszi ki magát a templomban a kurjongatás.

Az a helyzet, hogy már csak ezért sem bánta a Pista, hogy olyan vézna, és azt szokta mondani, hogy nem is nagyon akarna hízni, hogy fel tudja emelni a nagyharang a levegőbe, szinte az égig. Legalábbis így szokott erről beszélni, ha kérdezték, hogy mi a lófasznak harangozik szinte minden órában, amikor elég lenne csak délben, azt is csak azért,

hogy az emberek tudják, mikor van az ebédszünet, meg minden. Mert egy idő után a Pista tényleg minden órában meghúzta a kisharangot, délben meg a nagyot, hogy szinte már belebolondult az ember gyereke a kongásba. Mentek is az Espereshez panaszra, hogy csináljon már valamit a Pistával, mert lassan se éjjelük, se nappaluk nekik ettől a folytonos harangzúgástól. Beszéljen már az Esperes a Pista fejével, mert ez így nem mehet tovább, ezt nem lehet kibírni azért. Mert a Pista a legvégén már nem is aludt, hogy még éjjel is harangozhasson. És akkor az Esperes elbeszélgetett a Pistával, hogy merre hány méter. A Pista meg csak sírt, hogy nem tud meglenni a repülés nélkül, hogy ezért harangozik minden órában. Végül aztán bevallotta az Esperesnek, hogy arra számít a Pista, és ezért harangozik még éjjel is, mert hátha a harangozástól kimegy az a kis görbeség a hátából, mert ahogyan fölemeli a harang, mindig nyújtóznia is kell a Pistának, és közben érzi, úgy higgye el az Esperes, hogy kicsinyesként egyenesedik kifelé a gerince neki. Szinte lehet hallani még a harangkongás közben is, ahogyan nyúlnak, ropognak a csigolyák. És akkor, ha a harang esetleg kiegyenesítené azt a kis görbeséget a Pista hátában, akkor már senki se mondhatná rá, hogy ilyen púpos meg olyan púpos. De azért megfogadta, mert igen szerette az Esperest, hogy ezentúl csak reggel hatkor, délben, meg este hatkor harangozik hét közben. Vasárnap meg ott voltak neki a misék, a kismise is meg a nagy is, és akkor a Pista pluszba volt, akárhogy is számoljuk. Így lett igazi ünnepnap a vasárnap a sekrestyés Pistának, mert ötször is harangozhattott, és senki nem panaszkodott miatta. Az Esperes úgy megsajnálta a Pistát, hogy megengedte neki, hogy mindig csak a nagyharangot húzza meg, még akár hétköznap is, mert tudta az Esperes, hogy az sokkal magasabbra repíti, és sokkal tovább fönn is tarja a levegőben, és akkor talán előbb-utóbb tényleg elmúlik a Pistából a púposság is.

Igazság szerint a csönd lett gyanús az embereknek. Nem mintha nem esett volna jól nekik ez a kis nyugalom, mert azt nem lehet mondani, de azért mégse volt rendben minden, közben azt is érezték. Eleinte nem is tudták, hogy mi zavarja őket, amikor a Titi a kocsmában egyszer csak azt találta mondani, hogy olyan, mint amikor régen még volt húsvét, és akkor a harangok elmentek Rómába vagy hová, és akkor nem szabadott harangozni, most pont olyan. Akkor rájöttek, hogy akkor ez azt jelenti, hogy sekrestyés Pista nem harangozik, biztos valami baj érthette, mert olyan nem fordult elő, amióta a Titi az eszté tudja, hogy a Pista ne harangozott volna. És akkor kezdték keresni a Pistát, de nem találták sehhol, pedig még a házába is bementek. Pici háza volt a Pistának, szoba-konyha, mert minek is lett volna nagyobb egy ekkora embernek. Fürdőszoba sem volt benne, mert nem urizált a Pista soha, elég volt neki a lavór, abban mosakodott.

Az igazat megmondva, befestítették az ajtót, hogy nem érte-e valami a Pistát esetleg, mert nehogy úgy járjon, mint a szerencsétlen Kopasz Sanyi, akire mire rátörték az ajtót, már tisztára ki volt húlve, hiába volt nyakig betakarózza a vastag dunyhával. Mondjuk az is hozzátartozik, hogy a kályha már hideg volt, a dér meg belülről is kiverte az ablakot. Nem látszott semmi a Sanyin, hogy mitől halhatott meg, pedig azért volt a Sanyinak haragosa rendesen a faluban. Mondjuk, nem is nagyon bánta senki, hogy meghalt a Sanyi, legalább lehetett megint hangosan szidni a téeszelnőköt a kocsmában, ha ahhoz volt kedve valakinek. De hiába feszítették be az ajtót, nem találták otthon a Pistát. Még az ágya is be volt vetve rendesen, látszott, hogy nem aludt abban senki, a kutya meg úgy nyüszített a láncon, mint aki nem kapott enni napok óta. Akkor valaki kitalálta, hogy biztos az Esperesnél lehet a Pista, mert az utóbbi időkben, amióta letették az Esperest, csak a sekrestyés Pista járt hozzá. Fát hordott be, meg eljárt a Pista boltba, ha kellett valami neki, szóval segített, amiben csak tudott, mert az Esperes már a végén, főleg miután letették, ki sem mozdult a plébániáról.

Nem mintha nem tudott volna járni vagy beteg lett volna, vagy ilyesmi, de tisztára belebolondult azokba az iratokba. Csak egyre olvasta azokat a furcsa betűkkel írt könyveit, amiket talán csak ő értett egyedül az egész országban, de az egyházmegyében biztosan. Szokta is neki mondani a Pista, hogy most már pihennie kellene az Esperesnek, hogy sétáljon egyet a kertben, mert nem lesz ennek jó vége. Mert igazság szerint attól félt a Pista, hogy tisztára meglágyul az Esperes agya attól a sok olvasástól, és úgy jár majd, mint a Rofsics Józska. De az Espereshez akkor már talán nem is nagyon jutottak el a világi szavak, annyira bele lett merülve azokba a szent iratokba.

Azt szokta mondani a Pista, hogy őt egész életében egyedül csak az Esperes fogadta el olyannak, amilyen. Úgy mondta, hogy meglátta benne az Isten képmását, és pont hogy a Pistában. Mert ilyeneket szokott mondani néha az Esperes, ha jobb napjai voltak neki. Nem nézte le a Pistát, még csak egy rossz szava se volt hozzá soha, sőt még a harangozást is rábízta. És ezt azért nem tudta elfelejteni a Pista az Esperesnek, és valahogy mindenképpen meg akarta neki hálálni. Mert olyankor persze mentek hozzá az emberek, amikor még a Pista is volt valaki. Mondjuk, ha

valami kellett nekik, például ha a temetésen harangozást is rendelték a hozzátartozók, meg minden, hogy emeljék a halott fényét. Olyankor aztán hízelegtek neki, hogy így Pistikám, meg úgy Pistikám, hogy csak okosan azzal a lélekharanggal, hogy csak szépen szóljon, de azóta, hogy letették az Esperest, még csak le se szarták a szegény Pistát. Akkor már nem volt jó nekik semmire se a Pista, akkor megint csak a csökkötötték meg a csutfaszozták, mert az az igazság, hogy úgy hívták a háta mögött, hogy csutfasz Pista. Nem nagyon tudták megbocsátani neki az emberek, hogy mégis hogyan néz már ki. Pedig nem ártott ő nekik semmit, csak hát ugye ne lett volna olyan picike meg főleg púpos a Pista. Egy szó, mint száz, egyedül az Esperes szerette a Pistát olyannak, amilyenek az Isten megteremtette, és ezt a Pista soha nem felejtette el neki.

Nem is sikerült megnősülni a Pistának, pedig akadt volna neki azért feleségnek való, csak valahogyan mindig elrontotta a dolgot, vagy valahogy ez a púposság mégse tetszett annyira a nőknek azért. Például ott volt a Marika, a fodrász, aki olyan kedves volt mindig a Pistával, amikor nyírta neki a haját, hogy a végén a Pista még virágot is vitt neki meg bonbont, az is szépen becsomagolva, ahogyan kell. A tükörből szokta figyelni a Marikát, ahogyan fésülgeti, meg közben még simogatja is a haját, és hát az az igazság, hogy érezte azért a Pista, amikor egy kicsit hozzáért a kezéhez a Marikának a csöcse a fehér fodrázsköpenye alatt. Hiába mondták a Pistának, hogy a Marika az mindenkivel ilyen kedves, hogy egy kis borraivaló is legyen neki, meg hát az a kis odadörgölözés is csak a borraivaló végett van, nem hitt nekik a Pista. Az a helyzet, hogy Pistának tisztára elvette az eszét a fodrász Marika, mert hát olyan szépen is beszélt hozzá, miközben a haját fésülgette, meg hát az a kis odadörgölözés is tetszett neki. Amikor aztán odavitte neki a virágot meg a drága bonbont a Pista (mert azért nem két fillér egy ilyen bonbon), akkor a Marika meg is mondta neki kerek-perec, hogy ne is számíton semmire se a Pista, mert azért ő púposhoz mégse mehet hozzá. Mert mégis mit képzel a Pista, és hogy ne csináljon hülyét magából, meg a Marikát se nevetesse ki az emberekkel azért, hogy virágot hoz neki meg bonbont. Aztán már hiába magyarázta neki a Pista, hogy ő igazából nem is púpos, csak egy kicsit görnyedt a tartása, és csak figyelje meg a Marika, a nagyharang majd úgy kiegyenesíti, mint az a kurva hétszentség. Mert azt azért nem olyan könnyű megkongatni, kell hozzá erő rendesen, hogy olyan szépen szóljon, és amikor már olyan szépen szól, akkor szinte ki is húzza a Pista hátából azt a kis görbeséget, ahogyan fölrántja magával. És hogy jöjjön el a Marika vele, amikor harangozik a Pista, és akkor majd meglátja, hogy olyankor szinte már alig látszik neki a púposága. Különben is, ahogyan a Pista ezt számolgatja, már igazán nem kell sokáig várni, hogy tisztára kiegyenesedjen neki a háta. De a fodrász Marikának beszélhetett akármit a Pista, nem hallgatott az rá, pedig még szépen ki is öltözött, talán még nyakkendő is kötött. De a nyakkendőt szerintem csak a Titi tette hozzá, mintha nem érte volna elég nagy szégyen a szegény sekrestyés Pistát, hogy így visszautasították, meg még ki is nevték a háta mögött. (Nem tudni, hogy a bonbont megtartott-e a Marika vagy se, de a virágot kidobta a Pista, az biztos, ott száradt sokáig a fodrászat előtt az árokban, de senki se nyúlt hozzá.)

Azt beszélük, hogy így nem lett a Pistának a jegyese a fodrász Marika se.

Az az igazság, hogy mire kikapcsolták az áramot, és be tudtak menni a plébániára a Pistáért, akkora már volt szaga rendesen az Esperesnek. Nem ment ez egyszerűen, ez az áramlekapcsolás, mert innen is engedély kellett volna hozzá meg onnan is, mert hát az egész faluban le kellett kapcsolni villanyt. Ráadásul a tanácselnök is éppen kiküldetésben volt, hogy tanulmányozza a termálfürdőket, hogy hogyan lendíthesse föl a faluban az idegenforgalmat. Ilyen csip-csup ügyekkel meg, mint amilyen a sekrestyés Pista mégse lehetett megszakítani a tanulmányútját neki. De abban a kérdésben, hogy kikapcsolják a villanyt az egész faluban, nem dönthetett még a párttitkár se egymaga. Mert a végén még azt találják mondani az emberek, hogy el akarják venni tőlük még a villanyt is, hogy ott tartunk már, és akkor mi lenne a társadalmi békével meg bizalommal. Könnyen be lehetett látni, hogy nem vállalhatja a felelőséget egyedül a párttitkár elvtárs az ügyben. Különben is, ki a faszt zavar, hogy mit csinál a sekrestyés Pista a plébánián, foglalkozzon vele az egyházmegye, ha akar, a plébánia az ugye mégse tartozik a párt alá. Jól is néznénk ki! Aztán meg azzal jönne, hogy így el van nyomva az egyház a hívekkel együtt, meg úgy el van nyomva. Valami ilyesmit üzent a párttitkár elvtárs, amikor megkeresték, hogy mi a helyzet az árammal, meg a plébánia kerítésével.

Meg kell hagyni, hogy a Pista szépen fölöltöztette az Esperest, az ünnepi reverendáját adta rá, amit pünkösdkor is fel szokott venni, azt a fehérét, mert észrevette, hogy az Esperes az utóbbi időben csak fehérben szeretett járni, mindig csak abban a fehérben. Még két-két gyertyát is rakott az ágya mellé, a kezét meg imára összekulcsolta a mellén. Mégis volt szaga már az Esperesnek, azt nem lehet mondani, hogy nem volt, mert nem talált azért illatos gyertyát a

Pista a plébánián. Amikor végül kikapcsolták az áramot, ott találták a Pistát az Esperes mellett, és csak imádkozott, meg csak azt hajtogatta, hogy nem hitte, hogy szaga lesz neki, azért azt nem hitte volna. Az az igazság, hogy a Pista szinte már-már tisztára szentnek gondolta az Esperest, akin nem fog majd a romlás meg semmi. Magyarul megmondva nem bűdösödik meg, mint egy egyszerű hulla. Most aztán csalódott a Pista nagyon, hogy nem elég hogy itt hagyta az Esperes, mielőtt még kiegyenesedett volna a háta, de még ráadásra szaga is lett neki. Csak sírt a Pista, mint egy taknyos gyerek, amikor bementek az emberek a plébániára, hogy akkor most már mi is lesz övele.

Különben akkoriban kezdett olyan furcsa lenni az Esperes, amikor megjelent az a férfi, olyan hosszú és bozontos szakállal, hogy szinte csak a szeme fehérje látszott ki neki. Nem sokra rá már szinte be is költözött a plébániára, és mindig csak vele volt az Esperes. Naphosszat csak a kertben sétálgattak, és annyira beszélgettek, hogy szinte már mutogattak is hozzá. Szinte nem is tudta elgondolni már a Pista, hogy mit tudtak olyan sok mindent mondani egymásnak, hogy annyira sokáig tartott. Meg az is hozzátartozik a dologhoz, hogy a Pista kicsit meg is ijedt, amikor megjelent ez az idegen ember, hogy akkor most már az Esperes majd elveszi tőle a harangozást, hogy kiesik a pikszisből akkor a Pista, mert szinte mindig csak azzal a férfivel volt együtt az Esperes, de szinte éjjel-nappal. Pedig még a nevét se tudta senki, sőt még a hangját se hallották az emberek: ha nem látták volna, hogy mindig csak beszélgetnek az Esperessel, azt hitték volna, hogy néma, hogy nincs is neki szava.

Az az igazság, hogy attól fogva azért az Esperes egy kicsit tényleg elhanyagolta a híveket meg a templomot is, szinte alig lehetett megtalálni, ha temetés volt vagy keresztelő, vagy mondjuk esketni kellett volna. Meg a misén is olyanokat prédikált már a végén az Esperes, hogy szinte az emberek azt sem tudták, hogy hol áll a fejük nekik, hogy akkor most mit is higgyenek igazából. Csak kapkodták az emberek a fejüket, meg sokan csak csóválták, hogy nem lesz ennek jó vége, csak azt mondogatták.

Egyre többen elmaradtak a miséről aztán, mert azért már unták az emberek, hogy mindig csak olyan furcsákat prédikált a híveknek Esperes, hogy igazából minden máshogyan volt. Azt mondták a hívek, hogy nekik inkább olyanokat prédikáljon az Esperes, mint amilyeneket régebben is szokott, hogy például ne pletykálgodjanak az emberek, meg igyanak kevesebbet, meg tartsák be a böjtöt, meg ilyesmiket. Az az igazság, hogy szeretnék hallani, hogy még azért annyira nem tökéletesek, de már jó úton járnak. Meg hát egyszerűen megszokták már azt a régifajta misét, nem nagyon akartak volna másikat. Mert hát minek ezt annyira túlcifrázni?

Szinte már nem is akart gyóntatni az Esperes, meg áldoztatni se nagyon, inkább mindig azt mondta, hogy tisztuljanak meg maguktól a szentesek, hogy ahogyan a víz a testet, úgy a bűnbánat majd lemossa a bűneiket is, meglátják. Egy kicsit azért megsértődtek a népek, hogy talán akkor most az Esperes azt hiszi, hogy ők nem szoktak mosakodni, hogy talán bűdösen mennének a templomba, vagy mi van. Pedig hát például az Icuka néni is egy annyira tiszta asszony volt, hogy még fatüzeléses bojlerje is volt neki, amibe belevezetette a vizet, és minden héten szépen befűtötte a mise előtt, hogy alaposan lefürödjön a meleg vízben, ahogyan az illendő. Ne mondja ő róla senki, hogy nem tiszta asszony, amikor már az anyja is az volt, ezt mindenki tanúsíthatja. Meg is sértődött nagyon az Icuka néni, hogy mit gondol ő róla az Esperes azért, meg egyáltalán is hogyan lehet ilyent mondani.

Suttogni is kezdték a faluban, hogy tisztára elvette az Esperes eszét az a szakállas ember, mert hát már nem tudtak mire gondolni, és hogy most már azért csinálni kellene valamit, mert nem lesz ennek így jó vége, majd meglátják az emberek. Mit fog szólni a Püspökatyá, hogy mi folyik itt, ha egyszer ellátogat, amikor a Szentlelket szokta kiterjeszteni a bérmláláskor. Pedig abban az évben, amikor az Esperes tisztára megbolondult, még a bérmlálkozás is elmaradt. Zúgolódtak is a megmaradt hívek, hogy akkor mi lesz a gyerekekkel, meg akkor hiába vették meg azokat a szép ruhákat, meg aranyozott láncokat nekik. Hiába keresték meg az Esperest még testületileg is, hogy ez így mégse mehet tovább, az Esperes csak mosolygott rájuk, hogy szinte ragyogott az arca neki. Azt mondta később az Icuka néni, hogy szinte olyan volt, mintha megszállta volna a Szentlélek, de nem igazán sikerült beszélni vele, mintha nem is ehhez a világhoz tartozott volna. Mondjuk, az is igaz, hogy sokan hittek az Esperesben, és azt mondták, hogy nincs szükség semmiféle hókuszpókuszra meg aranyláncra, csak hinni kell, meg megtisztítani a testet-lelket, hogy be tudják fogadni az istennek a szent leheletét.

Az Icuka néni aztán akkor ment el végül a püspökségre panaszra, amikor tisztára betelt neki a pohara, azt mondta. Mert jó, mondjuk akkor még türelmes volt, amikor az Esperes főleg a Keresztelő János cselekedeteiről beszélt, mintha csak tisztára bele volna bolondulva abba a Jánosba az Esperes, hogy mintha mindene csak az a János lenne

neki. Elmondta például azt is, hogy a sivatagban lakott, ahol csak mézet és sáskákat evett, mondjuk, nem is nagyon akadhatott arrafelé más. Azért azt el se tudtam képzelni, hogy az milyen lehetett sáskát enni, meg szöcskét meg mindenféle bogarakat, hogy az milyen lehetett szegény Jánosnak. Csak annyit mondom, hogy például mennyit össze kell fogdosni ahhoz, hogy jól lakjon vele az ember gyereke azért. Meg azzal sem volt baja az Icuka néninek, amikor az Esperes a fénynek a fiáról prédikált, hogy azok milyen egy tiszták voltak, és hogy ilyen tisztának kellene lennünk mindnyájunknak, hogy föl legyünk készülve a nagy utolsó harcra a sötétség hadai ellen. És hogy a János is egy ilyen igaz tanító volt, és ő fogja majd vezetni az Úr hadait a gonosz ellen az utolsó nagy háborúban. Azért ilyesmirel már hallott korábban is az Icuka néni is, ilyen utolsó ítéletes dolgokat, hogy majd így fog eljönni, meg úgy fog eljönni, és nem nagyon lehet mit csinálni vele. Csak azt nem tudta senki, még talán az Esperes sem, hogy mégis mikor fog bekövetkezni, és azért az Icuka néni azt mondta, hogy addig is csak kell valakinek virágot tenni a Szűzanya vázájába, hogy mégse fölkészületlenül találja ott az utolsó ítélet. Mert azt még elgondolni se tudja az Icuka néni, hogy az milyen lenne, ha nem lenne szép a templom, amikor eljönne az utolsó órában a Krisztus másodszer is, és például pont akkor nem lenne földíszítve szép virágokkal a boldogságos édesanyja.

Igazából akkor haragudott el végképp az Esperesre az Icuka néni – úgy mondta, hogy nagyon csalódott az Esperesbe, pedig eddig egy jó embert ismert meg benne az Icuka néni –, amikor az Esperes azt találta mondani, hogy a szobrokat nem díszítgetni kellene, hanem inkább ki kellene vinni őket a templomokból, mert mégiscsak bálványok azok, akárhogy is nézzük. És hogy inkább az élő Istenhez kell imádkozni, nem a faragott képekhez, meg minden. Már-már úgy beszélt az Esperes is, mint a kálomista pap, aztán nézzék csak meg a kálomista templomot az emberek, hogy mi lett abból, nincsen abban szinte semmi. Hát milyen dolog az, és még arra mondják, hogy az Isten háza.

De igazából nem is ezzel volt a baj, hanem hát megijedt nagyon az Icuka néni, hogy akkor mi lesz majd a Szűzanyával, ha ki találja vitetni az Esperes a szabad ég alá. Hogy akkor ott fog állni hóban-fagyban, meg az eső is csak veri a gyenge arcát neki, aztán majd lekopik róla talán még az a szép színes festés is. De főleg a mosolyát, azt féltette nagyon az Icuka néni, a Szűz Mária mosolyát, hogy azt is le találja koptatni róla a hó meg a szél. Hogy mi lesz akkor? Mert a tisztaságos Szűzanya nem ezt érdemli, pláne az Esperestől nem, hiszen azért csak megszülte erre a világra az Istennek a szentséges fiát, a mi Jézus urunkat, és azért akárhogy is nézzük, végső soron az Esperesnek is ő lenne a munkaadója, meg azért kapja a fizetését, azzal a szép, fürdőszobás házzal együtt ott a plébánián. Lehetne egy kicsit hálásabb is a Szűzanyának az Esperes, mert a Szűzanya biztosan nem ártott neki semmit se. De akkor az Esperes olyat mondhatott az Icuka néninek, hogy szinte elájult az Icuka néni. Tiszta fehér volt neki az arca, amikor kijött a plébániáról, olyan volt neki, mint a fal. De hiába kérdezték az asszonyok, hogy mégis mi a baja, vagy mit mondott az Esperes neki, nem szólt egy szót se, csak elég az hozzá, hogy az Icuka néni akkortól fogva már tudta, hogy az Esperest nem a Szentlélek szállta meg, hanem az Esperes inkább tisztára meg van bolondulva, mert biztos telebeszélte a fejét az szakállas ember ott a plébánia kertjében.

Később se árult el az Icuka néni részleteket arról, hogy miket magyarázott neki az Esperes, csak annyit mondott a szentes asszonyoknak, hogy azokat a szavakat ő nem is veszi a szájára, amikkel az Esperes a tisztaságos Szűzanyát gyalázta. Mert azt kell mondania az Icuka néninek, hogy ez már azért tényleg egy tiszta gyalázat, ahogyan az Esperes viselkedik, meg pláne ahogy beszél. És hogy véget kell vetni ennek egyszer s mindenkorra, és majd az Icuka néni kézbe veszi a dolgokat, amíg nem késő. Meglátják az emberek, hogy kérni fog majd időpontot az egyházmegyén, és addig nem nyugszik, amíg egyenesen a Püspökátya színe elé nem jut, amíg nem fogadja az Icuka nénit a Püspökátya kihallgatásra, akármeddig is kell várni. És akkor majd mindent kitálal a Püspökátya előtt, elmondja neki szóról-szóra, amiket az Esperes például a Szűzanyáról is mondott. Majd az Icuka néni szépen megkérdezi a Püspökátyától, de kerek-perec ám, hogy akkor kinek van igaza. Akkor foglaljon állást a Püspökátya, hogy például a Mária tényleg annyira egy zsidó asszony volt-e, ahogyan az Esperes állítja, mert ha ez igaz, akkor bizony a Megváltó Urunknak is zsidónak kell lennie. Mert az Icuka néni azért nem egy buta asszony, és akkor azt állítja az Esperes, hogy aki a kereszténységet alapította a drága szent vérével, egy zsidó volna, hiszen már az édesanyja is az volt. És akkor azt mondja majd meg a Püspökátya, hogy igazság szerint hogyan is van ez? Mert azért ez mégiscsak sok, hogy még a Megváltó is zsidó volna, és azért addig nem tud nyugodni a szegény Icuka néni, amíg nem tesz a Püspökátya pontot ennek a dolognak a végére. Mert nem is tagadja az Icuka néni, hogy szinte már ideáig fajultak a dolgok az Esperessel, és muszáj kimondani az Icuka néninek most már, hogy az Esperes az egy nem beszámítható innentől fogva. És még

azért majd azt a kérdést is fölteszi az Icuka néni a Püspökatyának, hogy maradhat-e olyan pap a hivatalában, aki azt meri mondani, hogy a Szűzanya neve annyit tesz zsidóul, hogy szégyentelen. Annyit megenged az Icuka néni, hogy azok a piszkos zsidók – láthatja a Püspökatyá is, hogy miket mondat már vele az Esperes – így csúfolták a Megváltónak a tisztaságos édesanyját, de azért az Esperesnek lehetne annyi esze pap létere, hogy ezt nem terjeszti a népek között. És tényleg szinte már nem is tudja az Icuka néni, hogy mit is mondjon erre. Tudtuk mi mindannyian, hogy a Szűzanyával kapcsolatban az Icuka néni nem ismer tréfát, mert a Szűzanya az tényleg hozzá tartozott, de most olyan volt az Icuka néni, hogy nem szerettem volna az Esperes helyében lenni. Szinte olyan volt, hogy ha tehetné, máglyára küldené az Esperest, azt mondogatta, és még meg is gyújtaná a száraz rőzsét a saját kezével, ha kell, hogy ott égjen el elevenen pokoli kínok között, amiért gyalázni merete a tisztaságos Szűz Máriát.

Amikor aztán az Icuka néni hazajött a Püspökatyától a kihallgatásról, diadalmas mosollyal bejelentette, hogy akkor most majd jól berendelik az Esperest, és kérdőre vonják a szőnyeg szélén, hogy azért mégis miket prédikál az Egyház nevében, meg pláne hogy a plébániáján miféle szakállas alakokat bújtat, arról nem is beszélve, hogy ingyen használják a vizet meg a villanyt. Ennyit árulna csak el egyelőre az Icuka néni a szentes asszonyoknak a kihallgatásról a Püspökatyánál, aztán majd a Püspökatyá meglátja, hogy hogyan alakuljanak a dolgok, de egyet azért már most leszögezhet az Icuka néni, hogy ez így tovább nem mehet, az már egyszer biztos. Merthogy a Szűzanyát a templomból senki ki nem fogja tenni, arról majd ő gondoskodik, és mindenkit biztosíthat róla. Azt mondta az Icuka néni, hogy úgy látszik, mert a Püspökatyá is egyetért ezzel, hogy az Esperest tényleg ezek a zsidók bolondították meg, de tisztára. Nem véletlenül volt annak az embernek akkora szakállá, aki szinte már-már beköltözött a plébániára, csak annyit tenne még hozzá az Icuka néni. A sekrestyés Pista is azt mondta, amikor kikérdezték az egyházmegyénél, hogy az Esperes olyan könyveket olvas, amik olyasmi betűkkel vannak írva, mint amilyenek a zsidó temetőben is látni a sírokon, amikről a sírköves Jani még nem csiszolta le a feliratokat, mert igazság szerint nem márványból voltak.

Akkoriban sokakat berendeltek az egyházmegyéhez, mert akarták tudni, hogy mégis mi újság van az Esperessel. De a Pista nem tudott mondani semmi rosszat az Esperesre, mert azt mondta, hogy ő nem igen ért ezekhez a szűzanyás dolgokhoz, ő inkább csak harangozni szeret, de kérdezzék inkább a Rofsics Józskát, mégiscsak ő volt neki a jegyese, a Szűz Máriának. De a Rofsics Józskát akkor már nem érdekelte se a Szűzanya, se az Esperes, inkább csak itta az öreg Kukucska törkölypálinkáját meg borát, mert azt mondta mindenkinek, hogy úgy sincsen Isten, és hogy hagyják most már békiben ezekkel a szentes dolgokkal. Az Icuka néni aztán még a Rofsics Józskát is az Esperesre fogta, hogy a Józskát is ő vadította el a templomtól, pedig a Józska az egy annyira szentes ember volt, hogy olyan azóta se akadt az egyházközségben. Az Icuka néni csak mondta a magáét, mert annyira elharagudott az Esperesre, pedig azt azért mindenki tudta, hogy nem is az Esperes vadította el a Józskát, hanem csak túl sokat olvasott vasutas létere, és attól a sok könyvtől inkább meglágyulhatott neki az agya.

Szóval pont a Józskáról, arról az Esperes nemigen tehet.

Ennyiben maradtak a dolgok, amíg az Esperest be nem hívatta a Püspökatyá, hogy tájékoztatást kérjen az egyházközség felől, és hogy hogyan állnak a dolgok, meg mégis miket prédikál az embereknek. És akkor utána, nem sokra rá le is tették az Esperest egyszer s mindenkorra. Megtiltották neki, hogy misézzen meg temessen meg ilyesmiket, és azt mondták neki, hogy határos időn belül ki kell költöznie a plébániáról is minden hóbelevancával együtt. Mert azt mondta az Icuka néni diadalmasan, hogy az Esperes megtagadta az Anyaszentegyházat, és méltatlanná vált rá, hogy a plébánián lakjon. Gondolkodott volna akkor, amikor a Szűzanyát kezdte gyalázni. Mert a Szűzanyával senkinek se lehet kukoricázni, amíg az Icuka néni az eszét tudja. Örült nagyon az Icuka néni, hogy akkor a Szűzanyát mégse teszi ki a templomból senki, és az emberek is úgy látták, hogy a Szűzanya szinte még szebben mosolyog, mint előtte, mert az Icuka néni milyen bátran megvédte neki a becsületét.

Szegény sekrestyés Pista sokáig siratta az Esperest, még a templomba se akart járni, mert azt mondta, hogy az új pap még a lába nyomába se érhet az Esperesnek, aki még benne is meglátta az Isten képmását. Aztán egy idő után mégiscsak jelentkezett a plébánián a Pista, hogy följajánlja a szolgálatait, főleg ami a harangozást illeti. De azért a Pista nem felejtette el az Esperest soha, ápolta az emléket neki, úgy mondta. Csak az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy már nem sok hiányzott hozzá, hogy elmúljon a púposság a hátából neki, és mégse akarta a Pista, hogy az a sok harangozás mind kárba vesszen azért.

Farkas Arnold Levente

jeruzsálem harmadik rész

a becsapódás pillanatában
 elengedi a test a gondolatot
 a szem mint a pupilla
 szennyét úgy őrzi az értelem
 nyomát a tér neve halvány
 pillangó gyanánt táncol a
 kijelző finom felszínén szent
 endre tizennégy június öt
 csütörtök az idő névtelen de
 létezik hiszen az előző pil
 lanatra emlékezik a követ
 kező egyiptomból hívtam az
 én fiamat gyermekem aki nem
 az én gyermekem örökkévaló

Stiller Kriszta

Csodavárás

Csiri-biri csiri-biri zabszalma
nincs rossz kedvem, csak szar ma
csere-bere csere-bere jó tündér
kívántam, de eltűntél
tere-feré tere-feré plusz három
az ébrenlét rossz álom
gyere-bele gyere bele hús ágyba
kínozd magad torz árva
csal a csoda csak a csoda elvittél
Házalj szívvel, elhittél.

Bórtömör

élnék a világon olyan tóth marik
akiket még senki sem vett észre
szemlesütve járnak falaktól falig
piszkos mellényük hasonlít a gézre
mert a tóth mariknak vérzik a szemük
nem mintha ez érdekes, vagy bármi
tátsd ki sáde, majd szívenűt,
hogyan megtanult rád várni

Villon-villanella

Tényleg jobb, ha mindegyik nő kurva,
nemcsak szívük, derekuk is vastag.
Kövér Margók, kicsit megfakulva.
Kocsmákban ülnek, magukba hullva.
Telót nyomkodnak, ribanc a hashtag.
Tényleg jobb, ha mindegyik nő kurva.
Faszra várnak, néha percek múlva,
megőrnének, ha aznap nem basztak.
Kövér Margók, kicsit megfakulva.
Nem értik, az élet milyen durva.
Köldökben piercing, nem dísz, csak hashtag.
Tényleg jobb, ha mindegyik nő kurva.
Hajuk vörös, szemük fellazulva.
Mindegy, milyen pasi: legyen gazdag.
Kövér Margók, kicsit megfakulva.
Egy a lényeg: vulgáris a vulva.
Nemcsak szívük, derekuk is vastag.
Kövér Margók, kicsit megfakulva.
Tényleg jobb, ha mindegyik nő kurva.

Vétek Bence

Cigaretta

A cigaretta úgy járja át
szívem örvénylő aktusát,
mint a holdas éjszakába tépő
vad és kusza élő
emberek
meztelen
koronája.

Elringat halkan a halál
díszes hintaján,
s nem érzem magam
sem fent, sem alant.
Tovább!
Hová
boronálja

kéncsíkos sorsom
a meddő életorsó?
Láttál már olyan lepkét,
mely egy-két
virág
iránt
borotválja

szőrös lábainak vásznát?
Mikor bárhova, csak másznál
el innen: a megnyugvás
elunt, más
átkos
város-
szorongásba!

Németh Gábor Dávid

Szívmalomharc

Visszabontja az este
a nappal kötött hiányod.
Pamutfonalak hullanak mélyre
ahol nem világít
csak a nikotinsárga bögre
teafénye.
Hiába citromaroma és szerelempótló,
letüdözlek de köztünk a filter,
szomorúszos szád zárójelben mosolyog,
a panel falán egy szomorú filccel.
Nekem egy jelből képző,
egy lépcsőház amiben csak te vagy steril,
egy kortárs szívmarkett darabjait
szállító gyűrött orrú papírrepülő.
Kaputelefonban Mozart, recsegő
de real,
nyitott ajtajú machboxok és házak
kapukódja nem jó hozzád.
Magánpótló járatokon szemezgetem
granulátum emlékedet,
minden nap pamut karrdal
küzdök azzal ami nem létezett.

Lauer Péter

nincs- van

i.m. Fodor Ákos

Nincs könnyű föld. Nincs
rosszul vert lélekharang.
A leírt szó van.

haikut olvasol

akarom tudni,
hogy *zen*-e füleidnek,
vagy csak olvasod

Kiss Judit Ágnes

Profán könyörgés

Hadd legyek ostyád, tégy nyelvedre,
Szentség, aki megront,
Áldozatod, aki áldást hoz rád,
Érted töretett csont.
Hogy vezekelni akarsz, te tudod, bár
Nem komoly ügy, ami volt,
Pár ölelésben a társam voltál,
Nagy neveden kicsi folt.
Jaj, de vigyáztam a jó híredre,
A rágalom engemet ért,
Főttél csak a saját leveidbe'
Vízben a cérnametélt.
Otthon a kádban, mellig a vágyban
Győzől a test jogain,
De drótkefe kell, amivel levakard
Bőrödről nyomaim.

Szeretők balladája

Egyedül alszol, bár az ágy még
A túloldalon is meleg.
Hogy itt feküdt, az is ajándék,
És jól tudod, most merre ment.
Hogy várja otthon a családja,
Az asszony, kit rég nem szeret
(de szokásból még meg-meghágja),
No meg szegény kisgyermek.
Magányosak az éjszakáid,
A vasár-és ünnepnapok,
Ha szóvá teszed, vállat rándít:
Nekem se könnyű, láthatod.
A kötelesség tart csak otthon,
Hogy családfenntartó legyek,
Hisz mit csinálna az az asszony?
No meg szegény kisgyermek.
Hát falazol, alibit gyártasz,
Szorongsz, hogy le ne bukjatok,
Mégmártózol a hazugságban,
S bízol, hogy jönnek jobb napok.
Hisz előbb-utóbb el fog válni,
De most sajnos még nem lehet,
Ott a lakás, a hitel, bármi,
No meg szegény kisgyermek.
A kicsi most lesz huszonhárom,
Mi lesz, ha elhagyja apa?
Még rossz jegyet kap a vizsgákon,
S újra bepisil éjszaka.
Ígérgetés csak. Évről évre.
Kérlelsz? Fenyegetsz? Egyre megy.
Végül csak annyit kérdesz félve:
Hogy vannak szegény gyermekek?
Herceg, a férfi válni gyáva,
Ki szerető volt, az marad,
Amíg az idő felzabálja,
És kihuny benne a harag.
Hisz ő a bűnös, a parázna,
A férfival csak henterereg,
Míg otthon hű asszonya várja,
No meg szegény kisgyermek.

Adam Zagajewski
Zsille Gábor fordításában

Tévelygők

Tévelygők, tévelygők a szürke folyosókon.
 Éjjelente a villanykörték úgy sisteregnek,
 mint süllyedő bárkák vészjelei.
 Szerzőik által is feledett könyveket olvasunk.
 Az igazság nem létezik, hajtogatják a bölcsek.
 Nyári esték: fecskefesztivál,
 a külvárosban szétrobbannak a pünkösdi rózsák.
 Az utcák rövidebbnek tűnnek
 a hőségtől, a könnyed látásmódtól.
 Már settenkedik az ősz.
 Olykor mégis előbukkanunk egy percre,
 és megesis, hogy a lenyugvó nap felragyog,
 és élénk toppan a röpke bizonyosság,
 már-már hit.

Kapu

Vajon szereted úgy a szavakat,
 ahogy a félénk bűvész szereti a csend pillanatait –
 már a fellépés után, mikor magára marad a kopár öltözőben, ahol
 kormozó, zsiros lánggal lobog egy sárga gyertya?
 Milyen szeretet engedi benyomnod a súlyos kaput, hogy újra
 érezd a holt fa illatát és az ódon kút vizének rozsdás ízét,
 s hogy még egyszer megpillantsd a magas körtefát, e büszke matrónát, aki ősszel
 főnemesként átnyújtotta tökéletes formájú gyümölcseit,
 majd némán elmerült a tél csapásainak szemlélésében.
 Itt a szomszédban ontotta a füstöt a közönyös gyárkémény, hallgatott a ronda
 város,
 hanem a kertekben, mélyen a téglák alatt, dolgozott a fáradhatatlan föld:
 a mi fekete emlékezetünk, halottaink feneketlen kamrája, a jó föld.

Milyen merészség kell, hogy benyomjuk a súlyos kaput,
 milyen merészség, hogy újra szemügyre vegyünk titeket mind,
 kik egybegyűltetek a szobában, a gótikus lámpa alatt –
 mama szórakozottan újságot olvas, az üvegen lepkék verdesnek,
 semmi sem történik, semmi, mindjárt este, imádság: várunk...
 Csak egyszer élünk.

Falusi Márton

Vasasztal a tanösvényen

Ébredj, Csezmice Jánosa, bős darazsak nyalakodnak
 fonnyadt erszényén, herezacskóján a negédtől
 eltelített termésnek, e szélesség fügeérést
 nem produkál, mirigyekből hormon cseppje kiválik,
 spermicidek szavatolják, hogy se fogan, se fogamzik
 tőle a hajlandóság, asszonyom is pirulát nyel
 folyton, nedveimet bioszérum semlegesíti.
 Gombaölő gélt fityma alá kenetet picit ujjbegy,
 makkom egészséges, pénisz, nemi szervem erektál.
 Fürdőfalra penészfolt elleni szert, ugye, raktál,
 mérget égérnek, elektromos indákat le ne rágjon,
 térfigyelő kamerák áramkörein ha cikázik,
 rézkloridot kotyvasztasz-e permetező-folából,
 hogy megelőzz szőlőperonoszpórát, lepereghet
 fűrt teli kacsról, gyöngye levél lisztharmatozástól,
 timsóval tetűrajt, mondd, széthessint-e türelmed,
 tápanyagot szívó lárvákon győz karalábéd?
 Őszi szüretre sereglik az erdőszéli vadászlak
 keshedt, nem sarabolt szőlősorain csenevész fény.
 Gazda ha jár, puskával a vállán, ló, sose művel,
 bög vadkárokozó szarvas, be-betér, aranyérmes
 trófea; nincs, ki elűzze, pedig megnyílt az öröklés,
 elhanyagolt birtokra igényt bejelenteni szégyen,
 hogy szaszerolt bikaborju szerezzon vissza veszendőt,
 négyyszögöléből forgasson ki perelt anyaföldet
 csap-furatos szerszám, nem fűzi ehez jogos érdek.
 Gondolhatta-e Tattay Sándor, a szikla alatt, fent
 zárkózott, napszámra fogott földművesek egyszer
 munkát és napot itt hagyván szabadulnak a terhes
 rendtartástól, fellegi bár robotuk, de alantas?
 Kótyavetyélt kalyibánk ide kőhajítás, Füreden volt.
 Ritkítettük először szőlőit, terebélyes
 harrow sweet, idared, meteor meggy lombosodását,
 évenként a halál ahogyan lugasán igazított,
 szedte sok áldozatát, nagyapámat, vérrokonunkat
 mind, kiket ági vagyontárgy s túros hátú közös ló
 frusztrált; végig a kerten fűnyírót se taszajtott,
 bütykök szűk közeit fölverte a perje, azon túl
 semmi egyéb. Lapul orgona, dől szomszéd kerítésnek,
 irtja balek telek apraja-nagyja, kiadja szobáit
 három hónapon át ama porta, de seftje veszélyben,
 udvari cefre szagától iszkirizik lüke kuncsaft;
 nem hajigáltam férges körtét zöld szemeteszsák
 bélcsvarába, se komposztáló kasfonadékkba.

Pesztercére terül gumimatrac, üríték üveg sört,
göccsen a göngyölegén, s hova hemperedik, veteményes
hűlt helye gyűjti be. Nincs zöldség, írmagja se, hírből
sem tud róla vitorlás, Belbuda küldte vevőkör,
kik versengve kicsengetik – ér, amit ér – aranyárát,
kékszalagon csupa széljegy, adásvételt parafálnak.
Vittünk más nyaralóba fenyőasztalt, a platóról
még Tahitótfaluból ide szánt bútordarab omlott
ránk, Badacsony csöpp nappalijában funkcionális
ifjúságom jellegadó használati tárgya.
Talpraesett geodéta legyen, ki beméri alappont
ismeretében, merre az arra, növénytakaróját
mely tájegység asszimilálja az ősi teleknek.
Két sztrádára szakad forgalmas felvezetőút
onnan, hol Budaörsi, Hegyalja keresztezi egymást,
apró kocka a ház, egy nyílás csak, mi csukottan,
légi vonalban több száz méterről felidézi
enteriőrjét; mázolt földmérési vasasztal
– így hívják, bizony ám! – tengerszinttől etalonná
tett kótája tövéből gukkerezünk panorámát.
Járjuk a sas-hegyi természetvédelmi tanösvény
északi lejtőjét, Kitaibel Pál revelált új
hüllőfajt pannon gyík néven e sziklaszegélyről;
s míg a magyar Linné keze gurgolya, hérics után nyúl,
– mennyi reliktum időtlenül él! –, s a fumana procumbens
termi törékeny látnivalóit, sárga virágát,
tülevelét, kikeletre kököröcsin, sztyeppei zárvány
nyílik, szorgalmas pionír svábok dolomitra
szőlőtőkékét telepítenek. Isteni nektárt
járvány pusztít, végül a szovjetek elpaterolják,
internálják munkamoráljukat; ócska örökzöld
díszcsemetékhez felparcelláznak, panelekkel
káderkráterre fuserálnak déli karéjt, palotákat,
mintha filoxérával fertőznék tudatunkat.
Visszaszorult a csikófark leplesmagva, bogyója,
kétlaki, hím ivarú egyedek növekednek a Sas-hegy
lankáin, gellérthegyi dülők rejtik a termős
flóravideket: a porzás útvonalába lakásunk
ablaka endemikus csalitot tár, ösztöneinket.
Orchideát dédelget társam, trópusi égöv
színpompás koronáját, számolgatja bibéit,
mígnem cirnos iramlík, kap levelébe, a polcról
– távcsövön át lessük – lecibálja, cserépdarabokban
áll a hajópadló, szafarink helyszíne, mögénk rogy
nőstény párdúc, elejtve a tájat, tagbaszakadtan.

Kováts Judit

Elszakítva (regényrészlet)

Médi néni élete hatodik éve a várakozás. Minden nap, a nap minden órájában várja a férjét, akiről továbbra sincs híre, szünidőkbén várja Zsuzsát, aki Miskolcon, a Fazekasban lett gimnazista, és vasárnaponként várja Andrást, aki hetente egyszer menetrendszerűen meglátogatja. Médi néni biztos pontnak számít a szétszakítottak életében: szükség esetén az ő címére lehet írni és táviratozni.

Vesztettül csiripelő madarak, tömény virágillat, buja, ősfás kertek, vasárnap az Orbánhegyi úton fölfelé baktatva András úgy érzi, mintha nem is Budapesten, a rohanó, nyüzsgő nagyvárosban járna, hanem valahol Kassán, a Bankó villasorán. Előre örül a Médi nénival töltött pár órának, mert megfeledezhet DISZ-titkárról, párttitkárról, a kicsapásról és a csüggedésről Kinga miatt, akinek távollétében még a vasárnapi rituálé is átalakult: Médi néni dampfnudli helyett gyógyteát vagy kávéfőzést, majd fölteszi valamelyik Leona-nyitányt, mert Miki bácsi karácsonyi ajándéka óta a közös zenehallgatás állandó programjuk lett.

Médi néni köztudottan zeneőrült, s Miki bácsi enyhíteni szeretne volna a Zsuzsa hazaköltözése fölött érzett bánatát, amikor Miskolcon, a lóversenytéri ócskapiacra megvette neki a lemezjátszót mindössze kétszáz forintért. Kicsit szorongott, hogy mi lesz, ha odavész a pénze, mert kétszáz forintos soron kívüli kiadásokat nem nagyon engedhetett meg magának, miután kollektivizálták a földjeit, kísérleti gyümölcsösét beszántották, s hirtelen osztályidegen lett belőle, de bízott ügyes kezű órási barátjában, aki tényleg ügyes kezű, mert a lemezjátszó úgy szól, mint fénykorában.

Zsuzsát egy lemezjátszó természetesen nem helyettesítheti, Médi néni mégis maradéktalanul boldog az ajándékkal. – Mostantól akkor, amikor én akarom, és annyiszor, ahányszor akarom, meghallgathatok bármit! – ujjong az Ecserin tizenöt-húsz forintjával összevásárolt lemezeinek. Nem múlik úgy el hét, hogy ne menne ki az ócskapiacra, következőképp vasárnaponként első kérdése, hogy vajon mi az újabb szerzeménye, utána pedig, hogy Andrásnak van-e kedve zenélni? S neki természetesen van, mert azontúl, hogy a zene a rajzoláshoz hasonlóan magába szippantja és egy másik világba viszi, Médi néni valóságos zenetörténész, és élvezet hallgatni a meséit.

A villa kapuján belépve ugyanaz a kép fogadja, mint máskor: a locsolókanna a hortenziabokor alá állítva, a fenyők alja gondosan fölgereblyézve, a hátsó bejárathoz vezető járda lesöpörve, a kirojtosodott lábtörő szorosan a küszöbhez illesztve. Szokás szerint hahózza nyit be a lakásba, de rossz érzés fogja el, mert Médi néni nem siet elé, s köszönését sem várva nem kérdezi, hogy „mit szereztem?”. A kishálóban, a foteljében ül, a szokásos szilvakék szoknya és kardigán van rajta, első pillantásra úgy tűnik, minden rendben, de nem, mégsem, haja szerteszét áll, mintha most bújna ki az ágyból, kezében egy darab papírt gyűröget, s azt dadogja, hogy meghalt.

– Ki? Kicsoda? – kérdezi András, s rémülten zongorázza végig magában az összes családtagot, közben alkudozik a Jóistennel, hogy jaj, csak ne anyja, apja, húga, és ne Berti bácsi legyen az. Médi néni még mindig nem válaszol, azt ismétli, hogy ilyen váratlanul és hogy epeműtétbe nem szoktak belehalni, aztán kimondja végre, hogy Andor az, a lőcsei kórházban a műtét utáni szepszisben halt meg, s nyújtja a gombóccá gyúrt táviratot.

András lassan veszi el, gondosan kisimítja, aztán csak nézi, nézi a darab papírt, rajta a két mondatot, majd fennhangon olvassa, hogy temetés június 30-án, Lőcsén, délután három órakor. Úristen, mi lesz velünk? – szorítja közben torkát a félelem, s első gondolata, hogy mindenáron látnia kell Kingát, beszélni vele, vigasztalni és bátorítani, hogy van jövő, szemtől szemben megmondani neki, hogy az életénél is jobban szereti, és az idők végezetéig vár rá, ha kell. Mészfehérből pipacspirosba játszik az arca, amikor zsebre gyűrve a táviratot eltökélten kijelenti, hogy elmegy a temetésre.

– Hogyan? Nincs útlevedel! Ha kapsz egyáltalán, mire odaérsz, szegény Andort eltemetik!

Médi néninek igaza van, egy másodfokú nagybácsi nem az a személy, akiért egy Wildnert, akit teljes vagyonekkel szétverték, akinek apja börtönben volt, s aki törvény szerint még mindig bűnös, beengednének Cseh-szlovákiaiba. Egyszer már próbálkozott és nem sikerült. Hiába állt sorba fél napig, ment vissza másnap és harmadnap, csak azt hajtogatták, hogy harminc nap a határidő. Nagymamát három hete eltemették, mire megjött a végzés, de az elutasítást még csak meg sem indokolták.

– Azt mondják, sokkal szigorúbb a határ! A víz biztonságosabb az erdőnél vagy a hegynél! A csónakosok négyszáz forintért átvisznek meg vissza is hoznak, éjszaka, két őrjárat között – ezt már Frici mondta, amikor szólt a fiúknak, hogy pár napig odalesz. Frici egyik albérlőtársa szintén felvidéki, s Izsánál jön-megy a Dunán, Frici tőle olyan jól informált.

Mint ahogy Médi néninek, úgy Fricinek is igaza van. A hírek szerint a magyar határőrök segítségével a múlté, ugyanúgy vadásznak a határsértőkre, mint a szlovákok, s tiltott határátlépésért éveket lehet kapni. Valószínűleg a Dunán, az éjszaka leple alatt kisebb a kockázat, mint az erdőben, ahol zörög az avar és recsen az ág, s a hangot messzire viszi a szél, ugyanakkor számtalanszor megtette már az utat Kéked és Hernádfalva között, ismeri a Gyuri-gödör minden hajlatát, a Szurok és Domáska összes fáját, az ösvényeket és csapásokat, s ha megerősítették is a határőrséget, az nem létezik, hogy egy olyan eldugott határszakaszon, mint az övék, az éjszaka közepén járőrözzenek! Minél több az ismeretlen tényező, annál nagyobb a lebukás veszélye – csengnek fülébe Béla szavai –, s Komáromtól Lócse háromszáz kilométer, míg Kassától csupán százhusz, és szlovák papírok nélkül ez egyáltalán nem mindegy. A régi diákigazolványt, amelyben lakhelyként Dedinka pri Hornáde áll, nem mutathatja föl, mert magyar minisztérium állította ki, és apja egykori lakcímbeljelentő lapját sem használhatja, hiszen ránézésre ordít, hogy ő nem hatvanéves.

A temetésig három nap van hátra, de begyömösözi a holmiját a zöld hátizsákba, elbúcsúzik Médi nénitől és a fiúktól, s azonnal indul. Mindenki lázban ég. Médi néni egy medalliont nyom a kezébe Előd képével, hogy ha módja lesz rá, dobja Andor sírjába, Frici koronát szerzett, s ő hiába tiltakozik, hogy Zöldhalom-pusztán apjától kap majd, a zsebébe dugja, Nándi pedig tucatszor elismétli, hogy nagyon várják vissza, s nélküle nem mozdulnak.

Éppúgy, mint négyhetenként szombaton, amikor Kingához utazik, az első vonattal indul a Keletiből, éppen csak most megáll Zöldhalom-pusztán, hogy szüleiivel találkozzon, és Újhely helyett Hidasnémeti a célállomás. Valamilyest tart a határtól, mégis biztos benne, hogy nem lesz baj. Kékedről, Zoli bácsitól éjszaka vág majd neki, nem kell se Zsuzsához, se máshoz igazodnia, a maga tempójában hamar átér a hegyen, Hernádfalváról begyalogol Csányba, fölül az első kassai vonatra, Iglón át száll, s délután háromra, a temetésre biztosan odaér! Hajnalban az országúton szinte kizárt, hogy bárkivel találkozna, ha mégis, a Béla nénikéjétől kapott nyühetetlen Bar'a cipőben és a Bratislava jelvényrel úgy fog kinézni, mint egy szabadságos sportoló, és a szlovákja sem kopott még úgy meg, hogy amikor Kassán, az állomáson jegyet vált, gyanút ébresszen.

Éppúgy, mint szombatonként, Kingához viszi a vonat, de kettős érzés kavarg benne. Az örömet, hogy hamarosan láthatja és ölelheti, s nem tizenöt perc, hanem egy egész nap jut nekik, megfojtja a gyász és a keserűség, amiért Kinga apja idejekorán, kismimmizve, üldözöttként úgy ment el, hogy övét kilátástalan helyzetben hagyta. A levélre, amelyben egy éve megkérte a lánya kezét, azt válaszolta, hogy reálsan nézve a helyzetét nem várhat semmit az élettől, a régi világ végérvényesen elsüllyedt, de a céljából, hogy egyetlen gyermeke jövőjét biztosítsa, akkor sem enged! Úgy tűnik, ez a jövő tőle messzire szakadva, valahol másutt van Kinga számára, kapaszkodjanak hát össze, s keressenek maguknak olyan helyet a világban, ahol hagyják őket békében élni! Ami ereje maradt, azzal azon lesz, hogy segítse őket az úton. Ez az erő azonban még az elindulásukig sem tartott, s most a koporsója mellett kellene kicsapárol, sürgőssé vált nyugatra szökésről és közös életről beszélni, meghányni-vetni, mi lesz Kinga anyjával egyedül, ki ápolja, gondoskodik róla, ha beteg, és miből fog egyáltalán megélni? Száz kérdés, de hogyan lehet őket egy temetésen fölteni?

Kékeden, Zoli bácsinál semmi sem változott. A kiskapu nyikorgására a fekete puli veszett farkcsóválással szalad elé, s hangos ugatással jelzi érkezését. A hosszú, tornácos fehér ház a domb tetején trónol, a házhoz vezető gyalogút mellett tátika, margaréta és szarkalábtenger virít, a repkény körbefolyja a kerekes kút kávját, a hátsó kertből kétszáz gyümölcsfa ontja a mézillatot. A padlásfeljáró alatt szabályos timpanont rajzolnak a golyónyomok, az egyik kémény félig leborotválva, a pince beomolva: a front nyomait még mindig nem sikerült eltüntetni. A veréce kítárva, a hosszú ámbitus egyik végében hagyma szárad, a másikban öblös, faragott háttámlás karosláda csábít a leülésre. De leülésről szó sem lehet, mert jön nagy sebbel-lobbal Zoli bácsi, s fölindulva dadogja, hogy „Amice, maga az?”, s miközben tereleti befelé, hangosan kiabálja a feleségének, hogy jöjjön gyorsan, rég nem látott, kedves vendégük van!

Zoli bácsi mosolygós felesége lisztes kézzel a konyhából érkezik, s férjével felváltva egyre csak kérdez: mindent tudni akar Áronról, a régi jó barátról, a kedves mamáról, a cserfes kis Zsuzsáról és a gyönyörű szép ifjú hölgyről. Miatta vagyok itt – válaszolja András már bent, a hűvös szobában, s miközben szeme a matuzsálemkorú zöld cserép-

kályhán pihen, végigsorolja az otthoniakat, majd azt is kiböki, hogy mi járatban van erre felé. Zoli bácsi olyannyira nem lepődik meg, hogy azonnal tervet kovácsol: ha kettőkor indul, háromnegyed háromra Hernádfalvára, négyre Zsadányba, ötre Csányba ér, telihold van, világos az éjszaka, gyorsan fog haladni, a szél feltámadt, de remélhetőleg nem lesz eső.

– Maga nagyon sápadt – jegyzi meg Zoli bácsi felesége, amikor leteszi a forró levest az asztalra, s a vacsora végén méregetős feketekávét diktál bele.

Az idő időtlen; mint hajdanán apjával Hernádfalván, újból és újból átveszik az útvonalat, éppen csak most az ellenkező irányból. Tucatnyi szökés után a határsávot úgy ismeri, hogy fejből ötszázas léptékű térképet lenne képes rajzolni róla, de azért sorolja, hogy dűlőút, kukoricás, Gyuri-gödör, Szurok-alja, patak, Domáska.

– Biztos, hogy nem lesz baj – mondja végül Zoli bácsi, s ellentmondást nem tűrve jelenti ki, hogy a feleségének igaza van, nagyon sápadt, pihennie kell, ő majd örködik, s fél kettőkor fölébreszti.

Fényesen világít a hold, néhány kóbor felhő úszik csak az égen. A puli álmosan bújik ki házából, vakkant kettőt, de gazdája pisszegésére elhallgat, s némán, farkcsóválva kíséri őket a gyümölcsös végéig. A sövényt két szilvafa között drót fogja össze, amit Zoli bácsi néhány gyors mozdulattal kiold, ő kibújik, szapora léptekkel átvág a dűlőúton, de mielőtt eltűnne az embermagasságú kukoricásban, még visszaint a sövénybe olvadó alaknak.

Fúj a szél, zörgeti a kukoricást, mintha szekerek jönnének, meg-megáll, hallgatózik, de nem, mégsem, csak a képzelete játszik vele. Az erdőben gyorsabban halad, segítségére van a hold. A faluba beérve sehol egy lélek, még a kutyák is alszanak. Sietve végigyalogol az alsó utcákon, majd a templomnál gondol egyet, és bemegegy a temetőbe, föl a dombra a Wildner-sírokhoz, a négy hársfa alá, amelyeket hatvan éve nagyapja ültetett. Ha nem akar idejekorán Csányba érni, itt meghúzhatja magát. Langymeleg az éjszaka, s nagyapja négy fűzfája akkora nőtt, hogy sátorként beborítják a dombot. A halottaktól nincs mit félni, gyerekkorában a mezei kóborlások után a fiúkkal is mindig itt pihentek meg. Elmajszolja a kenyeret, amit Zoli bácsi felesége csomagolt, a kulcsból hideg forrásvizet kortyol rá, bevackolja magát a domb tövében a fűzfa ágai alá, a dombtetőn nagyanyja, nagyapja, bácsikái, nénikéi, fölöttük a csillagos ég. Mélységes mély a csend, se kutyaugatás, se tücsökcirpelés nem hallatszik, s a halál nem ellenség. Nem kell harcolni vele, és nem kell legyőzni! A halálban elrendeződik az élet.

A rövid pihenő után átvág a mezőn, és se nem gyors, se nem lassú tempóban gyalogol az országúton. Zsadányig egy lélekkel sem találkozik, a falu azonban már mozgolódik. A gazdák most lépnek ki a házukból és indulnak az istállóba a jószágot etetni, s a hídon is szembejön vele egy idősebb férfi, aki jól megnézi magának. Hangos „dobráranot” köszön neki, amire megemeli a kalapját, s némán továbbmegy. Zsadány után Csány jószerével egy ugrás, de a temetőben kicsit tovább időzött, úgyhogy megszaporozza lépteit. Vonatindulás előtt tíz perccel érkezik az állomásra, éppen annyi ideje marad, hogy megnézzék a menetrendet és megvegye a jegyét. Csak Kassáig, mert háromnegyedórát kell majd várni a csatlakozásra, és az utasok többsége szintén odáig megy. Szlovákul beszél, koronával fizet, és a pénztáros úgy adja a visszajárót, hogy rá sem pillant. Könnyebben ment, mint gondoltam, sóhajt föl magában, és behúzódik a kupé sarkába, az ablak mellé. Szemben két zajdás asszonyosság, az ajtó mellett egy vasutasforma férfi, az asszonyok elmélyülten pletykálnak, a vasutas alszik, hál’ Istennek vele senki nem törődik.

A kassai pályaudvar egyetlen nyitva lévő pénztárlablaka előtt hét-nyolc álmos utas áll sorban.

– Lőcséig kérem – mondja a pénztárosnak, amikor ő következik.

– Oda-vissza?

– Csak oda – válaszolja, mert fogalma sincs, mi lesz a temetés után.

Az utolsó vonatot biztosan nem éri el, s az éjszakát valahol el kell tölteni, de Kingáéknak, gyásztól összetörve, a legkevésbé sem hiányzik a vendég. Azonban ő nem vendég, hanem családtag, az egyetlen, aki mellettük áll majd, vigasztalja és támogatja őket, mert a többi rokon szerteszét szóródott a világban, s rajta kívül nemigen lesz ott közülük senki. Nem várják, hiszen pontosan tudják, hogy ilyen rövid idő alatt lehetetlen beutazási engedélyt kapni, éppen ezért nagy lesz a meglepetés. Kinga, bármennyire le van sújtva, fölragyog majd, amikor meglátja, és addig már nem sok van hátra: Kassa-Igló mindössze egy óra, s a menetrend szerint Iglóról rögtön van csatlakozás Lőcsére, amely két megálló csupán. Nyolcvan kilométer és másfél óra, s már gyalogol is az állomásról a városba befelé: balra városfal, kaszárnyák és Ménhárd-kapu, jobbra temető, a kanyarból az ősi Probstner-fészek, Anna nagymama rezidenciája

kandikál, ahol Kingával, Zsuzsával, Előddel gyerekként oly vígan mulatták az időt. Anna nagymama nyaranta igényt tartott a rokon gyerekekre, s ők birtokba vehették a ház és a park majd' minden zegzugát. A szakácsnő szakmányban főzte a rakott krumplit, császármorzstát és szepesi virslit, lehetett sokáig ébren maradni, későig aludni, lármázni, rohangálni, a kínai pagodában bújócskázni, nagyobb korukban a Ringen korzózni, a harangtoronyba mászni, a Dursthoz, a Mária-hegyre és a Látókőhöz kirándulni. Lőcse és a Probstner-ház maga volt a megtestesült szabadság, egyedül a beomlott alagúttól tiltották őket. Azonban, ami tilos, még inkább vonzó, de a hatalmas köveket, amelyek rögtön a bejárat után útjukat állták, még ketten Előddel sem bírták megmozdítani, így be kellett érniük a nyaranta életre keltett legendákkal. Anna nagymama Jókait idézte és cáfolta, s a Fehér asszonyról új mesét mondott. Az alagút a forráshoz vezetett hajdanán, kijárata fönt van a Durstnál, a hegyoldalban, de rajta keresztül már csak azért sem masírozhattak be a labancok, mert jóval korábban beomlott, úgyhogy nem volt semmiféle áruulás, Lőcse egyszerűen kapitulált, s időse András még nem is volt olyan idős, amikor ezer aranyon megvásárolta a ménhárd-kapu és Lengyel-kapu közti városfalat, és megrendelte azt a fatáblára festett képet Czauczigtól, amit a falba töretett átjáróra szánt. A fehér ruhás, bíborpalástos nőben, ahogy kulcsot illeszt a zárba, és kezével hívogatóan int, kétségkívül van valami titokzatos, de hogy Géczy Juliannát ábrázolná, azt azóta gondolja a világ, hogy Jókai Lőcsén vendégeskedett és megírta regényét.

– Úgy volt, nem úgy volt, nézzétek meg a Fuchs lányok portréit, és döntsetek el magatok! – mondta nagymama, s ők a képek előtt lecövekelve egyre csak keresték a hasonlóságot.

– Amália modellként szóba sem jöhet – jelentette ki ő, s a többiek mind egyetértettek, ellenben Karolinával nem bírtak zöld ágra vergődni. Volt olyan nyár, amikor csöppet sem hasonlított a Fehér asszonyra, másszor annál inkább, Kinga és ő egymással keresztben váltogatták a véleményüket, ellenben Zsuzsa következetesen azt mondta, amit Előd, akiért kislányos szerelemmel rajongott.

Fehér asszony, a két Fuchs lány, egyik mostohaanyja, másik felesége ifjú Andrásnak, aki már vak, s akit féltestvére, a tízéves kis Polly vezetget a félkész parkban, Polly férje, a szabadságharcos Viktor, a pesti Neugebäude rabja és Lőcse polgármestere, a világszép Jancsó Zsófi Mater Dolorosaként megfestve a jezsuita templomban és férje, a gyilkossá lett öngyilkos Adolf: nyomuk sincs már, a családi legendárium őrzi az emléküket csupán. Elkoboztak és államosítottak mindent, ami az övék volt, a városfal előtti virágos, gyümölcsfás zwingerekből szemétkerakó lett, s a Fehér asszony képét akkor sem lehetne látni, ha a helyén volna, mert az átjáró előtt égig ér a gaz. A park gyöngykvacsos ösvényein betegek sétálnak, mert Anna nagymama háza most kórház, azonban nem valószínű, hogy Kinga apja itt halt meg, inkább a följebb lévő poliklinikán, hiszen a sebészet ott van. A Probstner-házig egyébként nem fog elmenni, éppen csak egy pillantást vet majd felé a temető sarkáról, aztán lefordul jobbra, végigyalogol a kerítés mentén, látószögébe beúszik Polly, Adolf, Viktor és a többiek sírja, de nem törődik velük, gyorsan átmegy a kishídon, hogy a patak túlsópartján, a Rozvojon megkeresse azt a négyemeletes társasházat, amelynek kis lakására Kinga apja az erdőszege nyomorúságból annyira vágott, de aminek komfortját nem maradt ideje élvezni.

– Vaše doklady, prosím! – szakítja ki egy érces hang a képzeletbeli utazásból.

Meglepődve fordul hátra, egy másodpercig erősen gondolkodnia kell, hogy kik ezek, és mit akarnak, aztán hideg félelem fut végig rajta, s alig észrevehetően megremeg a hangja, amikor azt válaszolja, hogy sajnos nincs nála semmilyen igazolvány.

Apjával Zöldhalom-pusztán, Zoli bácsival Kékeden, majd egyedül a hernádfalvi temetőben virrasztva és a csányi vonaton alvást színelve százszor végigvette az útvonalat, elismételte az átadandó üzeneteket, ellenben arra, hogy mi lesz, ha igazoltatják, egyszer sem gondolt. Pedig kellett volna, hiszen Kassa nagyváros, közel esik a határhoz, egyáltalán nem meglepő, hogy a pályaudvaron rendőrök cirkálnak! Ez a kettő is rutinszerűen végzi a feladatát, nincs bennük semmi ellenségeség, de nem vallhatja be nekik, hogy szökött a határon, mert rögvést lecsukják, és akkor biztosan nem jut el Lőcsére! Többet élt Hernádfalván, mint Budapesten, Kassán járt gimnáziumba, folyékonyan beszél szlovákul és tulajdonképpen bárkivel megtörténhet, hogy otthon hagyja az iratait – gondolja, amikor úgy dönt, hogy itteni lakosnak adja ki magát.

Hogy hívják? Hol lakik? Hová utazik? – záporoznak a kérdések, s miközben próbál magabiztosan és szavahihetően válaszolni, azért imádkozik, hogy engedjék tovább. Azonban nincs ereje az imának, és úgy tűnik, a válaszai sem elég meggyőzőek, mert a fiatalabbik szemében gyanú villan, s azt mondja, hogy bent, a kapitányságon kell tisztáznia magát.

– Jaj, ne – szakad ki belőle a verdikt hallatán –, a menyasszonyom apját temetik, háromra Lőcsére kell érnem! –, és kétségbeesésében még azt is megígéri, hogy visszafelé önként jelentkezik. Ezzel azonban inkább ront, mint segít a helyzetén, mert az idősebbik foghegyről veti oda, hogy ne nézze hülyének őket, s azzal kattant a bilincs, és már viszik is a pályaudvar előtt várakozó rendőrautóhoz.

Bocskai körút, Erzsébet tér, Erzsébet körút, sorolja magában a régi utcaneveket, egy pillanatra a látószögébe kerül a strand, a Schalkház Szálló, Lendvaiék háza, ahol gimnazistaként lakott, de alig van forgalom, s gyorsan a Rákóczi körúti rendőrkapitányság palotájához érnek. A háromemeletes, hosszú épülettömb sorompóval, fegyveres őrséggel inkább hasonlít kaszárnyára, mint palotára, különösen a Hunyadi utcai kapu felől nézve, ahol behajt velük az autó. A két rendőr, mint valami csomagot adja át az ügyeletesnek, s máris kihallgatásra viszik. Az első emeleti folyosó irdatlan hosszú, a végében, az egyik iroda előtt sokáig kell várakozni. Az őr egy darabig mellette ül, amikor magára hagyja, egyszerűen a padhoz bilincseli. Civil- és egyenruhások jönnek-mennek, rá ügyet sem vetnek. Az iroda, ahová egy jó óra múltán bekísérik, teljesen szokványos: a párnázott ajtóval szemben íróasztal magasra tornyozott ügyiratokkal, jobbra tőle egy másik írógéppel, a sarokban fehér porcelán mosdókagyló, rajta két vastag falú üvegpohár, székek, szekrények, a falon Sztálin és Gotwald portré, mellettük falióra, amely szerint még tizenegy óra sincs, és ettől feléled benne a remény.

A civil ruhás férfi, aki kihallgatja, századosi rangban van, legalábbis az őr megszólítása szerint. Udvarias, de határozott, pattogó hangon teszi föl a kérdéseket, s kopogni kezd az írógép. A gépirókisasszony sovány, száraz nő vizenyős szemekkel, amikor nem ír, mereven a levegőbe bámul.

– Maga szándékosan félrevezette a hatóságot azzal, hogy hernádfalvi lakos – dörgi a nyomozó, amikor elveszi a táviratot, amellyel igazolni szeretné, hogy valóban Lőcsére utazik, és ott háromkor tényleg lesz temetés.

A papír a belső zsebében gombóccá gyűrődött, a széle is szakadozott, azonban a Budapest, Orbánhegyi út 27. tökéletesen olvasható rajta.

– Kijje magának ez a Rády Bertalanné és az állítólagos Engelhart Andor? – csap le a címzésre a százados, s kezdődik előlről, hogy neve, lakása, születése, és most már nem szabad hazudni, mert a kémkedés gyanúja életveszélyes lehet, úgyhogy enyhén remegő kézzel átnyújtja magyarországi bejelentőlapját, és sokadjára is hajszálpontosan ugyanazt mondja: Hernádfalván született, Kassán járt gimnáziumba, de '44 óta Budapesten egyetemista, szülei szintén Magyarországon élnek, Rády Bertalanné a nagynénje, Kinga a menyasszonya, de csak minden hónap első szombatján találkozhatnak Nové Mestóban, a hídon tizenöt perc határbeszélgetésre, amit a szlovák parancsnok engedélyezett nekik éppen egy éve, azért szökött a határon, mert beutazási engedélyt három nap alatt lehetetlen szerezni, a temetésen viszont feltétlenül ott szeretne lenni.

– Ismeri a Nové Mesto-i parancsnokot? – ragadja ki vallomásából a nyomozó a határbeszélgetéseket.

– Leendő apósom, vagyis a volt apósom, illetőleg a menyasszonyom apja – zavarodik bele a halott Engelhart Andorhoz fűződő kapcsolatába – viszont igen, vele iskolatársak voltak.

– Nocsak – nézi fürkészsze a százados, aztán továbbdiktálja a jegyzőkönyvet. A falióra kismutatója lassan, alattomosan kúszik előre, már a tizenkettőhöz közelít, amikor fölhangzik a parancs: vigyék a fogdába, s azzal a halvány remény, hogy valami csoda folytán mégiscsak továbbutazhat, végérvényesen szertefoszlik.

Az alagsorban a tizenkettes cella keskeny, szűk ablakán rács, a vastag tejüvegen nem jut be fény. Az egyetlen szabad priccsen nincs semmi, a csupasz deszka szinte világít a félhomályban. Egy idősebb, bajszos, szakállas és egy fiatalabb, csupaszképzű férfi ül a másik két priccsen. Szavukból úgy veszi ki, hogy az idősebb vendéglős és valutázásért van bent, a másik amolyan selyemfiú vagy inkább strici, mert másról sem beszél, mint az éjszakai életről és az örömlányokról.

Az időt délután háromig még számon tartja, utána nem érdekli semmi. A cellatársak kérdésére automatikusan mondja a nevét, s hogy tiltott határátlépésért hozták be, temetésre igyekszik Lőcsére, de Kingát nem említi. A vendéglős cukor- és olajárakról meg valutaárfolyamokról beszél, mert a temetés ellenére is azt gondolja, hogy az új fogoly csempész, a selyemfiú rögtön profi ügyvédet ajánl, olyat, aki bárhonnán kiviszi – csak pénzkérdés öregem, biztatja és még kacsint is hozzá –, s neki eszébe jut a cipőjében a dollár, amit Bélától kapott, de eszébe jutnak Béla szavai is az ismeretlenről és a lebukás kockázatáról, és a selyemfiú bármilyen jóakarátúnak tűnik, akkor is idegen, úgyhogy lerázza azzal, hogy egy szál ruhában kapták el, egy vasa sincs. A vendéglős rendkívül tájékozott, kívülről fújja a büntetési tételeket, és kapásból mondja, hogy ki fogják toloncolni, de két évvel biztosan megússza, amire ő

egykedvűen bölint. A nagy nyugodtság azonban csak látszat, belül hangosan dörömböl a szíve, és tehetetlenségében törni-zúzni tudna. A pár lépésnyi helyiségben azonban lehetetlen bármit is összetörni: a tizenötös villanykörte bedrótozva, a priccс olyan erősen a falhoz csavarozva, hogy Toldi Miklós sem bírná kirángatni a helyéből, az ablaknak csúfolt lyukat egy magasugró sem érné el, és a vasajtóban egyetlen rúgástól eltörik a láb. Különben pedig, aki nem képes féken tartani az indulatait az gyenge, és a gyengék elbuknak – csengnek fülébe apja szavai. Ő nem gyenge és apja, aki mindig, minden körülmények között tudja fegyelmezni magát, s legfőljebb hangja remegése árulkodik a belső viharokról, végképp nem gyenge.

Rendőr, börtönőr, milicista egyre megy, egyik sem dajka, erről Béla, akit nem egyszer véresre vertek, sokat tudna mesélni. És apját? Vajon őt verték? Nem beszélt róla, csak Tilfről, a botanikus mérnökről és a rozgonyi cigánybandáról mondta a vicces történeteit olyan jókedvűen, mintha nem is kényszermunkán lett volna. Pedig kezét vérhólyagok, bevarrasodott és friss horzsolások borították. A romeltakarítás és planírozás sebei, amiket a ruha nem fedett el. „Amint lehet, visszamész az egyetemre” – jelentette ki az utolsó látogatások valamelyikén ellentmondást nem tűrően. „Lehetetlen, nem hagyhatom magukra őket” – mondott ellent neki mégis. Nagyanyját harmadszor érte agyvérzés, anyja a kórház után árnyéka önmagának, Zsuzsa a korábbi évekhez képest mintha kevésbé kékült, lilult volna, de a szívbillentyűje olyan, amilyen, és vigyázni kellett rá. Az egyedülletben makrancos lett, naphosszat a diófán tanyázott, és csak azért is bement utána a Hernádba. Szeme csukva, arca viaszfehér, szája helyén keskeny csík, Úristen, le ne álljon a szíve, imádkozott magában, miközben tiszta erőből törölte, dörzsölte és masszírozta, de egy örökkévalóságba telt, mire visszatért belé az élet, s mosolyogva ráförmedt, hogy mindjárt megfojtja.

– Csak fáztam kicsit, de nem voltam se kékebb se lilább, mint máskor, és különben sem vagyok beteg – ezt már a régi Zsuzsa mondta, akivel makrancossága ellenére is lehetett azért értelmesen beszélni.

– Apa börtönben, anya kórházban, nem szomoríthatod őket! Velem kell beérned, tudomásul kell venned, hogy most mindkettőjük én vagyok!

– Rendben, nincs több Hernád, te vagy a főnök, de ne szólj nekik! –, s azzal felnőttesen kezét nyújtott.

„Lehetetlen nem létezik!” – intette apja búcsúzáskor a repülőtéren. „Anyád meggyógyult, hamarosan kikerülsz innen én is, te pedig szeptemberben indulsz vissza!” Anyjának is ez volt a kívánsága. „Krumplit és babot jobban tudok főzni, mint ti” – nevetett, és Rády nagymamát emlegette, akire most, hogy hozzájuk költözött, számíthat. „Egymás hegyén-hátán ebben a két lyukban – mutatott körben a majori lakáson –, egy éhes szájjal legalább kevesebben leszünk! Nem úgy gondoltam, ne haragudj!” – bánta meg rögvést a viccelődést, és elcsuklott a hangja.

De ő egyáltalán nem haragudott, hiszen tény és való, hogy hatan voltak nagymama párszáz koronás nyugdíjára, de hirtelenében más, mint hogy hozok Pestről sztreptomícint, Miki bácsi vagy Médi néni segít beszerezni, nem jutott eszébe, ez azonban legalább olyan sután hangzott, mint anyja biztatása, még akkor is, ha rendelet szerint magyarak azokban az időkben tényleg nem kaphattak antibiotikumot.

Cipője párna, árnyéka tükör, a sors a kassai fogda tizenkettes cellájában ismétlődik. Zárkaajtók dörrenése, az örök szöges bakancsának csattogása, a villanyégő drótháló szabdalta sugarai a plafonon, deszkapriccs, cementpadló, kübli és poloskák, minden ugyanaz. Itt raboskodott apja is, mielőtt a repülőtérré hajtották romot takarítani. Feketével, a zsadányi tiszteletessel, az ügyvéddel és a többi magyarral, milicisták kíséretében, Husz János megégetésének napján, a csehek nemzeti ünnepén, a járókelők köpködésének, gúnyolódásának kitéve. Őt nem köpködték, gúnyolták, csak jól megbámulták az állomáson. Aki sietett, lelassított, aki várakozott, feléje fordult. Nem kerülte a pillantásukat, direkt a szemükbe nézett. Rendőrök között, bilincsből senki sem ártatlan – ezt olvasta ki mindenkiyéből.

A cellatársak sem gondolják másképp. Valutaüzér, strici, csempész vagy határsértő egyre megy, de legalább szlovák-magyar ellentét nincs köztük. A nemzetiség itt nem számít, a hasonzorúek a hatalom ellenében összetartanak. Minden bizonnyal akad a foglyok között spicli is, de a vendéglős és a selyemfű biztosan nem az. Amikor a vendéglőst visszahozták a kihallgatásról, azt mondta, hogy a százados róla is faggatta, végül azonban a temetéssel megelégedett. Ez a temetés jó, tényleg jó – tette hozzá elismeréssel –, kár, hogy sűrűn nem lehet bevetni!

A stricit szintén kihallgatták, egymás után többször is, róla azonban úgy tűnik, elfelejtkeztek. Egy hétig ismerkedik priccse végében, a falhoz kuporodva a kassai éjszakai élet és a feketepiac rejtelmével, amikor a déli híg borsó után mégiscsak kicsapódik a cellaajtó, az őr elkurjantja magát, hogy „Wildner kifelél!”, egy kurta „do videnija”, s

azzal a vendéglős és a selyemfiú örökre eltűnik az életéből. Az ügyeletes, miközben visszaadja a hátizsákját, és aláírhatja vele az átvételi papírt, annyit mond, hogy a Nové Mesto-i vámparancsnok igazolta a szavait, és átadják a magyar hatóságoknak.

A zöld ávosok békén hagyták, szótlánul ülték végig a dzsipben az utat Hidasnémetitől Miskolcig. A Zsolcai kapui rendőrkapitányságon a párnás ajtó hangtalanul csukódott be mögötte. A jól fésült, fiatal százados udvariasan hellyel kínálta, majd íróasztala fiókjából papírokat és egy gumibotot húzott elő. Egymással gondosan párhuzamba állította őket, s hosszú ujjjaival ide-oda ugrálva dobolni kezdett. Párnás ajtó, vékony, keskeny száj, hosszú, doboló ujjak, akkurátusan párhuzamba állított gumibot, a falon Sztálin, Lenin és Rákosi hármasa mellett még egy portré: Dzerzsinszkij, a szakma védőszentje, a ház őrangyala. Nem lehetett nem félni.

A szökésre menyasszonya apjának temetése miatt kényszerült, és nem, nem csempészett semmit, és nem ismer egyetlen csempészt sem – próbált nyugalmat erőltetve magára a kérdésekre válaszolni. Úgy tűnt, sikerül; a százados ujjjaival szünet nélkül dobolt ugyan, de hangját egyetlen egyszer sem emelte föl, s a jegyzőkönyvet is szárazon diktálta a gépirónak.

Már másnap átvitték a Fazekas utcai törvényszék fogdájába, ahol még inkább úgy érezte, hogy elfelejtkeztek róla, mert az első kihallgatást követően hosszú hetekig nem történt semmi. Feketézök, csempészek, kulákok, nyolcan-tíz-en egy négyszer négy méteres cellában, mindannyian ítéletre várva. A koszt rettenetes volt: reggel és este egy bögre kávé, délben leves, este húsz deka kenyér, rövid idő alatt egymáshoz soványodtak.

A második hónap vége felé jelent meg a kirendelt ügyvéd, egy pocakos, középkorú, jó kedélyű férfi, aki egy kézlegyintéssel intézte el az ügyét:

– A tényeket nem lehet cáfolni, hiszen elfogták, kiadták, s ott van, ahol van – mutatott körbe színpadiasan, és döcögve nevetett hozzá. – De legalább nem a nyugati határt sértette meg, Csehszlovákia baráti ország, nem lesz baj, két évvel megússza, értesítem a szüleit – ígérte, s elviharzott.

A tárgyalás nem tartott tovább egy negyedóránál. Ügyvédje szót sem kapott, ő két mondatot, ha érkezett mondani. Amikor ítélethirdeteskor a sovány, szürkearcú, horgas orrú bíró kimondta, hogy négy év nyolc hónap, elsötétült a terem, s a kényszermunkatábor és Tiszalök szavak mintha hordóból érkeztek volna. Az ór karjánál fogva volt kénytelen megtartani. Azon kívül, hogy „Nem állt módomban a szüleit értesíteni!”, nem emlékszik, hogy az ügyvéd mondott-e valamit. Többé nem látta.

Ha nem egy ripacs a kirendelt védőügyvéd, valószínűleg akkor sem történik másképp. Mégis, az utolsó pillanatig reménykedett, s bármennyire irracionális volt ez a reménykedés, amikor a fellebbezését is elutasították, úgy érezte, hogy Kingától elszakítva négy év, nyolc hónap, ezerhétszáz nap annyira hosszú, hogy nem ér véget sosem.

Botos Ferenc

Ananké

csendesen nézem
 a zúgó zsilip felett
 hintázó pókot
 hold süt szobádba
 miben reménykedhetsz még
 megbotló árnyék

Koromszín úton

májusi napfény
 kátrányszagú hamucsend
 ez itt a rámpa
 hűlő árnyékban
 egy gyári márkajelzés
 még olvasható

Petőcz András

Aki voltam

Van úgy, hogy néz, hogy ámul csak az Isten,
 hogy mennyi a minden, mennyi a minden,
 hogy lám, a sok, az éppen nem kevés,
 és fárasztó a tevékenykedés.

Kezdődhetett ezzel: megszülettem én.
 Alig se csenevész, vidám kis legény.
 Aztán meg rám nézett, barátom, Isten,
 és hogy a barátom, nem nagyon hittem.

Talán Lucifertől vehette kölcsön
 szokását, hogy ne nagyon költsön
 szegény enmagamra.

Megmaradtam annak, aki voltam,
 örökké sietvén, örökké loholtan,
 mindig elmaradva.

Nem éppen játék

*TéDének,
a Calora és Creative emlékére*

Minek felírni?, úgy is elfelejtem,
így töpreng az Úr, az édeni kertben,
aztán meg azt mondja, felírom mégis,
tán majdan megsegít egyszer az Ég is.

Sétálgat az uccán, mindenfelé kosz,
tolvajbanda jó, és mindent eloroz,
fegyver a kezükben, nem éppen játék,
kicsinkét vésztjósító most ez a tájék,

amerre épp járok, suttogja az Úr,
ez még itt a múlt, vagy ez már a futur?,
nem ad választ, hajh!, senki, senki, senki.

No, akkor, felírom, egye meg az eb,
ettől a tudásom nem lesz kerekebb,
szól, és elkezd egy cédulát keresni.

Hohl Ferenc

Alkalmi panaszdalból

„Ó, csak ha tudnám, mi helyett vagyok! Mert
bízom benne, hogy létem mégiscsak: valami *helyett* áll.
Azaz: valami ellenében vagyok ott, ahol vagyok.
Hogy a jóisten tudta, hogy ha nekem
szavaz bizalmat a létezés nagy állásbörzójén,
mit veszít. És legfőképp: mit nyer,
általam.

Hogy valakit – minden kezdeti nehézség ellenére –
mégis sikerült háttérbe szorítanom. Kitakarnom,
minden tagommal. Sorba, minden létezőt.

Ily számítható
lenne a létezés? Hogy ha én nem, akkor egyből ő?
Vagy az? Mint akit csak előrelöknek
a sorban: „Igen, uram, most maga az!”
Így már nem is olyan nagy dolog,
ha mégis én. Ha mégis ő. Hogy a létezés –
mégis el- és felcserélhető?”

Elavult szonett

elhagyható napokon nem ér emlék.
a legközelebbi hang, szag vagy íz nem más,
mint néma jel: fel nem ismert űs-hasonmás.
utolsó menedék, ha egy táj felég.

hogyan oldhatnám fel e zárt terepet?
az elemek, mint rozsdás lánc kapcsai
fogják egymást; ha kifeszül, hallani
véljük az eddigi néma jeleket.

innen a régi ünnep nem látható.
nemrég elűztük, elmartunk magunktól.
ami maradt, könnyedén átruházható.

visszakeresni, felidézni. honnan?
nem elég a felfejtett hang, szag vagy íz.
elfojtott remény kéne valahonnan.

Tóth Réka Ágnes

Éjjel

A szobában kicsi kanapé, egy nyitott laptop,
matrac a földön, gyűrött paplan és párna.
Annak a tükörnek kellett volna szemét szűrnie
egyből, amelyik az ágy mellett volt elfektetve.
Túl naiv vagyok.
Rozébor keserű íze még, késő már
kérdőzködésre, számonkérésre.
Nem leszek zavart vagy okos, sem mesterkél.
Úgy estél nekem, mintha évek óta
ismernél.

Most ülök itt roskadtan, meztelenül,
és nem értem, hogy történhetett
velem ez a hajnal. A reggel sem az enyém,
akár a nappalok, mind elhagytak,
mindet elvesztettem.

Kanyar

a szavak az elhasznált hamu-ízű szavak
a hibásak, amik az ágy mellett heverték a földön,
rajta a bugyim, a hajcsatom, a nadrágod.
Hamarabb ébredtem, mint beállt volna
mindennapi halálod. De sehová sem vezet,
ha veled ébredek.
Az utcán vettem észre, hogy tőled rohanok,
szándálom csattogva vágott át betonon.
És úgy futottam, hogy nem érdekelt ki lát,
óvodába tartó gyerek vagy nagymama a zebrán.
Hazáig futok, ahogy beérek a házba
szétszóródom egyből, szétgurul a kulcsom,
a táskából minden haszontalan iratom,
a zsebkendőm, a tárcám,
a cigarettám és az elhagyott telefonszámlám.
Szétszóródom: ezernyi üveggolyó.
És nem futok utánad többé,
és nem érdekel mától, mi marad belőlem:
egy árva félsz, egy cetli. Miért ne?
Mint egy vallomás, az ő nyitott ingzsebében.

Gumikacsa

Már nem jövök zavarba, ha máshol kelek fel,
és ha nem találok egyből a zárban a kulcsot.
Minden fürdőszoba más. Itt apró gumikacsák,
véletlen elszórt, kitűzők, matricák,
hogy el ne tévedj benne, azt lásd, amit ő akar.

Beck Zoltán

a hatodik

vs

liftgépházban manók élnek
 alagsorban óriások
 a hatodikon te laksz éppen
 mesék nélküli lakások
 hogy apa mosdik anya főz és
 együtt lenni az olyan
 hogy ráuntak magukra és
 egymásra és boldogan
 emelik fel minden este
 az edényről a fedőt
 hogy magukról sose kelljen
 minden megvolt azelőtt

vs

tudod eltelnek úgy a dolgok
 hogy tényleg nem vársz semmire
 a napok nem riasztanak
 a fedő alatt semmi se
 lep meg. se jó se rossz nincs
 csak nyugodalmas jó napok
 nem céltalan csak célok nélkül
 nem élek mondod csak megvagyok.

ch

magad mögé rejtőztél el
 én magam mögé bújtatnálak
 hogy ne leljen rád az
 akit magadnak mondanának

vastagfalú

vs

a gyárból hazafelé indultak
a halásznál hazafelé menet
megálltak ahogy mindig szoktak
de a két hosszú és a rövid helyett
pezsgőt kértek. a gyöngyös pohárban
nem azt látták mint cseh tamás dalában // vagy: mennyi mennyi mennyi mennyi báj van
nem jöttek nők nem volt gyöngy a nyakban
száraz pezsgő volt címkétlen palackban
nem lett tőle szívdobogása
senkinek.
se csodás látomása.
ittak a névnapos kollégára
és visszatértek a vastag falú
és visszatértek a vastag falú pohárra.
támolyog a bácsi röhögnek a srácok.
a pezsgőhöz mégse szokott a feje a gyomra.
hogyan mi volt vagy mi nem volt
nem kérdezi senki. mondjuk ő se mondja.
a faterok elhúznak. poharak a polcon
a pult mögött. mindnek van saját gravírja.
az élet ez. vagy nem ez de pont ilyen.
egyik se fizetett. a pultos felírja.

ch

visszatértek mind
mert haza nem találtak.
ti is visszatértek mind
mert haza nem találtok.

Gála Edit

Fiatalon meghalni

Hogy lekéstem róla, mégse bánom:
két évtizednél több a három.

A hamvasság elkopott:
por- s hamunál mégis jobb, ha vén kokott

az ember lánya, és bölcsebb, ha magát feltalálja,
ha asszonyos-kacéran reng a hája

és nem töpreng elmúlt dolgokon,
következményen és okon.

A húszéves kor búskomor románca
nem hazugság-e szintúgy, felrepedező zománca

az olcsó vas lábosnak, mely így is, úgy is elvásik:
egyik lassú lángon kotyog, a másik

nyílt tűzön emésztődik el, s lesz mind lyukas kacat –
csak a gyöngye sír ezen, az erős kacag.

Ezentúl amit kifőztem, azt eszem,
s a maradékot télire elteszem.

Jónás Tamás

Közelítő ősz

Sárga körték kiszáradtak, kásás lett a dinnye.
Szégyen nélkül kívánhatlak, must nélküli pince.
Késeli a fény a fákat, padlásokon csönd él.
Nem indulhatok utánad. Jó lenne, ha jönnél.

Rontás

veszteni persze hogy innen szép
nyerni akarni de mindenképp
tartani jégben a romlandót
nem kifecsegni a mondandót
átkarolászni a kisebbséget
azt amiből már nincsen még egy
körpanorámás poklot járni
sör, hadoválás, bor vagy bármi
írni a verseket az se rossz
asztal amin már nincs abrosz
asztalaviszta de meztelenül
mellkasodon lucife sztelen ül

Olvasni szoktam éjszaka, s délre utazni télen

Olvasni szoktam éjszaka, s délre utazni télen.
És sétálgatni szoktam, ha nem kellek senkinek.
Hagyom a dolgaimba, miként magamat
másnak, a rövid utak tanútlan történelmét belefolyni.
Betegségekről gondolkodom ki tudja,
hogymióta, inkább úgy veszem, hogy tartottam
szünetet, van abban elegendő íz, remény,
hogya dolgok mindenki által kifogásolt menetét
szívem szerint, ahogyan a tavaszt is tág
pupillákkal várom, ritmusában megtörnek,
nem kezdetétől rossznak gondolom. Léteznek
emberek, kik a betegséget sorsnak választották,
s gondozzák, mint ebet az ura, és vannak
megakadtak, kik lépnének a célba,
ha nem tartaná vissza őket egy-egy rövid líra,
a betegségszománcát, ha leverik magukról, minden
kínlódást felejtve sietnének tovább, és vannak,
akiknek mindegy, csak felveszik, elejtik,
ők öntudatlanok, fegyelmezettek, ostobák.
Kigyógyulni az életből, még nem jelenti azt,
hogya bármi másba egészségesen vagy újult
betegem érkezünk, a hóvirág nem olvad el,
a szirma hullik annak is, a felhők sűrűsödnek,
oszlanak, a városok utcái, házai éppen így, kuszák,
az évszakok különböző lázzal, de egyre
mennek. Üres, lakatlan otthonába érkezem
a vágyanak, az örökké értetlen, felesleges séták
után.

Gothár Tamás

Hánykolódó

Fényéveket döcög vonatok ráncain,
megállókban dekkol átszállásra várva.

Megfakult legelők,
alagút falán lámpafény;
kitolja a kabinban az ágyat,
behúzza az ablak szárnyait.

Kigombolja nyakánál az inget,
a kabátot lesegíti egy ismeretlen nőről.

Elfordítja kabinban a zárat,
és végül észreveszi:
*zsebében elmázolták
útiterveit a testnedvei.*

Firkász

Aznap amikor a kocsmába,
ott ültél az emeleti asztalnál:
a sarokban; nekem pedig eszembe
jutott a be nem váltott ígéretem. Aznap
mondtad, hogy mutatsz egy
trükköt, és kértél tőlem egy lapot.
Majd azt mondtad, hogy hallgassak
és viszonylag hosszú időre
ott hagytál engem, meg az üres papírt.
De visszajöttél két korsó
sörrel, én meg rákérdeztem,
hogy mi a pláne abban a lapban,
erre írtál rá valamit, ami
eszembe juttatta, amit
mondogatni szoktál, hogy minden nőmet
megcsalom P.Gy.-vel. Ami abszurd
feltételezés, mert P. Gy. egy halott költő.
Aznap azt hiszem, végre
megértettem minden zagyva mondatot,
amit régebben a sok alkoholnak
tudtam be és rád hagytam: mondogassad.
Amikor azt írtad arra a papírra,
mielőtt kimentél,
hogy „soha el ne felejts
te balfasz!”
és hozzátetted:
„Tessék, egy vers.
Remélem érted, te
firkász.”

Miklya Zsolt

Dalok a tótok könyvéből

Tutajon

Méla tót fenyőtutajon, rönkökre írva,
csillámlik lassú folyamon a hullámfirka,
vadregény, ácsolt fenyvesek füzetből tépve,
idegen vagyok köztetek, idegen mérve,
vegyétek, ezt a szép karéjt levágom nektek,
állom a sodrást és az éjt, nem hajtok kedvet,
ha borulok is, mint a fák, egyenes törzsszel,
sivító fűrészharsonák, közöttük dől el,
tetőléc, deszka, szelemen, tartógerenda,
peremet tartó szélemen lógó legenda,
kenderből sodort friss kötél, fekete hajszál,
verőér, lélegzőgyökér, északprovanszál,
vagy idegen csak, köztetek, idegen, húron,
fűrészporlétem, pöfeteg, közétek fúvom,
ki viszi, ki nem, ki beszél, ki hallgat többet,
kinek szájában csendesül dallá a többlet.

Vigyen...

Vigyen a víz, az óceán felé tartó lassú folyam.
Vigyen a szél, a szenvedély, mi táncos lábbal elrohan.
Vigyen a villám, hegy mögül viharkabátban érkező.
Vigyen az árnyék, elsuhan, fület borzol a dombtető.
Vigyen a vágy, a félelem, hogy egyszer végtelenbe térsz.
Vigyen a nincs, a kellene, az elég már, jó lenne még.
Vigyen a harmat és a dér, párafelhő, hullámcsikó.
Vigyen a hang, mi visszatér, s veled marad, mint néma szó.

Messze

Jöttek északról, hallgatag, hegyekből jöttek,
sok széllel bélelt árnyalak, messzeszülöttek,
és lett belőlük ittlakó parlagholdműves,
kertje és nyelve biztató, jámbor ragrímes,
kaptak nagy telket, kis adót fizettek érte,
lenni indult el mind a tót, élni megérte,
és bokrosodtak mindenütt bodzacsaládfák,
felhőt kergetett énekük, záporod várták,
négy szál derék fiuk elment a háborúba,
a lövészárók nem kiút, lőnek halomra,
egy nem lőtt vissza, nincs miért, nem ér a bosszú,
egyetlen mondat, amit írsz, végtelen hosszú,
elmúlhatatlan kapcsolat szinapsziséval
hordod el volt kabátodat, szemben az árral,
messzeszülött vagy, jól tudod, közelnek vélted,
míg firkáidat úsztatod, hajtasz csak térdet.

Erre

Hagyj békén most, ne szólj,
nincs miről beszélni.
Hallgasd, a szél valahol
a lombok súlyát méri.
Figyeld, a neszekből is
lehet tájékozódni.
Errefelé az ember
úgy szeret hallgatózni.
Hallgasd, a lombok súlyát
még a szélcsend is méri.
Most nyugtalan vagyok és
nem szeretnék beszélni.
Csak benn, a belső nyelven,
hol nem felejtettem még,
mit ér erre az ember,
ha gyötri idegenség.
Csitt, nem szeretnék most,
még nincs miről beszélni.
Nem is fogok ezentúl,
csak szűnt szavakkal élni.
Amit a fogak közt szűr
és köp ki itt az ember,
az más, az nem beszéd,
azt hallgatom, de nem kell.
Hagyj békén, rám ne szólj,
most nincs miről beszélni.
Hallgasd, a szél bitor-
lón lombok súlyát kéri.
Figyeld, a neszekből is
lehet tájékozódni.
Errefelé az ember
úgy szeret hallgatózni.

CsapóAngéla

kirakat

Hibátlan csomagolás, trendi dizájn.
Self-made szexuális tárgy.
Életmű. Megújul folyton.
Ami kívül, annyi a belül,
tévedésre semmi ok.
Mindenki azt kapja, amit lát,
bár nem keveset fizet.
Reklamációnak helye nincs,
ha ettől elfelejteni hajlamos,
hogy a lélek is szezonális.

tájéleíró költemény

Ez itt nem a gettó, az nem kezdődik csak három utcával odébb.
Kevesebb kocsi jár, mint ló, de a házak egyre fogynak, mint sorvad
ínyből a fogak. Már nem koppan kiskecskék patája a feltámasztott
szekrényajtón, ha a WC-re felmászok, és kinézek a hátsó ablakon.
Egy gazdátlan tér megrészegült entrópiája a bal oldali telek, a kertlábban,
a csatornaparton, lovak, tündöklő kacsák a tóvá gyűlő belvízen.
Volt itt egy fa, nagyon szerettem, ahogy alkonyatkor ágai közé akadt a nap.
Kifordult tövestől, feltüzelték, de a csonk maradt, gyökerei közt
zöld hajtások és letört lábú műanyagszék. A kanálison zöld hártya,
mint anyai tenyérbe a gyerekkéz, úgy simul bele a PET palack.
Szemből elköltözött a díler, de a puli még itt lakik, és tavaszi éjszakákon,
ha felnyöszörög a sötét, egy fehér kutyával tépik egymást némán.

Vermuth Attila

Ebéd a szünet

A leves elfogyott,
a hús még rajtam van.

Elbocsátó, szép

Kár tagadni: jól beleléptem e versbe.
Szívágó combok között: szétaludt álmok.
Hogy csorgatja megsárgult pátoszat!
Alomarcú lány! Szőrös szentem! Hányok.

Skobrák Máté

nulla egész

minden közeledésed arra volt
 hogy megkülönböztess
 magadtól
 pedig te tudhatnád
 hogy minden egy
 hogy minden
 mindegy
 hisz semmiség
 az egész
 persze biztosan tudod
 mégis elhatárolódsz
 csak hogy kétségtelen
 legyen hogy létezel
 s hogy nem vagy
 részeidnek összege
 mindig magamról
 jutsz eszembe
 hiányzom
 nagyon

B. A. Taylor

Szar nap

– Hogy is kell ezt megkötni? – mormolta Stan magában a tükör előtt. Felhajtott gallérokkal próbálkozott a nyakkendőkötéssel. Régen viselt utoljára ilyen flancos öltözetet, talán a nagyapja temetésén. Az emberek nagy része csak esküvők és temetések alkalmával öltözik ki. Nem véletlen, hogy elfelejtette. Az érettségi banketten viselt nyakkendőjét – előrelátó öngondoskodást mutatva – megkötvé rakta el a szekrénybe, hogy amikor kell, csak beledugja a fejét, meghúzza a csomót és kész is. Ám szembesülnie kellett vele, hogy a bankett utáni sörtől elázott, szép emlékek nyomait őrző, legényfoltos és molyrágta nyakkendőt mégsem lenne ildomos egy munkaügyi meghallgatásra felvenni. Maradt hát a másik, amit pedig nem tud megkötni. Próbálkozott még egy darabig, aztán arra jutott, hogy inkább nem vesz fel nyakkendőt. Sőt, a zakót is leveszi. Ez úgyis csak egy meghallgatás lesz. Minden esélye megvan rá, hogy jó benyomást keltsen a munkáltatóban.

Stan hónapok óta keresett már munkát és kezdett kifogyni anyagi tartalékaiból. A tökéletes állásra várva lapozgatta a hirdetések és járt a munkaközvetítőket, de semmi. Egyre lejjebb rakta a lécet, de közben beütött a válság és fogytak a lehetőségek. Azon kapta magát, hogy, ha elmegy egy meghallgatásra, az állást betöltik, mire odaér. Ezért szándékosan egy órával előbb készült most elindulni.

Kilépett az ajtón és a buszmegálló felé vette az irányt. Messzire kellett mennie, de gondosan eltervezte az útvonalat két buszvonallal igénybevételeivel és a kettő közötti hosszú sétával. Egy szál cigit türelmesen elfüstölve várta a járatot, ami tökéletes pontossággal meg is érkezett. (A negyed órás késés ezen a környéken még a tökéletes pontosság kategóriájába esik.)

Félig ismerős környéken szelte az utakat az autóbusz, repítette Stant célja felé. Tökéletes, vakítóan meleg nyári nap volt, mely akaratlanul is jó kedvet és a gondtalanság érzését kölcsönözte az embereknek. Stan is jól érezte magát, csak bámult ki az ablakon, szebbnél szebb lányok és rövidebbnél rövidebb szoknyák tömegét látta mindenütt.

Egyszerre egy furcsa, ám ismerős hang rázta meg. A hang egy hastáji érzéssel vegyült. Mintha valami mocomorogna beleiben. „Valamit összeehettem! – gondolta – Semmi ok a pánikra, az is lehet, hogy csak az idegesség.” Hiszen mindennél nagyobb szüksége van most arra, hogy megkapja ezt az állást. A két kezét is összetenné akár, hogy megkapja, holott sohasem járt templomban.

Újabb rázkódás a belekben. Arcát hirtelen elöntötte a hideg veríték. „Már csak egy megálló, utána a friss levegő majd helyrehozza a dolgot.” A füledt, meleg autóbusz és mások pállott verejtékszagának szájíze nem feltétlen van jó lélektani hatással az emberre.

Stan úgy érezte, mintha börtönből szökne meg, mikor hirtelen leugrott végre a kívánt megállónál. Arcát megcsapta a friss levegő és valóban segített rajta kicsit. A hastáji nyomasztó érzés elmúlt és ő újra felüdültén indult el a másik busz megállójába, ami végre az úticéljához repíti majd. Sétált, nézelődött, egy zenés videóban érezte magát, miközben határozott léptekkel szelte a flasztort.

Jókedve azonban nem tartott sokáig. Az ismerős hang és a hastáji érzés ismét előtört, de sokszoros erővel. Pánik és kétségbeesés fogta el. Nem tudta pontosan, hogy a stressz lehet a hibás, a tegnapi esti vörösbort, vagy a mai reggeli mellé ivott, kissé darabos, csípős ízű tej, de egy hangos gyomorrángás és az azt kísérő nyilalló fájdalom tudatta vele, hogy azonnali megoldásra van szükség. Az órájára tekintve nyugtázta, hogy belefér az idejébe egy gyors vécézés, így be is rontott az első kocsmába, ami az útjába került.

A bár üres volt, csak a csapos lapozgatott unottan valami szennylapot a pult mögött.

– Szabad a mosdó? – kérdezte Stan, immáron kényszeredetten görnyedt testtartást fölveve.

– Csak fizető vendégeknek – válaszolt a csapos, fel sem nézve a magazinból.

– Haver, ne csináld már. Mindjárt beszarok!

A csapos felnézett, láthatóan meg sem lepődött a csuromvizesre izzadt inget viselő, görnyedten toporzékoló fiatal férfi látványán.

– Vegyél valamit, mert addig oda be nem mész!

– Nem ér rá, miután kijöttem? – kérdezte Stan, miközben a beleiben vésszesen ketyegett az időzített bomba. Biztos volt benne, hogy nem maradt sok ideje hátra.

– Nem engedek be ide minden csövest, hogy összeszarják a klotyót, aztán pedig takarítsak utánuk.

– Úgy nézek ki, mint egy csöves?

– Nem feltétlenül, lehet, csak be akarsz löni magad odabent.

Stan nem bírta tovább, egy óvatlan pillanatban megragadta a mellékhelység kilincset és készült berontani, de a csapos szinte fénysebességgel termett mellette, csontos öklét emelve. Stan nyilallásszerű fájdalmat érzett a bal füle tövében és mire kicsit magához tért, már az utcán találta magát, a járdán fekvé. Felemelte a fejét és az ajtó felé nézett. A csapos még mindig ott állt.

– Takarodj innen és meg ne lássalak itt még egyszer! – üvöltötte, majd visszament a bárba.

Stan lassan, elgyötörten feltápáskodott, hasát kínzó fájdalommal gyötörve sürgette most már a szükség. Beleit feszítették a gázok, de nem engedett szabad utat nekik, félt, hogy ez visszafordíthatatlan folyamatokat indítana el. Lépteit megszorozva nézelődött körbe, az alkalmas helyet kereste, egy eldugott sikátor, egy sötétebb zug, vagy akár egy félreeső telefonfülke képében.

Egy háztömb megtétele után megkönnyebbülten vette észre, hogy a hasfájás enyhült. Boldogan nyugtázta volna a változást, ha nem érez újabb mocorgást a hasánál mélyebbről, a végbele környékén. Érezte beleinek lüktetését, visszatartathatatlannal pumpálták tartalmukat a legközelebbi testnyílás felé. Teste engedelmeskedett a nyomásnak és egyre kevesebb ellenállást fejtett ki, szabad utat adott az ürítés alkalmatlan, ámde elkerülhetetlen folyamatának.

Stan teste megrázkódott, bőrfelületének minden apró darabkáját elöntötte a veríték. Egyszerre volt melege és rántotta össze testét a hideg. Hosszú ujjú inge alatt viszkedett, szeme előtt kezdett elsötétülni a világ azon része, ami nem a mielőbbi WC-használat lehetőségével volt összeegyeztethető. „Mindegy, biztosan mással is megesett már ez” – arra gondolt, hogy, minden remény elveszvé, az utca közepén fogja magát összeszarni, a járókelők szeme láttára. Vajon el tud viselni ekkora megaláztatást? Vagy inkább a halál? Összeesni a fájdalomtól, eszméletveszítetten... de ha ugyanúgy összecsinálja magát tehetetlen állapotában? Nem lesz ez így jó. Pedig máskor mennyire könnyen megy... Csak megissza a reggeli kávé, hóna alá csapja a hírlapot és megy is... Hihetetlen, hogy egy ilyen teljesen hétköznapi, egyszerű dolog néha ilyen nehéz lehet.

Alig volt már magánál, mikor a gyötrelém általi csőlés alagútjának végén végre meglátta a fényt: egy neonvilágban és reklámok sokszínűségében tündöklő plázát, melyben, Stan tudta, végre feloldozást nyerhet kínjai alól az egyik mellékhelységben.

Újabb lüktető roham támadta meg beleit, ahogy közeledett a megváltás felé, és ekkor megérezte azt, amit a végső-kig szeretett volna kiséletetni. Nyílása kitért, utat nyitva ezzel a régóta kifelé törekvő gonosznak. De Stan gyorsabb volt. Szinte reflexszerűen nyúlt hátra egyik kezével és kétujjas nyomással nadrágon keresztül tartotta vissza a lassan elkerülhetlent. Sietősre vette lépteit, életét kockáztatva vágott át az úton az autók között, útját hangos dudálások és szitkok követték. A pláza forgóajtóját nyomással sürgetve rontott be és azonnal bele is botlott a felismerésbe: A WC az emeleten van. Már minden mozdulat fáj, dugónak használt ujjai kezdtek fáradni. Minden egyes lépéssel fokozódott a kín, ezért a mozgólépcsőt választotta, melyet halkan, orra alatt mantrázva sürgetett, de hiába. Egy örök-kévalóságként tűnt az emeletre jutás, de mikor végre megtörtént, Stan már csak totyogós léptekkel mert közlekedni a mellékhelység felé.

Az ajtón belépve napjának első szerencsés fordulata érte, mikor meglátta, hogy van egy szabad fülke. Elfoglalta, bezárta az ajtót. Egy gyors pillantást vetve a nyilvános vécék higiéniai állapotára jellemző fertőre, átfutott az agyán a papírból való ülpárna építése, azonban a szükség gyorsan elhessegette ezt a gondolatot. Combjai még hozzá sem értek a deszkához, de már vulkánként tört ki belőle minden. Biztos volt benne, hogy orgazmust él éppen át.

Testét ezután a legtökéletesebb nyugalom és könnyedség járta át, válláról a teher leesett és nagyot csobbant. A megpróbáltatások után már csak apró problémának tűnt a szemében az, hogy nem volt a fülkében vécépapír. Belebotlott a nadrágja zsebeibe, de zsebkendő sem volt nála.

– Haver, van odaát papír? – kopogott át a szomszéd fülkébe

- Mi?
- Van nálad papír? Itt nincs.
- Csak annyi, amennyi nekem kell.
- Ne csináld már, adj belőle egy keveset!
- Mondtam már, annyi van, amennyi nekem kell – mondta a fülkeszomszéd.

Stan újra kétségek közt érezte magát. Végigfutott minden tárgyat a fülkében, amik alkalmasak lennének a feladatra, majd a tárcájában kutatva arra a következtetésre jutott, hogy sajnos anyagilag nincs eleresztve annyira, hogy bankjegybe törölje a seggét.

Percekig gondolkozott, de aztán hirtelen felismerésként ötlött agyába a zoknijában rejlő lehetőség. Levette a cipőit, mindkét zokniját lehúzta, majd visszavette a cipőket. Kényelmetlen volt ugyan, de a rászáradt szartól viszkető seggel ülni egy állásinterjún biztos kényelmetlenebb.

Mindkét zoknit fel kellett használnia, hogy tisztára törölje fertályát, de ha nem kellett volna, akkor is leveszi mindkettőt már csak a szimmetria miatt is.

A fülkéből kilépve a mosdókagylóhoz állt és lehangoltan nézett a tükörbe. Haja teljesen vizes volt az izzadságtól és össze-vissza állt. Az ingjén több izzadságfolt volt, mint száraz terület. Kigombolkozott és megmosta felsőttestét, hogy legalább verítékszaga eltűnjön kissé. Az órájára nézett. Még van ideje! – gondolta. Még odaérhet, hiszen nagyon kell neki ez az állás, nagy lehetőség lenne, és végre kimászna az anyagi slamasztikából. Mindennél jobban szeretne volna, ha megkapja a munkát és végre a nyugalom sínjein döcöghetne megint az élete.

A plázából kirentva a buszmegálló felé vette az irányt, már nem is volt olyan messze tőle. A friss levegő üde cirógatását érezte kemény megpróbáltatásokat átélt testének felületén. Már látta maga előtt a megállót, majd a túloldali kereszteződésben meglátta a buszt is. El kell érnie! Sürgette magát, megszaportázta lépteit, de nem túlságosan, nem akart újra leizzadni. A busz megállt, kinyíltak az ajtói, de Stan még messze volt. Utolsó energiáit is kisajtolta sejtjeiből és futni kezdett, hogy elérje. Talpa alatt a busz lépcsőjének fém koppanása hallatszott és ezzel egy időben az ajtó csukódásáé is. Bal karját az ajtó szorításában találva gyorsan feljebb lépett az induló buszon. Beragadt végtagja kiszabadult, de inge recsenő hangot hallatva engedett az ajtó visszahúzó erejének. Stan kénytelen volt hosszú ujjú ingjének egyik karja nélkül helyet foglalni. Az ablaküveg tükröződésében végignézett magán. Úgy érezte, ennél több szerencsétlenség már nem nagyon érheti. Szörnyen festett. Izzadt volt, kócos, fél ingujja nélkül pedig úgy nézett ki, mint egy félcédulás bolond. Ahogy ott ült, nadrágszára feljebb csúszott, felfedve zokni nélküli lábait.

Stan elszánt volt, nem gondolta volna, hogy ennyi megpróbáltatás érheti egy nap, de úgy érezte már nincs veszítenivalója. Kellott neki a meló. A busz a város szélére ért, Stan leszállt, majd az egyik kertből rárontó franciabulldog kitartó unszolásának hatására futva érkezett meg az épülethez és azonnal berontott. Egy idősebb titkárnőféle ült egy asztal mögött, aki úgy nézett végig rajta, mint ahogy a csöveseken szoktak.

- Miben segíthetek? – kérdezte kötelességtudóan, de feltűnő kelletlenséggel.
- A meghirdetett állás miatt jöttem.
- A meghallgatás másfél órával ezelőtt volt, uram.
- Az nem lehet! Direkt hamarabb indultam, még csak fél tizenkettő van! – csattant fel Stan.
- Igen, a meghallgatás pedig tíz órakor volt. Attól tartok, valamit elnézett, uram. – mondta a nő sanda, kárörvendő mosollyal.

– Na, idefigyelj, nyanya! – emelte fel Stan a hangját, két tenyérrel csapva a nő íróasztalára, aki kissé ijedten tolta el magát székestől az asztaltól. – Átutaztam az egész kurva várost, mióta felkeltem, úton vagyok. Míután egy nyakendőt sem bírtam megkötni, két busszal zötyögtem majdnem két órán át, sétáltam egy örökkévalóságot, közben kiütött egy kocsmáros, majdnem beszartam, és az utolsó pár nem lyukas zoknimmal kellett kitörölnöm a seggem. Ezt követően naivan hittem azt, hogy megnyugodhatok, mert az általam épphogy csak elért busz ajtaja odazárta a fél karomat, elszakította az ingemet, a buszmegállótól idáig pedig egy tetves kutya nyálcsorgató, ámde nem túl őszinte szeretete üldözött. Nincs már pénzem, nincs munkám, hetek óta nem laktam jól, szappannal mosom a hajam és budipapírba kell fújnom az orrom. Szóval hölgyem, nagyon lekötelezne, ha venné a fáradságot és keresne nekem itt valami munkát, mielőtt olyasmit teszek, amit mindketten megbánunk majd!

A nő visszahúzta magát az asztalhoz, majd két kezét állá alatt kecsesen összekulcsolva, mindeddig tátott, kar-mazsinvörösrre rúzszózott száját újfent mosolyra húzta.

– Szóval, szar napja van?

– Mick!

A helyiség hátsó ajtaján egy kövér, kopaszodó férfi lépett be, fehér atlétája kajafoltok különböző színeiben pompázott. Éppen egy szendvics utolsó falatjain ügyködött.

– Igen, Mrs. Welles? – mormolta tele szájjal.

– Mutasd meg az úrnak a hátsó lerakót.

– Úgy érti, a raktár mellett?

– Nem, te idióta! A hátsó lerakót. A víztorony mögött.

– Ja, értem – mosolyodott el Mick. – Uram, kérem, kövessen.

Kimentek a hátsó ajtón. Stan körülnézett. Haszonállatokat látott mindenütt. Lovak, sertések, kecskék, birkák, mind külön karámokban.

– Uram, ööö, Mick! Megkérdezhetem, hogy mivel foglalkozik a cég? – kérdezte Stan szorgosan véve fel a kövér fickó által diktált sétatempót. Mick összehúzott szemöldökkel nézett vissza rá.

– Idejött munkáért és még azt sem tudja, hogy mivel foglalkozik a cég?

Stan lesütötte a szemét.

– Nem néztem utána.

– Haszonállatokat fogadunk bértartásra, valamint forgalmazunk vágóipari feldolgozásra – sóhajtotta Mick.

Mikor odaértek a víztoronyhoz és megkerülték azt, Stan orrát az eddiginél erősebb – a farmokra jellemző – szag csapta meg, majd meglátta annak forrását is, egy hatalmas trágyadomb képében.

– Na, itt is volnánk. Ideparkolok a trélerrel, amire fel kell pakolni. Addig maradjon itt.

– Várjon! – szólt Stan a már indulni készülő férfinak. – Úgy érti, hogy ezt a szarkupacot egymagam fel kell rakodnom egy trélerre? – kérdezte, miközben Dávidként emelte fel tekintetét a góliáti domb tetejéig, amivel el kellene bánnia.

– Hát... – tárta szét vastag karjait Mick. – Látsz itt mást? Ha ezzel végeztél, talán kereshetünk neked más feladatot is, amihez látom, már elő is készítetted magad – bökött röhögve Stan hiányzó ingujjára, majd a közeli kerítésre akasztott hosszú, vállig érő szárú kesztyűre, amit lovak inszeminálására használnak.

Stan erőltetett vigyorral fogadta a megjegyzést, majd elgondolkozott. Eszébe jutott a hirdetés: „menedzseri munkakör”... Aztán eszébe jutottak az egyetemen töltött keserves évek. Most itt áll egy halom szar mellett. A diplomája talán arra jó, hogy beletörölje majd a kezét munka után.

– Na, mi van? Kell a meló vagy sem? – sürgette Mick. Stan nagyot sóhajtott és végre megszólalt:

– Hol találok egy lapátot?

A hosszú asszony

Lapis József

Csillag utcai hétköznapok, második rész

„We gonna have some fun tonight,
We gonna have some fun tonight, woo”
(Little Richard – *Long Tall Sally*)

A hosszú asszony valójában nem volt különösebben magas, Sárika néni mégis mindig így utalt rá nekünk. Tudtuk, persze, hogy a pöttöm cigányasszony a nála jó két fejjel magasabb, szikár, szigorú arcú nőre gondol, akit rendszeresen láttunk vagy a ház előtt, vagy a közös udvaron trécselni Sárika nénival. Kezdetben gyanúsán méregettük egymást, majd a bólintásokból, mormolt köszönésekből egyre magabiztosabb üdvözlések lettek, idővel már olyankor is, ha feljebb találkoztunk vele az utcában. Megszoktuk, végül megkedveltük, a magunk módján. Talán ő is minket – ki tudja. Ha meghallottuk gyakorta mérges, kissé rikácsoló hangját a kapuból, csak annyit mondtunk: itt van Long Tall Sally. És dúdolni kezdtük Little Richard dalát, azon szórakozva, mennyire nem illik a hosszú asszonyhoz ez a szám.

Sárika néni haszonbérlo a házban, amelyet kivettünk egy éve a mellettünk lakó barátainktól. Ő évtizedek óta itt lakik, huszonöt éve él egyedül, gyermekei nincsenek, testvérei lányunokái látogatják, nyáron sokszor itt töltik a délutánokat is. A Csillag utca közepén áll a házunk, Sárika néni utcafronti ablaka így ideális társalkodó helyé vált a kocsmába vagy boltba igyekvők, munkából jövők, csak úgy föl-le korzózók számára. Ő maga keveset jár el, különösen, ha – ami bizony nem ritka – rakoncátlankodik az elektromos kerekesszéke – gyalog már nehezen és lassan közlekedik, a kevéske ebédjét is az olcsó sarki kisvendéglőből hozzák, nem egyszer maga a főnök adja be az asznapi menüt. Sárika néni intézménnyé vált az utcában, természetszerűleg mindenkiről mindent tud. Tudása egy része óhatatlanul hozzánk vándorol, így idővel mi is tisztába jöttünk a hosszú asszonnyal. Bár néhány hónappal Katika – mert így hívták – halála előtt épp volt köztük egy tapintható mosolyszünet, kétségkívül a legjobb barátnőkké váltak. Egy alkalommal kinn beszélgettek a ház előtt, nekünk pedig el kellett távoznunk egy órára. Mikor visszatértünk, mint két vásott csitri kuncogtak a kapuban, még Katika szemében is ott csillogott a negyven év előtti, valaha vidámságra is képes, talán másmilyen életet elképzelő kislány szemé fénye. Azon mulattak hosszú percekgig, hogy először megjíjedtek, hogy kizártuk őket, de aztán kifundálták, hogy a vékony Katika bemászik a szűk ablakon a házba, és ügyesen kiadja a bennhagyott kulcsot. Persze megkönnyebbültek, hogy a terv végrehajtására végül nem lett szükség.

Arról, hogy meghalt, egy pállott, forró nyári délután értesültünk Sárika nénitől. Imre, Katika élettársa (veszedéseiket több házzal arrébb is hallottuk néha) hozta meg a hírt (a férfi azóta minden nap átjön – a két magára maradt ember között szorosabb lett kötelék). Nekem ugyan föl sem tűnt, hogy az utolsó időben miért maradozott el a sovány, kemény asszony. Mint kiderült, komoly fájdalommal járó gyomordaganatos betegsége volt. A szegény embernek esélye sincs – nemhogy arra, hogy folgyógyuljon belőle, de arra sem, hogy méltósággal, a szenvedések mérséklésével távozzon. Jóllehet, a gyomorrák a gazdagokat sem óvja meg a kintől – –

Az utolsó emlékképünk róla végigkíséri utunkat. Katika ekkorra már betegsége miatt a korábinál is látványosabban lefogyott, de még át-át tudott jönni néhány réveteg szóra. Sárika néninek valahová el kellett mennie, talán a boltba, esetleg a gyógyszertárba, és barátnője úgy döntött, vele tart. A kis öregasszony és a csontsovány, beteg nő olyan aprók voltak együtt, hogy befértek egymás mellé Sárika néni kerekesszékebe. Mosolyogva figyeltük, ahogy zötyög el a kicsi szekér az utcát sárgára festő japán akácok koronája alatt, s a lemenő napnál csak két fej egyre inkább elmosódó körvonalát látjuk egymást mellett billegni jobbra-balra a koci háttámlája fölött. Végül egyforma magassákká váltak.

Sokáig úgy volt, hogy nem lesz temetés sem, annyira nem maradt semmi pénze Katikának. Rokonok nem jelentkeztek. Aztán valahogyan csak rendeződött a dolog, és Sárika néni feketébe öltözve nekiindult a köztemetőnek. A kerekesszék aksija megint lerobbant, az volt az ötlet, hogy az utca végén lévő buszmegállóig valahogy elzörög vele, otthagyja, és fölszáll a 22-es temetői (és egyetemi) járatra. Nézem, ahogy kifordul a házunk elől, lassan kanyarodik el az akácok felé. Sárika néni megdőlve a székérből, cipeli a hosszú asszony árnyékát maga mellett.

nóta

Nagy Zsuka

tükörtojást reggelizem fekete teával gyengén felhős az ég sok citrommal kortyolom a teát azon gondolkodom mit csomagoljak az útra farmert veszek hosszú ujjú pólót kendőt a nyakamba nagyitól örököltem a torokfájást sport-sapkát húzok a fejemre színes félcipőt a lábamra elzárom a csapokat az elosztókat nagyanyám simogató keze a nap kislány vagyok beülök a taxiba magamra zárok egy atmoszférát a bácsin kék mellény fehér ing kicsi égbolt az arca olyan kerek pozsgás mint az ovisok képein a nap emlékszem rá hogy van egy lánya beszélt róla ha vele utaztam békés délelőtt nagyapám szaftos szájával éneklí a nótáját kellemes beszéd nélküli út én mégis kérdezek kedves akarok lenni és akkor nekimentünk egy halálnak karamboloztunk a márciussal a légszák erősen nyomta a mellkasomat ki akartam szállni ebből a balesetes őszi idillből az a súlyos csend van súlyfelesleg a bácsi szemében könnyesepp gyerekkorból megmaradt piciny üveggolyó szivárvány belül zokog kívül süti a nap ősz van szól a nóta rádió vasárnapi ebéd az epreskerten húsleves pörkölt tészta csalamádé nagyszülők ölelése muzsikája az autóban a tettes és az áldozat és egy halott lány egy tavaszi nap után nem utazik már soha apja taxiján itt hagyta tanúnak őt a fizikus a csillagász hogy tudjuk a mostat definiálni kiszállok végre a kocsiból mondok valami faszágot megint megveszem a vonatjegyet az orrom előtt megy el az intersziti ilyen még nem volt pedig volt rajta büfékocsi ülök a restiben minden időt lekésve a mostban virágzom süt a nap egy nóta szól márciusból októberbe valami gyerekkorban hallottam nagyapám szaftos szájából fogatlan hangján nagyanyám csirkepörköltje után erős szeszek lazítanak virágzom ősz van várom a következő vonatot még ebben a mostban

Rönkrozi

Ésik Sándor

Egy putri volt itt? Vagy kettő? Értetlenül rugdosta szét a leomlott fal nedvességtől puha-porlóssá vált vályogdarabjait. Körbejárta kétszer is a romokat, de a sín felőli oldalon csak a kecske szíjának maradványait lelte. A népes családban egyedül eme háziállatnak járt külön helyiség. Igaz, csak észak felől, amerre a sínek a távolba mélyedtek, arról volt kukoricacsutkával szegve. A községre nyíló oldal és az, amelyik az országútra nézett, szabad volt. Kora hajnalban láthatta Rozi anyját az erre tévedő, amint feji az állatot. Nagypja az ajtót takaró vászon előtt szívta ilyenkor már a pipáját, apja pedig fel-alá járkált a kis szigeten, és borzasztó hangon krákogott. A gyerekek csak később kerültek elő borzosan és álmosan. Meztláb és alsónemű nélkül, még késő ősszel, sőt a tél elején is. Nagyon sokan voltak, talán még tíznél is többen.

Azért kutatott még egy ház után, mert az útról nézve valahogy úgy maradt meg benne, mintha kettő lett volna. Igaz, meztelenné tette a kis szigetet az is, hogy a nyáron kivágták azt a terebélyes fehér nyárfát, amihez a putri támaszkodott. A hatalmas fa virágzása idején fehér pelyheivel elborította a környéket. Az út és vasút közötti káka és nád, a telefondrót porcelánjai, a szemközi majorság és a benne lévő gépműhely, a távolabbi égeresek és szőlősdombok mind-mind kaptak egy-egy kis habbojtot. A fának csak a helye maradt egy gödör formájában, és abban is víz állt. A szigetlakók kiásták és eltűzeltek még a tövét is. Megsíratták a fát, amikor a fűrész belekapaszkodott a törzsébe. Veréssel fenyegették az útkaparókat, de nem mertek közel menni hozzájuk. Azok pedig, ebből is látszik, hogy csak incselkedni akartak a cigányokkal – még csak el se vitték a jókora rönköket. Belegörgettek viszont a fadarabokat a sziget és a vasúti bazaltágy közötti mély vízbe, így nem tudták semmire se használni az itt lakók. Kopárrá vált a sziget a nyárfa nélkül, télre pedig néptelen is.

A legidősebb szerelő annyival idősebb volt a többiekénél, hogy még az öt korban követőtől is kijárt neki a János bácsi megszólítás. Kicsit nehezen mozgó, testes ember, aki azt sem utasította vissza, ha az egészen fiatalok mesternek szólították. Komótosan reggelizett, ebédel. A magával hozott hurkát, kolbászt a sarokban levő mocskos rezsón sokáig melegítette. Ínyenc módon lepirította és fogatlan szájával nagyon sokáig csócsálta. A főnök a műhely melletti irodából a többiekre szólt rá, ha már megelégte János bácsi hosszas étkezését. Az idős mester pedig kelleetlenül bár, de tovább falatozott.

– Nekem a kezemet becsülik meg és a szememet – mondta. A hangjában semmi dicsekvés nem volt. Az idegenül ácsorgó újsütetű inas zavartan és boldogan teljesítette János bácsi kívánságait.

– Egy tizenhetes kulcsot és egy zégerfogót – rendelkezett.

– Balról a harmadik a tizenhetes, nem látod? Ne félj, mire megvénülsz, nem keresgéled majd rajta a számokat. Hagyd, majd én meghúzom, Ne erőlködj. Remegni fog a kezed. Hogy fogsz délután hegeszteni? Nézd meg, kikapcsoltam-e a rezsót...

A másik három szerelő szótlánul végezte a dolgát a félhomályos műhelyben. A műhelyfőnök irodájának belső térbe néző ablakából Tibor Zoltán úgy meredt rájuk, mintha egy nagy tévéképernyőn könyökölt volna előttük. Két kezét az asztalon nyugtatta, ujjait összekulcsolta, és csak nagyon ritkán pislogott. Délben kinyitatta a műhely óriási vasajtóit, hogy kiálljon a Trabantjával, és hazapöfögött ebédelni. Még a kapuig se ért, ahol rendszerint rádudált a

szemközt lakó cigányokra, már be is zárták utána a nehéz ajtókat. Ennyi idő is elég rá, hogy teljesen kihűljön az egyébként is barátságatlan műhely.

– Igazán megállhatna kint is a Trabantjával – morgott Csaba, aki Bélával együtt már lassan tíz esztendeje jött ki reggelente a majorságba.

– Gyere, hajtsunk rá, ne dumálj! – szólt rá türelmetlenül Béla. Az eszterga mögül méteres rézcső került elő. Befogták az esztergába, és máris ott pörgött a nehéz tokmány pofái között.

– Ma mi a méret? – kérdezte tárgyilagosan Béla. Csabának elmúlt a haragja, vigyorgott.

– A tizenkettesek következnek, adjad neki.

A kés finoman belemart a rézcsőbe, és kunkorodni kezdtek az aranyszín forgácsok. Nem telt el sok idő, és lependerült az első karikagyűrű. A fény felé tartva vizsgálták meg. Megfordultak, de így is maradtak, feltartott kézzel, görcsösen. Akkor vették észre, hogy az inas mögöttük áll.

– Majd én is megpróbálhatom? – kérdezte a fiú kényszeredetten, rekedt hangon. Azok nehezen találtak fel magukat. Legelőbb Béla:

– Egy francot. Ha ettél, vedd elő a géprongyot, és ess neki annak a szétkapott sebáltónak. Olyan, mintha fokhagymás beöntést kapott volna. Erről meg egy szót se a főnöknek. Megértted?

János bácsi békésen hortyogott a sarokban és még álmában is szívogatta a fogát a kolbász után. Az inas magára vette bélelt dzsekijét és kiment a gépudvarba. Két-három apró purdé rebbent szét a roncsok közül. Szaladtukban elpotyogtatták a kerekékből kitördelt rézszelepeket. Felmászott egy kombájn vezetőfülkéjébe, és onnan nézett messze. Magára zárta az ajtót, így a két szerelő nem vehette észre, amikor kijött a műhelyből, és pontosan alatta kötött ki. Keze görcsösen tapadt a jéghideg kormányra. Kiszárvatva Rozi tűnt fel, a kis cigánylány. Odajött a két férfinhoz, szótlanul vett elő néhány gyűrött százast, és a térdéig érő férfikabát zsebébe csúsztatta a maréknyi fénylő gyűrűt.

Rozi ezen a nyáron vált felnőtté. Tavasszal még együtt szaladgált a többi aprósággal, a nyárfa kivágásánál azonban már a család nőtagjaival jajveszékelt. A reggeli álldogálásban azonban csak ősz táján kezdett részt venni, s nem is a többiekkel. Kiállt egészen az országútra, mintha számolná, megjött-e már mindenki a műhely dolgozói közül. Egyik lábáról a másikra nehezedett, és a nyakán néha megigazította a nagykendőt, ne férjen alá a hideg. Az idő melegedével kibújtak a többiek, és kezdődött a végláthatatlan boldog hancúrozás. Felsorakoztak a vízben úszó rönkre, és hajókáztak parttól partig. Hosszú rúddal tolták magukat előre, és egymás kezébe kapaszkodtak. Vidám zsvajukot alig nyomta el az országút forgalma, az arra haladó vonatokat pedig visításuk üdvözölte.

Rozinak volt egy magánszáma. Amikor a kisebbek elfáradtak a tutajozásban, és kiálltak az ujjukat szopogatni a partra, ő erősen megragadta a rudat, és tőle szokatlan erővel ismét visszalendítette, be a mélyebb rész irányába. Aztán megvárta, hogy a lomha fatömb megnyugodjék talpai alatt. Óvatos mozdulattal lépett hátra a vízből kiálló rész szélére, amitől a rönk lassan forogni, majd valósággal pörögni kezdett. Rozi széttárt karral egyensúlyozva rohant a nyárfa kérges törzsén. Arca kipirult, szeme elrövedt, nyakán kidagadtak az erek. A fatörzs két végéről kis örvények váltak le és kezdtek önálló életet. A csobogás a nád tövéből vadkacsákat riasztott fel. Az országúton megállt a forgalom, a vonat lassított. Bolond ez a cigánylány, mondogatták.

Hazajött az apja, és kivált a tömegből. Rekedt, rikácsoló hangján parancsolta ki Rozit a fatörzsről.

Tibor Zoltán Trabantja, mintha csak a sarokig ment volna és vissza, olyan hirtelen tűnt fel a majorság előtti országúton. Annak rendje és módja szerint nyílt meg előtte a műhely nagy ajtajának két szárnya és nyelte el az autót. Csend volt. A déli vonat elment, az országúton nem jártak, az épületből nem mozdult ki senki.

Itt maradok még egy kicsit – döntött hirtelen elhatározással az inas, és megigazította magán a dzsekit. A kombájn vezetőfülkéje hideg volt ugyan, de a széltől megvédett.

– Bandiii... – szólalt meg egy cérnavekony hang valahonnan lentről, a kerekék felől. Nem mozdult. Előbb azt hitte, hogy csak az érzékszervei játszanak vele.

– Bandiii... – hallatszott ismét, elnyújtva, kétségbeesett hangsúllyal. Lenyomta a jéghideg kilincset, az ajtó nyikorogva fordult résnyre. Lepillantott. A hatalmas keréknek alig feléig ért a kislány. A földön a reggeli dér és a napközben hullott hó dara fehérlett, Rozi égne fordított arcában pedig sötét szemgödrében mélyen ülő szeme, középen hatalmas, koromfekete pupillájával.

– Bandi! – kiáltott fel boldogan, és kinyílt a tekintete.

– Mit akarsz, Rozi? – kérdezte értetlenül. Meglátott valakit a műhely ajtajában, azt azonban nem tudta kivenni, hogy ki jött ki rajta. – Menj el innen, Rozi! – tette hozzá sietve. A kislány észrevette, hogy a fiú valakit figyel, és megrebben.

– Jaj, Bandi... – nézett még egyszer vissza, aztán szapora léptekkel visszaindult.

– Randevúunk, randevúunk? – évődött János bácsi. Megállt a kombájn mellett, és onnan heherészett.

– De hamar felébredtél – morogta csak úgy magának az inas.

– Már lenne mit fogni rajta, mi, komám? – nézett Rozi után hosszan az öreg. – Csak hát lóg egy deszkája ennek a Rönkrozinak. Na, gyere hegeszteni.

– Rozin rajtamaradt Rönkrozi. A fiún pedig, hogy a szeretője.

Késő ősszel meghalt Rozi apja. Hajnalban esett a dolog, a mentő még ott állt az országút szélén, amikor a major dolgozói szállingózni kezdtek a hét órai munkakezdshez. János bácsi a biciklijé vázának támasztotta terjedelmes hátulját, a mentőorvos néki magyarázta:

– Összeroskadt a gégeje, szétmarta a rák. Csak csodálkozni lehet azon, hogy eddig élt.

– Én ezt megmondhattam volna magának már tavasszal – mondta János bácsi félig az orvosnak, félig a többieknek. – Higgye el, én meglátom az ilyesmit az embereken.

A családból csak a gyerekek jajveszékelték, de azok ilyen idő tájt egyébként is szoktak. A többiek nagyon tanácsatlanok voltak. Lassan mindenki elindult a dolga után, és a műhelyben is megkezdődött a reggeli főzőcske. Már azt lehetett volna gondolni, hogy semmi rendkívüli nem történik, amikor a Rozi sikolya a hasított bele a tevés-vevés kisebb zajaiba. János bácsi mögött csapódott be aztán az ajtó. Senki nem látta, mikor ment ki, ezért valamennyien elcsodálóztak. Az öreg arcán sátáni vigyor ült. Előbb bement Tibor Zoltán irodájába, ahonnan hahotázva jöttek ki mindketten. Azután odahívta a többieket is. Az inasnak legutoljára szólt:

– Gyere csak, fiam! Leveled érkezett. – Elővett a zsebéből egy meglehetősen piszkos kis papírlapot. Kockás füzetből téphette ki valaki. – Nézd csak! Ezt te kaptad. Expressz ajánlva, ha-ha-ha. – Ordenaré módon röhögött. Zengett a műhely, János bácsinak remegett a pocakja. Tibor Zoltán illedelmesen göcögött, a többiek pedig csak ímmel-ámmal nevettek. Az öreg odaadta az inasnak a kockás cédulát. Kusza betűkkel az állt rajta: B a n d i s z e r e t l e k. A fiú gyorsan elrejtette, a többiek nem érkeztek elolvasni.

– Írt a szeretője a fiúnak – hahotázott tovább János bácsi.

– Hagyja már a francba – mondta kedvetlenül Béla, és aggodalmasan az órájára nézett. – Ne idéetlenkedjünk! Dél elmúlt. Sose eszünk? – Azzal elindult az eszterga felé.

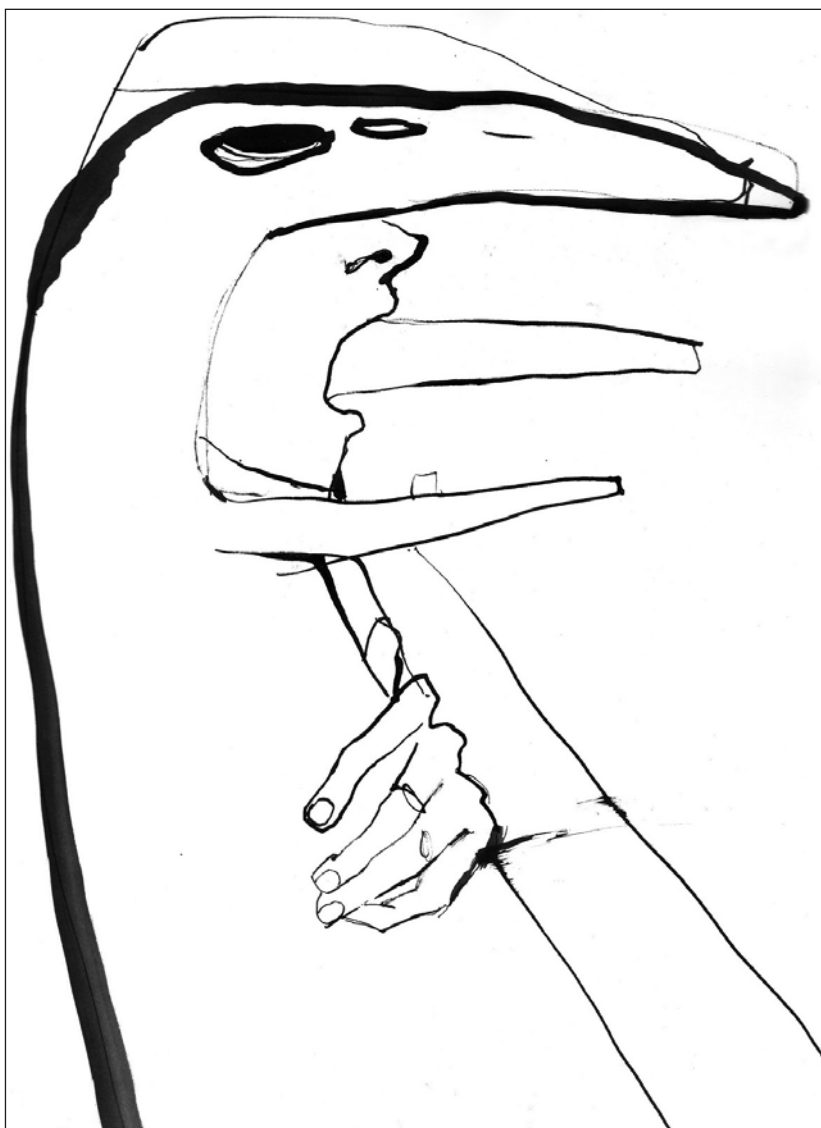

Csak egy putri volt, nem lehetett kettő – merengett el. Ismét és ismét körbejárta a kicsi szigetet. Csodálkozott, hogy közelről sem nagyobb, mint amilyenek az útról látszik. Megnyújtotta lépteit és számolt. Öt lépés széles és húsz hosszú. Középen állt a putri. Az országút padkájától pedig csak annyi választotta el, hogy éppen be lehetett ugrani a vízen keresztül.

Lám, még csak tegnap mentek el, és az éjszaka már belerúgott valaki a ház oldalába – nyomta meg a maradék faldarabot. Majdnem átesett rajta. A résen fázós fekete bogarak iszkoltak el valamerre. Semmi sem maradt a szige-

ten, csak a vízben a gyerekek rúdja. Egy ággal kihalásztta, aztán fellépett a rönkre. A jókora fatörzs méltóságteljesen mozdult, de csak alig billent meg. Beljebb tolta magát, és óvatosan próbálgatni kezdte irányíthatóságát. Rozi milyen könnyedén hajókázott – gondolta, s hogy pörgette. Bolond volt az a cigánylány – próbálta távol tartani magától képét. Megpörgetem! Megpörgetem... Zihálva indította forgásnak maga alatt a rönköt. Megy ez, megy ez – mondta, és nem vette észre, hogy fennhangon beszél. Elengedte a rudat, széttárta a karját, és lobogó hajjal hajtotta maga alatt a nyárfa törzsét!

A vonat a csendből érkezett és orkászserű szélvésszel csapott végig a sínen. A zajtól megrettent fiú csobbanásának hangját senki sem hallhatta, még ő maga sem. Hirtelen kijózanodva egyre gondolt, csak: a partra, a partra... A derékig érő vízből lassan kászálódott ki, mert lába mélyen süppedt az iszapba. A víz szélén vacogva pihent meg. A műhely felé fehér fény hívta a tekintetét. A hegesztő pálca ívfényében János bácsi óriási árnyéka imbolygott a műhely halvány falán. Hideglelős hahotázását hozta a szél, a vonat kerekeinek kattogása lassan a messzeségbe veszett.

Vizyné habmerő kanala

Parádi Andrea

Amikor kicsi voltam, emlékszem, egészen elbűvölt a konyha rejtelmes világa. Nemcsak anyám birodalma volt ez, hanem az egész családé. Ide, a nagy asztal mellé ültünk le iskola után leckét írni az öcsémmel, amíg anyánk vacsorát készített. Ide ült be apám rágyújtani vacsora után, mert akkor még senki sem háborodott fel ezen. Nagyon szerettem ilyenkor mellette ücsörögni és beszívni a konyhai illatokkal jó ízűen keveredő dohányfüstöt, és semmi kivétlenül nem találtam ebben. Az amúgy is állandóan párás helyiségben a cigarettafüst és a vasárnapi húsleves gőzfelhője vagy a sparheltből olykor kicsapó füstgomolyag hajszálra ugyanolyannak tetszett. Azóta is megvan bennem ez a csatolás, az evés meg a dohányzás egyértelműen összetartoznak.

Furcsa, hogy milyen mélyen beleégnék az ember fejébe ezek a gyerekkori képek. Anyámat például mindig ott látom a konyhában. Mondom, nemcsak az ő birodalma volt, de azért ő irányított itt, az nyilvánvaló. Mindent a saját keze alá rendelt, én pedig csodáltam, milyen magabiztosan mozog az asztal – szekrény – mosogató – tűzhely varázs-négyszögében cikázva. Nem voltak fölösleges mozdulatai. Valahogy olyan ügyesen tervezte meg az összes munkát, hogy sosem kellett kapkodnia, mégis egyszerre készült a leves, a főfogás, meg az elengedhetetlen sütemény, miközben rend és tisztaság honolt mindenütt.

Néhány feladatot azért kiosztott ránk is: zöldségpucolás, krumplihámozás, panírozás és hasonló aprómunkák jutottak nekünk. Amíg ő a nagy jelenetet vezényelte, mi többnyire a konyhaasztalnál szöszmötöltünk. Elővettük a piros, szocreál konyhaszekrényből az eszcájgot meg a tányérokat, esetleg elővakodtunk a mosogatóig, mert már elég nagyok voltunk ahhoz, hogy egy-két poharat veszély nélkül elmosogassunk.

De a főhely, a szentek szentélye a tűzhely volt. A mellé nem lehetett csak úgy odaállni, ott nem lehetett felelőtlenül piszmogni, tehetetlenül bambulni, elszerencsétlenkedni a megfelelő időzítést. A tűzhely, ahol az ételek készültek, az igazi ételek – nem holmi vajas kenyér, meg parizeres szendvics –, anyám teljhatalmú parancsnoksága alá tartozott. Annak, aki odamerészkedett, nem volt pardon.

Sosem felejttem el, amikor először odarendelt, hogy megtanítson főzni. Tejbegrízt. Miután anyám szelíd, de határozott tekintetének felügyelete alatt elkészült a nagy mű, szinte felnőttnek éreztem magam. Aztán következtek a bonyolultabb folyamatok: palacsintasütés, krumplipüré. Lassan beavatott lettem. Nem mindig örültem neki, mert ez kötelezettségeket jelentett, mégis jó volt azt érezni, hogy felnőtt számba vettek. Már nem volt olyan titokzatos világ a konyha; tudtam, melyik lábost használjuk húsételhez, melyik fazék való levesfélének, mi fán terem a habarás. Minden eszköznek ismertem a nevét. Majdnem mindnek.

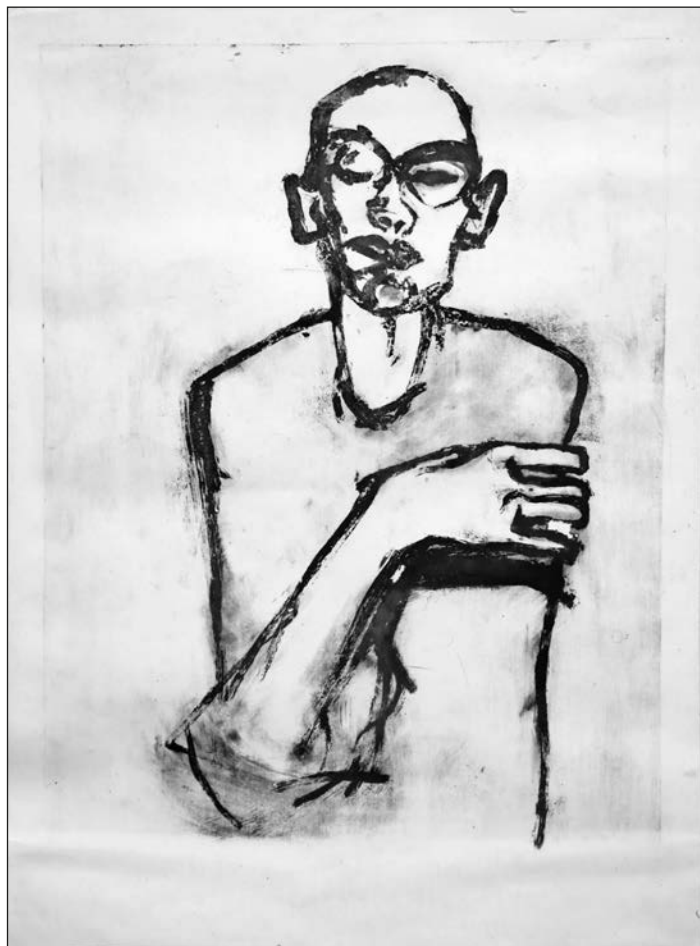
A tűzhely mögötti falon függött egy piros nyelű tálalókészlet, amit anyámék nászajándékba kaptak. Nagyon szépen illett a piros szekrényhez. Még a darabok sorrendje is az emlékezetembe vésődött: egy merőkanál, amivel kizárólag a vasárnapi levest szedtük tányérokba, egy módfelett hegyes húsvilla, krumplinyomó, szószos kanál, süteményes kés, amit csak palacsintalapát néven emlegettünk, és végül egy kanál sok lyukkal, amiről egyedül annyit sejtettem, hogy valami szűrőfeleség. De hogy mit is kéne rajta átszűrni, azt nem tudtam megfejtani. Tészta szűrésre alkalmatlan, arra az öblös, apró lyukú vagy hálós tészta szűrő való. Azt hittem, ez a darab a készletben dísz csupán. Haszontalan dekoráció. Éppúgy, mint a tányérok a falon, a falvédő vagy a szóttések, a családi fotók aranyozott keretben és a feszület.

Hosszú évek teltek el boldog tudatlanságomban. Akkor szembesültem vele újra, mikor az *Édes Anna* kéziratát rendeztem sajtó alá, s egyszer csak a nyolcadik fejezetben, történetesen nem Kosztolányi jellegzetes zöld tintás kézírásával, hanem írógéppel letisztázott lapon előbukkant egy ismeretlen szó: 'habmerőkanál'. Különös hangzása miatt először azt hittem, félreolvastam valamit. Hogy nem is ez áll ott a sárgult, szakadozott papíron, hiszen nincs semmi értelme. Különben is, a főszövegnek tekintett első kiadásban ésszerűen 'haberő' szerepel. A gépelt lapon sorvégre eső első két szótag nem látszott tisztán, az elválasztójel pedig már egyáltalán nem. Emlékszem, kétszeres nagyításban néztem a kéz-

iratról készült másolatot, majd egy centiméteres betűk töltötték be a képernyőt. Aztán belenagyítottam még egyszer, a nagyfelbontású kép még szépen egyben maradt, az óriás betűk félreérthetetlenül világítottak a monitoron.

Gyorsan fellapoztam a regény első közlését a *Nyugat*ban, mert a gyanú, hogy valami nem stimmel, egyre erősödött bennem. Ott viszont az árulkodóan értelmetlen 'habverőkanál' állt, ami igazolni látszott az én értetlenségemet. Lehet, hogy a *Nyugat* szedője nem tudta, mi az a habmerő, lehet, hogy észre se vette, amikor tévesztett, és akaratlanul cserélte valami ismerősre azt a szót, amit nem értett. Ezt a jelenséget úgy hívjuk, banalizálás. Én magam is ekként akartam feloldani a bennem dülő kognitív disszonanciát. Elsőre a 'habverőkanál' nekem is értelmesebb olvasatnak tetszett. A kötetkiadás szerkesztője aztán – érthető módon – kihúzta a szóösszetétel oda nem illő tagját, így lett Vizyné habmerő kanalából habverő.

'Habmerőkanál.' Még az egybeírás is arról árulkodik, hogy ezt a szót régen minden háztartásban ismerték. Ma inkább a habszedő kanál van használatban, de külön írva a habmerőre is rengeteg találatot kaptam a hálózaton. És akkor hirtelen értelmet nyert. Volt a képek között egy hajszálra olyan, mint a régi konyhánk falán a tűzhely fölött, csak barnára pácolt nyéllel. Rájöttem, miféle habmerőről van szó. Eszembe jutott, hogy a húsoleves tetején úszó szürkés tajtékot egyszer a nagynéném ezzel a kanállal szedte le. Nem úgy, mint anyám, aki egy kis teaszűrőt használt ehhez a művelethez. Meg voltam győződve róla, hogy néném tévedésből használta a lyukas kanalat. Nyilván anyám tudta jól. Most ez a meggyőződés szertefoszlott, anyám tekintélye romba dőlt, én pedig megtanultam valaminek a nevét, mint kiskoromban.

Miért van a Költőnek két neve?

Milbacher Róbert

Egy kiváló kollégám egy régi, ám örökérvényű történetével szeretném megalapozni alábbi mondandómat, természetesen az ő előzetes, szóbeli és szíves engedélyével. Történt egyszer, hogy egy amúgy is hol működőképes, hol pedig (többnyire) működésképtelen bogárhátú lerobbant a szemerkélő esőtől csillogó őszi éjszakában, és amint ilyenkor az lenni szokott, rövid időn belül önkéntes és nem kisebb mértékben önjelölt vállalkozó akadt az autó megjavítására. Minekutána gyorsan kiderült, hogy kollégám szakmáját tekintve irodalmár, az ismeretlen önkéntes kihasználva a minden ember életében csak egyszer adódó alkalmat, eddigi szellemi eszmélkedésének egy nyomasztó dilemmájával szembesítette a tudóst. Tudniillik azt nem értette, hogy vajon miért is nevezik két egymástól tökéletesen különböző néven a KÖLTŐT. Pontosabban szólva miért is hívják egyszer úgy, hogy Petőfi Sándor, másszor pedig (látszólag teljesen indokolatlanul) úgy, hogy József Attila. Miután kollégám hosszas és minden tekintetben megalapozottnak tűnő okfejtése – amelynek csak az egyik eleme volt, hogy az egyik már régen meghalt, amikor a másik még meg sem született, azaz a logika szabályai annak kimondására kényszerítik, hogy a két név két külön személyt takar –, egyáltalán nem érte el a várt eredményét, abban maradtak, hogy biztosan lennie kell valami egyéb magyarázatnak.

Az alábbiakban ezzel a magyarázattal szolgálnék azzal a nem titkolt reménnyel, hogy az egykori agnosztikus, önkéntes sárgaangyalt is meglepéssel tölti el a dilemma megoldását célzó válaszom.

Mert valójában valahol mégiscsak igaza lehet emberünknek, amennyiben úgy tekintünk a problémájára mint valamifajta, a közösségi irodalmi emlékezetben felgyűlt hordalék végsőkig redukált üledékére.

Az talán nem nagyon vonható kétségbe, hogy a KÖLTŐ-ről (így csupa nagybetűvel) mint olyanról – akármi legyen is az – előbb-utóbb Petőfi jut az ember eszébe. Pontosabban szólva a magyar nyelvű beszélők – minden bizonnyal – döntő többségének kollektív emlékezetéből valamifajta Petőfi-képzet csalogatható elő a fenti hívó szó segítségével. Ez önmagában nagyon is helyénvalónak tűnik, hiszen az alapvetően kultikus Petőfi-recepció évszázados hagyománya mindent elkövetett annak érdekében, hogy a költő és a Petőfi szavak egymás szinonimájaként funkcionáljanak. Itt most nem áll módomban a Petőfi-kultusz történetét, szerkezetét stb. végigelemezni (az olvasót Margócsy István kitűnő tanulmányaihoz irányítom ez ügyben), inkább csak egy olyan fejleményre hívnám föl a figyelmet, amelyet eddig a még oly gyanakvó és alapos kultusz kutatás sem tekintett kultikusnak.

Hogy egy axiómából induljak ki: aligha vitatható az a tény, hogy Petőfi a legalaposabban dokumentált szerzője a magyar irodalomnak. Ezt mi sem bizonyítja ékeesebben (amennyiben persze a könyvtárnyi szakirodalom nem lenne elegendő bizonyíték), mint a Petőfi legutóbbi monográfusának, Kerényi Ferencnek azon immár legendás szavai, miszerint legfeljebb nyolc olyan nap van a költő életéből, amelyet a kutató nem ismer.

De amennyiben a kedves olvasó kézbe veszi Hatvany Lajos nagy, kétkötetes dokumentumgyűjteményét, azt tapasztalhatja, hogy az egyes fejezeteket egy napi szintre lebontott kronológia vezeti be, ami azt a feladatot hivatott betölteni, hogy az olvasó szó szerint nyomon követhesse Petőfi minden egyes lépését. Mindezt pedig csak megkoro-

názza a középiskolai tankönyvek azon Petőfi-fejezete, amely áttekinthetetlen részletességgel tárgyalja a költő életpályáját szintén majdhogynem napi lebontásban.

Vajon azt a kérdést, hogy miért is kell ismernünk Petőfi életútját ilyen részletességgel, a joggal morgolódiákokon kívül feltette-e már valaki? Másképpen mondva: rákérdezett-e az irodalomtörténet arra az egyszerűnek tűnő problémára, hogy vajon miféle kulturális elbeszélés részét képezi a Petőfi-életrajz ilyen aprólékos megismerése.

Ugyanis nincs még egy olyan szerzője irodalmunknak, akinek életútját annyira alapos vizsgálatnak vetették volna alá, mint Petőfiét, illetőleg talán éppen József Attila vetekedhet vele e tekintetben. Persze a két költő esetében más-más aspektus a fontos: míg Petőfi esetében főleg az életút egyes eseményeinek, állomásainak rekonstruálása került a kutatás középpontjába, addig József Attila esetében a személyiségének, lelkivilágának, pszichéjének boncolgatása dominálja a tudományos diskurzust. Vagyis Petőfinél egyfajta „külső”, József Attilánál pedig egyfajta „belső” élettörténet vizsgálata van a középpontban. Az a kérdés azonban szinte adja magát, hogy mindez mire való? Miért fontos dokumentálnunk Petőfi minden egyes napját, illetőleg József Attila minden egyes lelki rezdülését? Milyen kulturális érdekeltsége van a magyar emlékezetközösségnek mindebben? Másképpen fogalmazva: milyen narratívák fogalmazód(hat)nak meg a két költővel kapcsolatban, amelyek a nagyobb közösség számára esetlegesen követhető, csodálható, ünnepelhető stb. kulturális mintázatokat kínálnak?

A Petőfivel kapcsolatban közkeletűnek tekinthető „életrajzi költő”-modell szerint Petőfi élettörténetét legbiztosabban a versei reprezentálják, vagyis élet és mű szerves egységként, valóban élet-műként fogalmazható meg. A versek alapján körvonalazható Petőfi és az egyéb életrajzi adatokból rekonstruálható Petőfi közé ez a szemléletmód egyenlőségelet tesz, mondván, a romantikus személyiség-felfogás mindezt megengedi. Nyilván a hangsúlyozott alanyiség, a folyamatos én-prezentáció hívta életre már Horváth János szerepjátás-elméletét is, amelyet Kerényi Ferenc annyiban kritikával illet, amennyiben a különféle szerepeket Petőfi személyiségfejlődésének egy-egy fázisaként értelmezi. A szövegekben létrejövő személyiség és a hús-vér emberhez kapcsolódó élettörténet együtt adja ki azt a fenomént, amelyet a Petőfi Sándor név reprezentál a magyar kulturális emlékezetben. Ez a felfogás annyiban igen termékeny lehet (az idevágó elméleti kételyek fönntartása mellett), amennyiben azzal a történeti jelenséggel szembesülhetünk, hogy a romantikus személyiség miként próbálja önmagát szöveggé felfogni és megfogalmazni. Ugyanis itt nem egyszerűen arról a humanista tradícióról van szó, amely az irodalmat arra használja, hogy a személyiséget az utókor emlékezetébe próbálja beírni, hanem arról, hogy az én az aktuális diszpozícióját nyelvilleg igyekszik megragadni és prezentálni az irodalom segítségével. A prezentáció kényszere ebben az esetben egy sajátos paradoxont hív életre, ugyanis míg a romantikus én (és különösen igaz ez Petőfire) erős jelenlétre tart igényt (ld. Petőfi vitáiról, veszedéseiről, önfejlődéséről szóló elbeszéléseket stb.), addig a szövegekben megfogalmazódik egy olyan én, amelyre természeténél fogva nem lehet érvényes a jelenlétből fakadó performativitás. A cselekvő én és a megírt én prezentációjának kettőssége: az elbeszélhető élettörténet és a szövegekben realizálódó szubjektum formájában realizálódik. Persze a romantikusok ezt így még nem látták paradoxonnak, hiszen a mű és realitás, szöveg és valóság között nem hasadást, hanem folytonosságot érzékeltek, lévén a világ a szubjektum kivetülése. A romantikus cselekvő szubjektum még elsődleges a szövegekben körvonalazódó szubjektumhoz képest, a megírt én még a cselekvő én prezentációjának számít, ám történeti szempontból a szövegekben megfogalmazódó szubjektum egyre inkább eltávolodik a cselekvő szubjektumtól, és bezáródik önnön nyelviségébe. Ez a folyamat vezet József Attila-szindrómához, amely szerint az én élettörténete csupán a belső (megírt/írható) szubjektum visszaigazolására szolgál.

A Petőfi-képzetünk alapvetően a nyomon követhető életút és a versekbe írt én organicitásának mítoszára épül: az utolsó (és egyben az első) olyan kulturális jelenség a magyar irodalomban, amelyben szervesen egységes és egyben „üvegtisztán” áttetsző személyiségképpel szembesülhet a befogadó. (A Petőfivel kapcsolatban máig működő „közérthetőség” sztereotípiája nem feltétlenül a szövegek interpretációjának praxisából, hanem abból a befogadói igényből fakad, amely evidenciára és átláthatóságra vágyik, amely viszont éppen Petőfivel kapcsolatosan kanonizálódott a magyar irodalomban.)

Ha most megvizsgáljuk, hogy miféle képzetekből és vágyakból épül föl Petőfi aprólékosan dokumentált, tehát minden elemében valóságosnak, rákérdezhetetlennek tűnő élettörténete, akkor bizony olyan narratívákra bukkanhatunk, amelyek a legkevésbé sem racionális attitűd termékei, és a legkevésbé sem következnek magától értetődően élettörténetéből.

Elsőként nyilván olyan szociológiai és kulturális karriertörténetként kínálkozik Petőfi életrajza, amely éppen abban az időszakban jött létre, amikor a merev rendi-feudális társadalomszerkezet nyitottabbá és átjárhatóvá válik. Petőfi története éppen ennek az átjárhatóságnak a bizonyítéka és egyben biztosítéka.

Nem véletlen, hogy Petőfi pályakezdése markánsan a népi regiszterhez kötődik, hiszen ez volt az a terep, ahol a kezdő költő saját arculatát ki tudta alakítani. Petőfi pályakezdése annak jegyében zajlott, hogy a kor nagy költőivel, elsősorban Vörösmartyval szemben pozicionálja önmagát. A két első epikus műve (*A helység kalapácsa* és *a János vitéz*) éppen azt a célt szolgálta, hogy a hagyományosan a nemesi irodalmi tradícióhoz kötött témákat népi közegbe transzformálja, amivel a hagyományos témák új dimenziót nyerhetnek. Ezek a témák *A helység kalapácsában* az osszianista hangvételű nemzethalál, *a János vitézben* pedig az eposzi hős, illetőleg a romantikus, kereső hős népi alakváltozata, és végső soron a naivitás, a harmonikus élet lehetőségének visszanyerése lehetett.

Petőfi élettörténetének karrierregényként történő olvasása tehát szerencsésen egybeesett a nemzet fogalmának politikai és kulturális kiszélesítésének programjával. Ezért van az, hogy Petőfi egyfajta demiurgoszként tűnik elének, akinek sikerült átgyúrnia, a maga képére formálnia (ráadásul rendkívül rövid idő alatt) a saját világát. Minderről persze tudjuk, hogy valójában nem így történt, erről azok az események is ékesen tanúskodnak, amelyek Petőfi és a forradalmi ifjak 1848 májusától kezdődő fokozatos háttérbeszorulásáról szólnak. A nemzeti emlékezetben Magyarország átalakítása mégis a márciusi „forradalomhoz”, ez pedig evidensen Petőfihez kapcsolódik, holott a feudális rendszer átalakítása a korabeli Magyarországon törvényekkel, parlamentáris alapon történt.

Mindezzel szemben mondható, hogy ugyanakkor mégis minden úgy alakult, ahogyan Petőfi ezt előre látta. Ezzel egy újabb fontos narratíváról, tudniillik a látnokság és a mindentudás narratívájáról kell szót ejtenünk. A közösségi emlékezet számára nyilván fontos mitológéma Petőfi jóslatainak (halála, Júlia hűtlensége stb.) beigazolódása.

A Petőfit tárgyaló elbeszélések hőse és életműve természetesen a korszak kulminációjaként artikulálódik, vagyis az addigi különféle (irodalmi, filozófiai, társadalmi) folyamatok kiteljesedéseként, betetőzéseként, s mint ilyen, természetesen kitüntetett figyelmet érdemel. Petőfi életművében minden jelen van, ami a XIX. század első felét foglalkoztatta, csakhogy sok esetben nagyon is Petőfi szűrőjén átszűrt (sokszor a felismerhetlenségig átpasszírozott) formában szembesülhetünk ezekkel a jelenségekkel, problémákkal. Mindez persze annak köszönhető, hogy Petőfi olyan „erős költőként” lép fel, akinek feltétlenül újra kell alapítania mind az irodalmat, mind pedig az élet lehetséges kereteit, ám ez – éppen a behatárolt időkeret, az anyag természete, és a szerző kompetenciájának korlátai miatt – valójában nem minden esetben jár sikerrel, a nemzeti emlékezetében mégis minden tőle indul és hozzá vezet.

Petőfi nem egyszerűen demiurgoszként, hanem olyan „új honfoglalóként” él a magyarok kollektív emlékezetében, aki a régi Magyarországot a nép nevében szimbolikusan újra belakja, újra otthonossá teszi. Ezért fontos többek között Petőfi vándorlásainak szinte térképként fölvezelt útvonala, amely egyben kirajzolja annak a hazának a határait, amelyet az 1840-es évek végétől (szimbolikusan a forradalom és szabadságharcotól) formálódó, új politikai és kulturális közösség, az eddig kiváltságokkal nem rendelkezők is sajátjuknak tekinthetnek. Petőfi többek között azért fontos figurája a magyarok emlékezetének, mert mindannyiunk (és itt most nem véletlen a többes szám első személy használata) helyett nyilatkoztatja ki a saját („külön bejáratú”) és élhető hazára vonatkozó igényt. Persze az is beszédes, hogy ez a haza valójában egy virtuális, szimbolikus, vagyis elképzelt tér, amelyről a mindenki által közérthető költészet nyelven beszél a KÖLTŐ.

Ezen a ponton válik érdekessé a KÖLTŐ másik neve.

A József Attila névnek a magyarok emlékezetében felépülő jelentésszerkezetében minden bizonnyal nagy súllyal van jelen a szegénység vélelme. A szegénység képzete József Attila esetében hasonló szerepet tölt be, mint a nép fia vagy gyermeke mitológéma a Petőfi-kultuszban. A mindenkori KÖLTŐ így mindig a néma és névtelen sokaság nevében és helyett nyilatkozik meg, olyan szószólóként, aki a mindenkori hatalmasokat („dicsőséges nagyurakat”) emlékezteti és figyelmezteti a többség hol fenyegető, hol csendben várakozó, de mindenképpen megkerülhetetlen jelenlétére.

József Attila-kultusz szegénységre fókuszáló narratívája ugyanakkor a kirekesztettség és a peremlélt tapasztalatává, vagyis vereséggé transzformálja Petőfi demiurgoszi átformáló diadalát. A szegénység narratívája ez esetben nem más, mint annak kimondása, hogy a szegények közé tartozókra nincs szüksége az adott politikai és társadalmi közösségnek. A Petőfivel belakott haza József Attila sorsában újra kiveti magából a népet, a szegényeket, vagyis minket, a névtelen többséget. A „nem lelé / Honját a hazában” a magyar közösségi emlékezetben újra és újra aktualizálódó,

sorskönyvszerű tapasztalata József Attila élettörténetében nyeri el szimbolikus formáját olyan narratív sémaként, amely Petőfi kultúrhéroszi tettének ellenpontjává válik. József Attila halálával kapcsolatban kialakuló bűnbakkeresési és -képzési folyamatban nagy súllyal bír a korabeli politikai éra és társadalom vádolása, amely szimbolikusan azt jelenti, hogy József Attila sorsa példázza a többség (a nép, a szegények stb.) újabb honvesztésének tapasztalatát. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regényének sikere és jelentősége hasonló okoknak köszönhető a rendszerváltás és 2010-es évek közt eltelt idő társadalmi állapotainak és közhangulatának vetületében.)

József Attila költészetében azonban az újra elvesztett haza új dimenziót nyer, a psziché belső tereibe költözik át. Minthogy valójában a Petőfivel elnyert haza is csak virtuális tér lehetett, így a József Attilával elvesztett haza könnyen transzformálódott belső utak rendszerévé. József Attila esetén a lélektani folyamatok, lelki rezdülések helyettesítik (a szónak a pótlás értelmében) a Petőfinél még topografikus sémákat. A topografikus térből kitaszítottak új exodusra immár a belső, lelki terek felé irányul, aminek a jelentősége és remélt nyeresége abban áll, hogy itt egy érték teliként tételezett dimenzióban fogalmazhassák meg magukat újra.

A két költő halálának elbeszélése és a közösségi emlékezetben betöltött funkciója is példázza a fent elmondottakat. Amikor a csatában odaveszett Petőfi „feláldozta”, (hangsúlyosan) fiatal életét, akkor megismételte a korábbi nemzetalkotó nemesség alapmítosztát, tudniillik a haza vérrel való megszerzésének gesztusát, vagyis immár egy új „vérkereszttség” megszentelő és egy új szövetség megalapozó ígérete garantálja a Petőfi által képviselt „nép” jogát az új hazához.

József Attila életének szenvedéstörténetként való elbeszélése a külső élettörténetének minden heroikus ethosztól való megfosztását igényli. Élettörténetének minden egyes mozzanata a nagyobb értékkel vagy inkább egyetemesebb perspektívával bíró szenvedéstörténetében betöltött funkciója szerint nyeri el vagy veszíti el jelentőségét. A passióként elbeszélte élet persze az emlékezetközösség számára a megváltás reményével kecsegtet, amely ez esetben egy új világnak az ígéretében realizálódik. József Attila lelki szenvedése, ha tetszik, helyettünk és számunkra, tette hozzáférhetővé és bejárhatóvá a benső utakat: a lélek országát. Az új világ kapuinak megnyitása pedig nem egyéb, mint egy új honfoglalás ígérete, ahonnan talán már senkit nem lehet kirekeszteni.

A válasz a kérdésre tehát, azaz hogy miért is van a KÖLTŐNEK két neve, ebben a kettős honfoglalásban keresendő: a Petőfivel belakott és otthonossá tett topografikus haza képzete, amely azonban időről-időre elveszíthető, és a lélek örök birodalmának József Attilával megszerzett honja együtt ígér valamiféle menekülési útvonalat és vigaszt nekünk, mindenkori szegényeknek és kirekesztetteknek.

Felhasznált irodalom:

Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete. Kritikai életrajz*. Osiris, Bp., 2005.

Margócsy István: *Petőfi-kísérletek. Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*. Kalligram, Pozsony, 2011.

Tverdota György: *A komor föltámadás titka. A József Attila-kultusz születése*. Pannonica Kiadó, 1998.

Zárójelek között

Onder Csaba

„ZÁRÓJEL” – A Nyíregyházi Főiskola Vizuális Kultúra Intézet Hallgatóinak kiállítása megnyitóján elhangzott beszéd, 2015. május 21.

„A zárójel () páros írásjel; elsősorban a *kevésbé fontosnak tartott*, illetve a főszövegtől más okból elkülönített, *közbevetésszerű szövegrészek* elkülönítésére szolgál. [Ellentétben mondjuk a matematikával, ahol minden művelet, amely a zárójelen belül van, elsőbbséget élvez – ha jól tudom. (Megjegyzem, hogy ez a mondat zárójelben van, vagyis az amit az előbb mondtam, és az is, amit éppen most mondok.)] Leggyakoribb a kerek, ill. gömbölyű zárójel (), ezenkívül előfordul a szögletes [], a kúpos < > zárójel, valamint a kapcsos zárójel { }. [Megjegyzem, hogy az előbb említett mondat, a matematikáról, szögletes zárójelben volt, vagy van, mert amit éppen most olvasok, az tulajdonképpen egy idézet, s ha idézünk valakitől valamit, és van képünk beleírni valaki más szövegébe, akkor azt az illendőség és a tisztesség kedvéért érdemes jelezni. Mondjuk egyezményesen a szögletes zárójellel.] Ha a zárójeles részen belül újabb zárójeles rész szerepel, azt a fenti hierarchia szerint is jelölhetjük. [Például a szögletes zárójelen belül alkalmazunk gömbölyű zárójeleket. Talán mondanom sem kell, hogy a matematikáról szóló közbevetésem utáni megjegyzésem, amely tehát úgy kezdődött, hogy „megjegyzem”, a szögletes zárójelen belül gömbölyű zárójelbe került. Akár csak az, amit éppen most mondok. Mindez így egy alá-fölé rendelt viszonyt fejez ki: a kevésbé fontos és a még kevésbé fontos, és az egyáltalán ki a fenét érdekel annyira nem fontos között.] Szerepelhet benne szórészes, szó, szókapcsolat vagy annak valamely része, tagmondat, mondat, esetleg hosszabb szövegegység.” Stb., stb. stb.

Idézet vége. Azért kell kimondanom, hogy „idézet vége”, mert Önök nem láthatják a szövegben lévő idéző jeleket, mint ahogy a zárójeleket sem.

Egészen addig nem volt szükség zárójelre (és persze idéző és semmilyen más jelle sem), amíg hangosan olvastak az emberek. A néma olvasás divatos szokása hívta életre a *központozást*, a mondatközi írásjelek alkalmazását, még valamikor a középkorban. Így a zárójelet is. Hogy tudjuk, hol van például a mondat vége, hol érdemes szünetet tartani, vagy hogy valaki kér, óhajt vagy éppen kijelent valamit. Mindezt azért, hogy ne legyünk félreérthetőek. Ugyanis az írott szöveg (központozás nélkül) önmagában nagyon félreérthető.

A néma olvasás és a központozás megjelenése olyan volt, mint a, mint a közlekedési táblák és szabályok alkalmazása a motorizáció felfutása idején. Tudom, gyenge hasonlat, de képzeljük el. Addig mindenki arra ment a szekerével, amerre és ahogyan akart. Aztán meg már nem.

Ahhoz, hogy némán tudjunk olvasni, szükség volt egyéb jelekre is. Mint például a zárójelre. A zárójel evolúciójáról most nem beszélnek. Röviden annyit jegyeznek csupán meg, hogy a zárójel, ahogyan a neve is mutatja, egy olyan jel, amely bezár, magába zár valamit. Ezt a valamit közben szépen el is különíti attól, ami rajta kívül van. Nem engedi meg, hogy az a valami, mondjuk egy betű, egy szó, vagy egy mondat onnét kimenjen és zavart keltsen. De az mégis kimegy, mert mégis látható, elolvasható a záró jelen belül. A zárójel tehát végül is átlátszó. Hiszen nincs áthúzva, kistárolva, érvénytelenítve az a tartalom, ami benne van. A zárójel olyan mint a.

Szóval olyan mint. Nehéz megfelelő hasonlatot találni rá a természeti, fizikai világból, mivel ez teljesen antropomorf jelenség.

Szóval a záró jel például olyan, mint a papucs orrán a pamutbojt.

Presszókávéban a tejszín.

Mint erektált falloszon a szintetikus latex.

Kevésbé fontos közbevetés, amely ugyanakkor nem teszi láthatatlanná, félreérthetővé, legfőképpen használhatatlanná a lényegét.

Hanem csupán célszerű okokból elkülönít valamit a főszövegtől.

Egyszóval emberi és opcionális.

Én, munkámból kifolyólag, szinte az összes zárójelfajtát használom. Mi több, kombinálom is őket, ha szükséges. A kedvencem a szögletes zárójel.

Én a zárójel jelentésének a „közbevetésszerű szövegrész” értelmét preferálom. Szeretek közbevetni dolgokat, amikor írok. Gyakran a közbevetéseket, a zárójelen belül, jobban kedvelem, mint a főszöveget, vagyis mindazt, ami a zárójelen kívül van. Mert mondjuk, őszintének érzem. Szabadnak. Épp azért, hogy be van zárva és el van különítve. A zárójelen belül bármit el lehet mondani. Mert nem számít annyira. Tudom, paradox, de mégis így van. A paradoxonokat is kedvelem. Mert azok is őszintén képesek meghökkenteni. Kizökkenteni. Nagyon gyakran levelet is úgy írok, hogy az igazán fontos mondanivalót zárójelek közé illesztem. Úgy teszek, mintha. Volt egy barátom, költő volt. Ő rendszeresen használta ezt. Talán tőle tanultam el. Rendszeresen zárójelbe tette például a nevét, amikor aláírta leveleit. Így: (sz.) Ezt most nem tudom kimondani. A zárójelbe tett kiegészítést. Még mutatni sem tudom. Ez így egy graféma. Ami csak írható. És csak olvasni lehet. Kimondva nem mond semmit. Szóval záró jelbe tette magát a barátom, vagyis azt a nevet, nevének kezdő betűjét, amely őt jelölte. Kis betűvel írta azt az egy betűt is. Mint ami csekélység, nem fontos, említésre sem érdemes közbevetés, amit elkülönített tehát a főszövegtől. Végül aztán magát is elkülönítette tőlünk. Örökre zárójelbe tette magát (egy évvel ezelőtt). És ez nagyon szomorú. Viszont tőle fogadtam el azt, amit addig nem kedveltem, és ezért nem is használtam, a gömbölyű zárójel záró tagjával megalkotott mosoly jelét, a smiley-t.

Ezt a fragmentált zárójelet azóta is odarajzolom, ha valamit éppen sem elmondani, sem leírni nem tudok pontosan.

Megtekintve a kiállítás képeit, engedjék meg, hogy gratuláljak mindenkinek. Hallgatóknak és mestereiknek egyaránt. Mindaz, amit itt és most megmutatnak önmagukból, *zárójelben*, ahogyan a kiállítás címe fogalmaz, több mint mellékes tartalom, és jóval több, mint izgalmas közbevetés.

A kiállítást ezennel megnyitom.

Et in arcadia ego és felboncollak

Bódi Katalin

Hogyan jelenik meg az elbeszélés egy festményen? Hogyan alakítja képpé a festő a narrációt? Hogyan bonthatja ki a kép nézője a történetet a pillanatot ábrázoló festményből? Több-e a kép a szövegnél vagy a szöveg a képnél? Mi segíti az olvasót és a kép nézőjét az értelmezésben? Képleírások és történetolvasások a narratív-figuratív festészet bábeli képtárában. Tizenegyedik rész: az anatómiai tárgyú képekről.*

(*epitaphium*) A magyar irodalom- és nyelvtörténetben konszenzuálisan és közhelyesen nyelvújítási harcoknak nevezett eseménysorozat első összecsapása Csokonai síremlékének Kazinczy által tervezett koncepciója, s nem utolsósorban felirata körül bontakozott ki. A végzetes megbántódásokig fajuló levélváltások és újságcikkek sorozatában, anélkül, hogy részletesebben belemennék, az egyik vitapont az *Et in Arcadia ego* sírfelirat magyar fordítása volt. Kazinczy „Árkádiában éltem én is” (mármint, én, a költő Csokonai) formában érti a latin szintagmát, míg Fazekas Mihály a (valójában helyes) „még Árkádiában is ott vagyok” (mármint én, a halál) jelentésre mutat rá. A másik, jelen írás szempontjából lényeges vetülete a vitának a felek egymás mellett való elbeszélése: Kazinczy diskurzusában egyre erősebbé válik a síremlék esztétikai vonatkozása, illetve egyáltalán az ízlés formálásának képzőművészeti kontextusa, míg a debreceniek érvelésében a grammatikai problémák uralják az érvelést. Számomra a fordítási, a nyelvi, az ideológiai vagy éppen a kultusztörténeti kapcsolódások mellett mindenekelőtt Árkádia képzőművészeti ábrázolása lényeges – a 18. század végi irodalmi és művészetesztétikai gondolkodásban egyébiránt közismert és meghatározó Nicolas Poussin *Et in Arcadia ego* című, 1638-ban befejezett festménye. (Vagyis Árkádia-ügyben sosem lehetett elválasztani a képi és a nyelvi reprezentációt.)

Éppen a téma belakottságának és a titkok hiányának önelégült hite miatt lepett meg egy 1803-ban megjelent anatómiai album belső címlapja mellé helyezett metszet, amelyen egy árkádikus táj idilljében tudós emberek, bölcs férfiak boncolnak fel egy sziklára kiterített halott testet. A kompozíció szépsége egyértelmű, ám mégis nehéz ezt a szépséget kijelenteni. Ahhoz, hogy kicsit közelebb kerüljünk annak megválaszolásához, mi köze van egymáshoz Árkádiának és a boncolásnak, érdemes kitérőt tennünk az anatómiai ábrázolások képzőművészeti vonatkozásai irányába.

(*az autopszia esztétikája*) Képzőművészet és anatómia kapcsolata a reneszánsztól kezdődően erősödött meg az európai képzőművészetben, az emberi test idealizált ábrázolásához tökéletes anatómiai tudás vált szükségessé. Közismert, hogy Leonardo (1452–1519) módszeres anatómiai tanulmányokat folytat mesterének, Andrea del Verrocchióknak köszönhetően (ugyanakkor az kevésbé közismert, hogy Andrea műhelye kiemelkedő volt ebből a szempontból: tanítványai nevelésében rendkívüli hangsúlyt fektetett az emberi test felépítésének közvetlen tanulmányozására halott testek boncolásával, aprólékos vizsgálatával és lerajzolásával, vagyis az általa forszírozott praxis egyáltalán nem volt általános). Leonardónak több olyan anatómiai rajza készül, ami a korabeli orvoslás tévhiteit korrigálhatná, de rajzai hosszú ideig lappanganak, így nincs kortárs hatásuk az orvostudományra.

A reneszánsz testábrázolások lenyűgöző tökéletessége mellett a testábrázolás teoretizálása sem kevésbé lényeges a képzőművészetben. Leon Battista Alberti, a korareneszánsz építész-festő-teoretikus tézisében rendkívül hangsúlyos az orvosi és a festői tekintet szétbogozhatatlan relációja, ami végeredményben rejtve marad a műalkotás létrehozása után, a befogadói szemlélődésben: „Szükséges tehát bizonyos rendet tartani a tagok nagyságában, és az összemérés során érdemes lesz először a helyére tenni az alak minden egyes csontját, mivel ezek nagyon kis mértékben hajlanak meg, mindíg

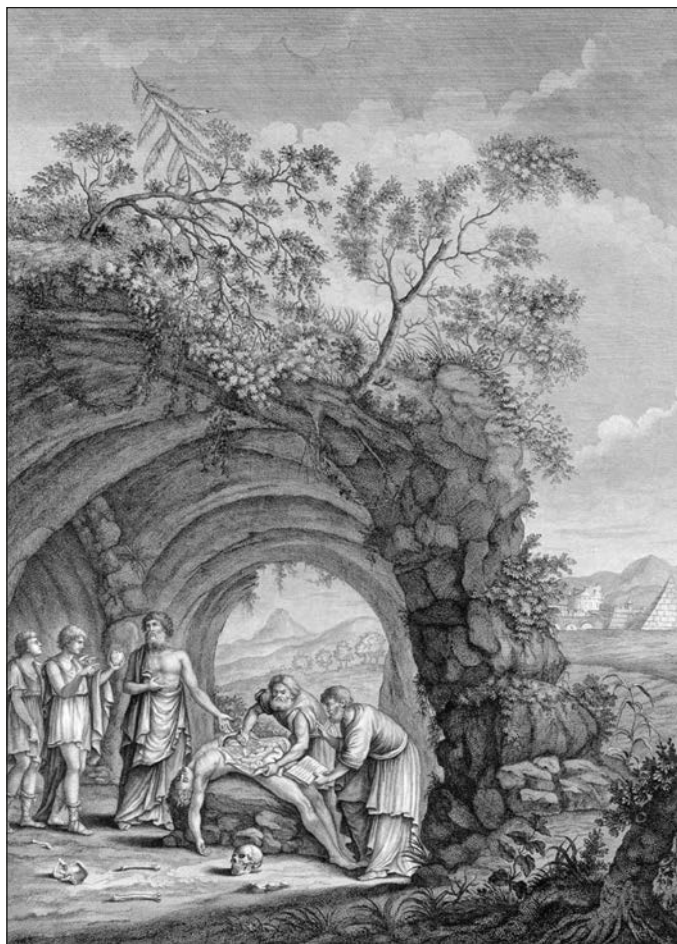
egy bizonyos meghatározott helyet foglalnak el, majd erre kell illeszteni az izmait, míg végül felöltöztetni bőrrel. Lesz azonban, aki itt ellene mond annak, amit fentebb mondtam, vagyis, hogy a festőnek semmi köze azokhoz a dolgokhoz, amelyeket nem lát. Igazuk van, amikor így beszélnek, de hát ahhoz, hogy felöltöztessünk egy embert, először meztelenül kell lerajzoljuk, aztán lehet csak leplekbe burkolni. Így megfestve a meztelen testet, először elhelyezzük a csontjait és az izomzatát, amelyeket aztán befedünk a húsréteggel, úgy, hogy nem lesz nehéz megállapítani, hol vannak alul az egyes izmok.” (De Pictura, 1435)

Képzőművészet és anatómia kapcsolata ugyanakkor éppen ezeknek az evidenciáknak a következtében idővel láthatatlanná, észrevehetetlenné válik, ami jelentésvesztéssel is jár. Nem utolsósorban az emberi testhez való viszony változása is tetten érhető ennek a relációnak a tanulmányozásával, ahogyan mára bizonyosan elidegenedtünk a pőre, a halott, a felnyitott, a szenvedő vagy éppen a gyönyört átélő test esztétikai vetületeitől. Vannak olyan pillanatok a képzőművészet történetében, amikor lehetetlen nem tudomást venni erről a relációról, arról a rétegződésről, amire Alberti mutat rá a test vonatkozásában. Ennek a leginkább közismert példája Rembrandt *Tulp tanár anatómiai lekéje* (1632) című festménye, illetve egyáltalán a holland arany évszázad időszakában született boncolás-ábrázolások. Az sem titok persze, hogy ezek a festmények a korabeli, megrendelésre készült, a mesterség öntudatát és rangját hangsúlyozó céhábrázolások sorába illeszkednek. A középpontba helyezett halott testek, bizonyos ikonográfiai elemek (csontváz, gyertya) azonban ma már bizonyosan nem a sebész-céh szakmai öntudatát teszik hozzáférhetővé. Az emberi test mulandóságára való rámutatás, az emberi lét törekenységének vagy éppen ismeretlenségének és megismerhetőségének gondolata kétségtelenül jelen lehetett már a korabeli képértelmezői gyakorlatban, hiszen a vanitas-csendéletek, illetve a halott Krisztus ábrázolásai megjelenhettek ezeknek a speciális csoportképeknek a befogadói kontextusában. A halott test esztétikuma, hovatovább a felnyitott halott test szépsége manapság azonban legalábbis meghökkentő.

Az orvosok és a képzőművészek által egyaránt használt anatómiai albumok is a fenti összefüggéseket teszik megkerülhetetlenné, nemcsak azért, hogy rendkívüli művészeti igényességgel kidolgozott testábrázolásokat tartalmaznak, hanem igen sokszor használják fel a reneszánsz és/vagy a keresztény ikonográfia alapelemeit. Az első nagyhatású anatómiai album 1543-ban jelenik meg (Andreas Vesalius: *De humani corporis fabrica*, Basel), a második pedig 1560-ban (Juan Valverde de Amusco: *Historia de la composicion del cuerpo humano*, Róma). Utóbbi kötet egyik lenyűgöző metszetet a test izomzatát bemutató alak kontrapoztban pózol, s kezében tartja lenyúzott bőrét, „akinek” az arcában Marszüászra ismerhetünk – ő az a szatír, akit büntetésül megnyúznak, mert elbizakodottságában versenyre hívja Apollónt zenei tudásuk összemérésére. (Nehéz lenne röviden megfogalmazni a metszet jelentésrétegeit: a kontrapoztban pózoló tökéletes test az ember nagyszerűségére és az isteni teremtés csodájára egyszerre figyelmeztet ugyanakkor a szatír szenvedésében Krisztus passiója, illetve az isteni akarat ellen való lázadás egyaránt jelen van, és így tovább.) Csak akkor érthetjük meg, hogy ezek a kézikönyvek nem csupán tudományos apparátusok vagy segédletek voltak, ha a bennük található metszeteket a mai orvostudományi kontextuson kívül próbáljuk meg értelmezni. (Már a magyar nyelvben használatos „metszet” szó is izgalmas, fájdalmas játékot ígér: képet metszeni és testet metszeni, fájdalmat és szépséget paradox módon összekapcsolni szükséges.)

(*Árkádia és autopszia*) Az Árkádia-háttérrel készült album-illusztráció azért is különleges, mert a megjelenés éve (1803) már meglehetősen messze van az első, sokat másolt 16. századi anatómiai kézikönyvektől. Egyrészt két és fél évszázad múltán is lényeges az emberi test anatómiájának esztétikája, másrészt pedig az illusztráció a 18-19. század fordulóján releváns irodalom- és képzőművészet-esztétikai kérdésekkel kapcsolódik össze. (Árkádia és az *Et in Arcadia ego* természetesen nem Kazinczy találmánya, hanem a korabeli nyugat-európai gondolkodás egyik rendkívül lényeges metaforája többek között a múlthoz való viszony és a választott hagyományok vonatkozásában). A boncolásnak egy barlang ad helyet – s nem biztos, hogy túlinterepretljük, ha eszünkbe jut Platón barlanghasonlata, illetve a platóni test és lélek relációja. A test egy kőre van helyezve, ami minden boncolást ábrázoló kép esetében Krisztus testének a keresztről való levétel utáni kiterítésére referál: itt ráadásul az oldalra billentett fej és a széttárt karok a keresztpozíciót is felidézhetik. A testet a szegycsonttól az ágyékgig nyitja fel a boncolást végző alak, akit társa egy könyvből, kezét intésre emelve irányít: ez a kicsinyítő tükör viszi színre a kezünkben tartott anatómiai album használati módját, illetve a tudás birtoklásának és alkalmazásának lehetőségeit. A kereszt alakban, a lány részeket teljes mértékben láthatóvá tévő felnyitott felsőtestből a szív hiányzik, ahogyan azt a kép bal oldalán álló figurák eszmecseréje világossá

teszi. Az alacsonyabb, fiatalabb figura tartja kezében a szívet, míg a magas, szakállas, méltóságos alak a halott testre, pontosabban a szív helyére mutat. Benne kellene felismernünk Hippokratészt a metszet egyik katalógusleírás szerint, akinek a tanaira vezethető vissza a korabeli nyugati orvoslás, s akinek a (szakmai) tekintélye megmarad a klinikai orvoslás rendszerének megszilárdulásáig. A jelenet előterében a barokk *Et in Arcadia ego*-tematikából jól ismert, vanitas-metaforaként értelmezhető koponya és csontok hevernek, ami természetesen Árkádiának a Fazekas Mihály által is értett jelentését erősíti. Ne feledjük, hogy a kép egy anatómiai album belső címlapjának illusztrációja, vagyis mindenekelőtt az emberi test megismerésére szolgáló tudományos igényű munka, amely mindazonáltal nem szak tudományos zárttságban, hanem mai fogalmainkkal talán leginkább a történeti antropológia komplex hálózatában helyezi el az embert. Az ember mint olyan így nem csupán az anatómia tárgya, nemcsak fizikai test, hanem a szívben, a koponyában vagy éppen az árkádikus tájban metaforizálható entitás. Kétségtelen, hogy az embert sokféleképpen reprezentáló metszet az ember ábrázolásának (mindenkori) válságára, változékonyságára és bizonytalanságára is figyelmeztet. Úgy képzelem, hogy a boncolás esztétizálása ez idő tájt, vagyis 1803-ban mindenekelőtt kétségbeesett kísérlet az emberről szóló, egyre inkább szétartó diskurzusok egyben tartására, a végesség tapasztalatát kísérő szorongás feloldására és talán a testünktől való félelem legyűrésére.

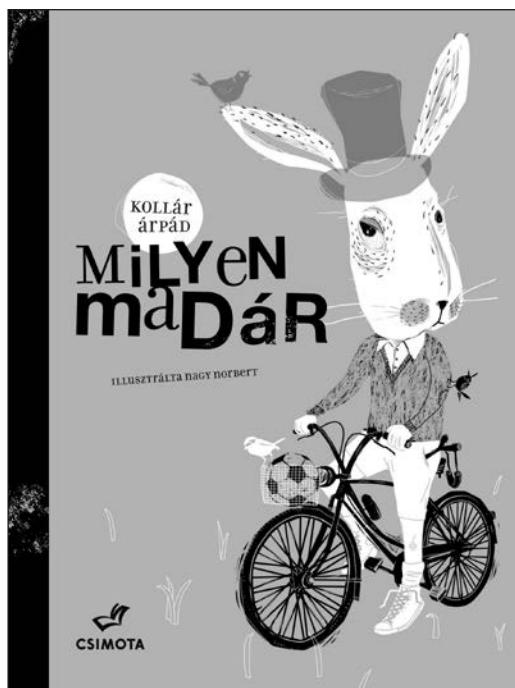
Tabulae anatomicae ligamentorum corporis humani... Venice, 1803. Copperplate engraving, National Library of Medicine. Floriano Caldani (1772–1836) [anatomist] Cajetano Bosa [artist]

*Jelen tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával jött létre.

„ma mindenki boldog, ma mindenki szomorú”

Lapis-Lovas Anett Csilla

A címben kiemelt idézet akár Kosztolányi Dezső Boldog, szomorú dalát is eszünkbe juttathatja. Ám nem ez a szöveghely az egyetlen Kollár Árpád könyvében, amely az említett szerzőt idézi fel: a Milyen madár című gyermekverskötetben a szerző mesterien oltja gyermeknyelvre a kosztolányis melankóliát, ezzel új árnyalatot festve a gyermekirodalom egyébként is színes palettájára. – Kritika Kollár Árpád Milyen madár (Csimota Könyvkiadó, 2014) című kötetéről.

Mielőtt elkezdenénk az ismerkedést a versekkel, a borító biztosan megállít bennünket néhány percre. Nagy Norbert több rangos elismerést is kapott a *Milyen madár*ért: Bécsben a Joseph Binder Design Awardon könyvillusztráció kategóriában bronzérmes lett, nemrégiben pedig elnyerte a magyar tervezőgrafikai szakma legrangosabb díját, az Aranyrajzszög díjat kulturális kategóriában. Az a szürreális világ, amely Nagy Norbert rajzaiban megképződik, kiválóan illeszkedik a versekhez: a rajzok nemcsak megjelenítik a versek egy-egy szereplőjét, de a hangulatukat is megragadják (különösen igaz ez például az *Erdős vers*hez készített illusztrációra). A kötet „főszereplője” egy többnyire öltönyt viselő, elegáns nyúl, de láthatunk nyakkendő macit, ballonkabátos vizslát vagy repülő vidrát is. A rajzok majd’ mindegyikén megjelenik a borító jeges égkékje, s ez a hideg szín nem annyira vidámságot, mint inkább valamiféle békességet áraszt. Ez a nyugodt szín azonban a harsányabb narancssárgákkal, olíva-zöldekkel és feketével társítva sajátosan „vibrálóvá” teszi a könyv képi világát, amelyben hosszú ideig lehet gyönyörködni.

A kötet a szövegvilágával is kitűnik a kortárs gyerekkönyvek közül: nemcsak a színei és a karakterei különlegesek, hanem a benne olvasható versek is. Kollár Árpád egy interjúban így nyilatkozott: „A versek többsége szándékolatlan sokrétegű, más-más korosztály más-más héjat hámoz le belőle.” Valóban, ez a kötet nem csupán a gyermekeket szólítja meg. A szövegek nagy része ugyan gyermekhangon szólal meg (erre utalnak az ismétlések, halmozások, az egyszerű szókincs, a költői képekben is megmutatkozó élénk fantáziavilág), azonban ez a hang olyan különös mondatokat alkot, amelyek a felnőtt olvasó képzeletét is megmozgatják. Sokáig nem tudtam elszakadni például az *Erdős vers*től vagy az *Anyá ma nem anya* című szövegtől. Utóbbiban bonyolult metaforikával találkozunk: „anya fátyol, anya márvány, agyonmosott kabát / anya varrja és csomózza és szétszedi magát” (49.). A vers metaforái az anyát az általa végzett mindennapos rutinmunkával, a ruháival és használati tárgyaival azonosítják. Azonban e versben ezek a hétköznapi dolgok ijesztővé válnak, lerombolják az anya máskor békességet sugárzó képét: „anya teste száraz tészta, anya lelke gomba”. Biztos vagyok benne, hogy a gyermeki olvasó is megérzi a vers kissé nyomasztó, furcsa hangulatát, így a gyermek és a felnőtt együtt juthat el a végkövetkeztetésig: „anya, félek, soha most már nem jön vissza hozzám”.

A kötetben szereplő többi vers olvasási stratégiája is az *Anyá ma nem anyá* című verséhez hasonló. Van egy primér élményünk a ritmussal, a szóképekkel, a tartalommal kapcsolatban, utána pedig megpróbáljuk megfejteni: hogyan működik ez a vers? Mitől működik ilyen jól? Ugyan maga a kötet rövid, csupán 33 verset tartalmaz, befogadása mégis hosszú ideig tart, hiszen a versek kapcsán, valamint a versek és az illusztráció viszonyán sokáig el lehet töprengeni. A könyv első felében olyan szövegek állnak, amelyek talán szorosabban kapcsolódnak a klasszikus gyermekirodalmi hagyományokhoz. Többek közt a *Mondó*, a *Dalocska*, a *Nem* vagy az *Igen* című versek az ismétlés alakzata nyomán szerveződnek („nincs kalapom, elkapta a szél, / nincsen babám, lenyelte a tenger” – *Mondó*, 8.), s akár mondókaként is olvashatóak. Ám ezek a vidám, játékos versek is fel-felvillantanak valamit az élet komorabb oldaláról: „nincsen mamám, bevitte a mentő”; „szeretném, ha engednének félni”; „nem szeretem a nyarat, mert annak egyszer úgyis vége lesz”. Nemcsak poétikailag, hanem hangulati szempontból is rendkívül összetettek ezek a versek, hiszen felvidítanak és elgondolkodtatnak, egyszerre képesek humorosak és komolyak lenni. Kollár Árpád nem fél egészen komoly, a legkisebbek számára különösen is érzékeny témákat felvetni, ilyen például a halállal történő szembenézés. A *Mi lesz a hóval* egy gyerek kérdéseit sorolja: „mi lesz a macimmal, hogyha meghalok (...) és miért halok meg, ha olyan jó játszani veletek” (15.). A gyerekek előbb-utóbb elkezdnek érdeklődni az elmúlásról, s ez a vers akár egy szülő-gyermek beszélgetés kiindulópontja is lehet ebben a kérdéskörben.

A kötet további verseiben a gyermeki önmeghatározás folyamatáról is olvashatunk. A *Lesz, lesz, lesz* című vers a „valamivé válás” kérdését teszi fel („de belőlem mi lesz, mi lesz belőlem, mi lesz”), a *Két kezem* és a *Laknak bennem* humorosan mutatja be a saját test megismerését („mekkora cirkusz lehet épp most is odabent”), később az *Én* már határozott személyiségjegyekről is számot ad („hát ez vagyok, szerintem ez vagyok, ez vagyok én”). Érdemes összevetni a *Lesz, lesz, lesz*-ből és az *Énből* kiemelt idézeteket: az a mellérendelő mondat szerkesztés, amely a két vers utolsó soraiban megfigyelhető, a kötet számos más írásának is jellemzője. Kollár többek közt ezzel a sajátos szerkesztéssel éri el, hogy a versekben imitált gyermeki hang valóban hiteles legyen.

A művek legnagyobb része egyes szám első személyben szólal meg, gyermeki nézőpontból. Azonban nem mehetünk el szó nélkül a *Sovány folyó* által létrehozott

intertextuális kapcsolat mellett: ugyan a grammatikai alany változatlan, a lírai én mégis egy vidra, ez a kedves vízi állat pedig Balázs Imre József *Vidrakönyvének* is főszereplője. Nem csupán az állat idézi meg a *Vidrakönyvet*, hanem a vers ritmusa és trópusai is, sőt később egy másik „vidrás verset” is olvashatunk a könyvben *Éjszaki vers* címmel. A megszólítás alakzatai is felbukkannak a kötetben, például az *Erdős vers* már-már ráolvasásszerű, mágikus soraiban: „te nyugtass meg, erdő, ha lázam van és fázom”. S végül a személytelenebb, leíró jellegű megszólalásnak is helye van a versekben: a *Karácsony* című, keserédes hangulatú alkotás így kezdődik: „elszálltak a darvak a tóra, / de a hangjuk még itt lebeg a házunk fölött, / mint egy nejlonzacsó, amivel játszik a szél”. Már erről a néhány sorról is oldalakat lehetne írni, s úgy gondolom, hogy ez a vers a kötet egyik csúcspontja az összetettsége, hangulata, a benne megalkott és az általa látható képek miatt.

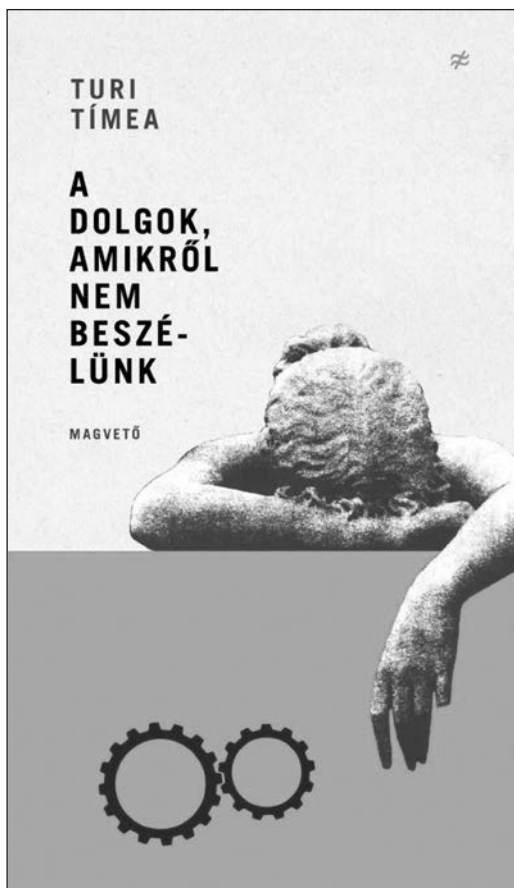
Egyik csúcspont, de nem az egyetlen. Ugyanis ez a kötet tele van csúcspontokkal. Az illusztráció és a szövegek együttese olyan elemi hatást vált ki az olvasóból, amelyre kevés verseskötet képes, ezért nem csupán gyermek, hanem felnőtt rajongókra is számíthat. Ezért a *Milyen madárta* is érvényes a *Jó* című vers utolsó sora: „mert olyan jó minden, jó a világon, ha jó.”

Termékeny lázadás

Jassó Judit

Elég a tiszta akarát, hogy sivár hagyományainknak véget vessünk? Az élet dzsungeléből megszökhettek valaki úgy, hogy a többiek nem veszik észre és ezért nem is követhetik? Jassó Judit kritikája Turi Tímea: A dolgok, amikről nem beszélünk (Bp., Magvető, 2014.) című kötetéről.

Turi Tímea kötetét ciklusokra tördelt, amitől a lényeg nem sikkad el, csak átalakul. A versek az elme röpösztjait

ként egymás ellen fordulnak, máskor erősítik a megkezdett mondanivalót. A drámai hangvétel a témaválasztással egyenértékű. A dolgok, amikről nem beszélünk: életünk dolgai. Többnyire örökölt hagyományok, melyektől szeretnénk megóvni magunkat, ám visszautasításukhoz nincs meg a kellő elszántság. A nem-beszélés a tévedések, a boldogtalanság beismerésének hiánya is.

A *Meridián* versszövege ígéretes kezdés. A költői hang egy egész kórust szólaltat meg: „végre azok vagyunk, akik lenni akartunk”, ám a konzekvencia mégis: „most elbukunk”.

A kötet vezérgondolata a bukás, mely nem a pusztulással, értéktelenséggel egyenértékű. Inkább következmény, hiszen az új generáció úgy él, mint a szülők, nagyszülők, így a bukás az előző nemzedékek sorsához hasonló tapasztalati anyagot, konzekvenciát is eredményez.

Az olvasóban kíváncsiság ébred. Vajon megtudjuk, hogy mi az *ok*?

A továbbiakban egy tapasztalati világ tárul föl, mindannyian benne vagyunk, legalábbis a közeg az ol-

vasó számára nem ismeretlen. Azonban Turi Tímea nem az értelmiségi szemszögéből beszél, vagy különállását hangsúlyozza. Szubjektív tapasztalatait teszi interszubjektívvá. Katalógus alakul ki a szövegekből, rációfolva a feltevésre, hogy vannak témák, melyeket nem lehet versszöveggé transzformálni. Kizárólag a szerző ízlése és érdeklődése a döntő.

Mennyiben *nemzedéki* ez a szemszög? Értelmiségi felirat, mellyel a kritikusok címkéznek? Izgalmas lenne megvizsgálni, hogy az olvasó is nemzedékiek érzi-e, gondolatai mennyire egyeznek a szövegekkel?

Az interszubjektivitás az első transzformáció, melyre a nemzedéki látásmódhoz szükség van. Lehet különböző személyeknek szubjektív, mégis megegyező értékelése ugyanarról a dologról? Turi Tímea témaválasztásaival majdnem eléri a kívánt hatást. Ugyanakkor ez az attitűd nagy árat követel: a mottóként is idézett személyesség elvesztését. A vers monológga alakul, a nem-beszéd eszközeként puszta ábrázolásra szorítkozik, és többnyire a testi viselkedésből következett a másik mentális állapotára. Ez valóban ennyire egyszerű, s alkalmazása is minden akadálytól mentes? Vagy inkább paradigmaváltás, melynek során a felnőtték csökkentett mennyiségű beszéde a beavatás kezdete, és aki inkább beszélgetne, mintsem elfogadná az új játékszabályokat, nos, ő a gyermek – vagy a költő? E kettő egyformán infantilisnak tartott tudatállapot. Az egyént, akitől a nyelvi kifejezés lehetőségét elvették, azonban a gondolkodás eszközét nem, örökre a társas lét perifériájára szorul?

A viselkedésbeli bizonytalanság a gondolati töredezettséget eredményezi. A lírai én pontosan úgy tesz, ahogy előfeltevéseiben elképzelte. Nem-beszél, közben újragondolásaival megpróbálja eredeti módon transzformálni a készen kapott sémákat. Kísérlete azonban kudarcot vall és elvesz a részletekben. Mivel nem-beszélhet, az egyéni reflexiók hiánya eltávolítja a korábban annyira áhított felnőtt létől. Nem így képzelte, s mégis, mintha tudta volna, hogy mindez bekövetkezik, és más dolga nem marad, mint örökölt és szerzett premisszáiból levonni az unásig ismert konklúziót.

A kapcsolatteremtésre tett kísérletek (*Körbe a kert, Dal az emancipációról*) kudarcot vallanak, mert mindenki szerepe szerint viselkedik. A társas kapcsolatok geometriája síkban ábrázolható, a dolgok széttartanak, kevés a közös kapcsolódási pont, a különállás nyilvánvaló (*Konkáv piknik*). A lírai én nem tűnik el a megidézett képekben, keresi a kapcsolódási pontokat, azonosulási lehetőségeket. Sodródik az eseményekkel, mert nem

hozott döntést arról, hogyan éljen (*Céliméne szobája*). Határozatlansága mögött ott a feltárulkozás vágya, hogy ereje teljében, egy még nem ismert módon megmutassa magát (*Kahlo csipeszé*).

A szövegekben megjelenő férfi-téma sablonos, feminista. Ha feltűnik az elérni kívánt valódi, emberi egyenértékűség, nincs tér és idő a kibontáshoz. Még el sem kezdődött, már véget is ért, s ez a gondolati hajszoltság a kötetet végigkíséri.

Nagy hiány, hogy a verseknek nincs tere. Az időben játszódnak, ahogyan történeteink elbeszélhetőek pusztán időbeli eseményekként. Ha van is tér, melyre a versszöveg utal, a sok és gyors közelítés-távolítás kibillenti logikai medréből (*Férfiak ülnek a kertben*). A nyugvópont mégis a hely lenne, a szimbólumokon túli világ, inkább kevés akarás és több akarat, ami arra irányul, hogy e helyet megkeresse. A boldogság, a boldogulás konkrét helyeit. Kínzó retromantikába menekül, ősök emlékeiből olvassa ki a saját eljövendő sorsát (*A Hóvirág cukrászda-ciklus*). Az eltévedést szorosan követi az önfeladás (*Házastársi hűség*), elerőtlenedés (*Családi kűr*), beletörődés (*Tájvers*), majd a bölcsességnek álcázott ironia és a kiábrándultság (*A libegő, Utólag belátni*). Az eltűnt idő nyomába szegődtünk, így a bevezetőben említett olvasói kíváncsiságot a kötet nem elégíti ki.

Elődeinknek a férfi-nő tengely mentén szerveződő világa választások eredménye volt. Így a másmilyen élet titka sem egyéb: élettapasztalataink summázatán túl az életben újra és újra választani kell, ami nélkül a bombakráter-érzés nem múlik el. *A címlap fotó* szövege megmutatja azt a lehetséges célt, hová a lírai én szeretne eljutni (akik erősek önmagukban), de az utat nem találja meg.

Az elmagányosult én „emlékek egyszemélyes ketrecéből” (*Utólag belátni*) való szabadulása látszólagos. A sodródás megállításhoz kell még egy, a Másik: akihez kötődni, szólni lehet és akiről – ha az árulás mezsgyéjére kerülve is – majd a dolgokról való beszédjeinkkel emlékezhetünk.

Az életmű metatextusa

Mikó Zoltán

A kortárs európai irodalom egyik legismertebb alakja, Enrique Vila-Matas (1948–) Dublineszk című regénye eredetileg 2010-ben jelent meg, a magyar fordítás négy évvel később látott napvilágot a Magvetőnél. A szerzőnek eddig csak egy regénye, a 2000-ben íródott Bartlebyés társai volt olvasható magyarul, továbbá egy novellája (Rosa Schwarzer életre kel) jelent meg antológiában. A katalán származású, spanyolul alkotó író életművének magyar nyelven viszonylag csekély hányada olvasható, az anyanyelven több mint húsz kötetben jelentek meg eddig elbeszélő művei. Ezt a hiányt (amely a kortárs regényírók esetében egyáltalán nem egyedülálló jelenség: gondoljunk arra, hogy a 2014-es irodalmi Nobel-díjas Modianónak mindössze négy regénye olvasható magyarul) részben kitölti az előző évben publikálásra került mű. – Mikó Zoltán kritikája: Enrique Vila-Matas: Dublineszk. Fordította Imrei Andrea. Budapest, Magvető, 2014.

„[E]gy magányos ember kommunikációképtelensége az ellenséges világban”, olvassa le a *Pók* című film dobozáról Samuel Riba, az egykori könyvkiadó. Ez a mondat tulajdonképpen az egész mű cselekményét összefoglalja. A film főszereplője, az örültekházából kikerült Pók, miközben a londoni East End utcáin jár, a gyerekkora eseményeit próbálja rekonstruálni. Alakja a regény cselekménye során újra meg újra felbukkan, szövegszervező elemként működik. Általában a szereplő tehetetlenségét, az életben való elvesztését említi vele kapcsolatban a szöveg.

A regény központi alakja, Riba, a visszavonult könyvkiadó, maga is azonosul Pók figurájával, a film főhősére emlékeztető módon nem képes a környezetében élőkkel kommunikálni, az egész napot a számítógép előtt tölti (hasonlóan a külvilágtól elszigetelt, állandóan a számítógépnél ülő fiatal, autista japánokhoz, a *hikikomorik*hoz). A valósághoz fűződő kapcsolatot valójában elveszítette, a

kilépés a virtuális létből folyamatosan problémát jelent számára. Szinte senkivel nem tartja a kapcsolatot korábbi barátai, kollégái közül, a szüleinél tett látogatások rutinszerű tevékenységet jelentenek számára, a mű fő cselekményszálát kitevő dublini utazást az egyik látogatás során ötletszerűen találja ki. A feleségével, Celiával eltávolodtak egymástól, a nő egykor Riba alkoholizmusa, újabban a számítógéphez kötöttsége és az autista tünetei miatt időnként el akarja hagyni (a regény végén ténylegesen felbomlik a kapcsolatuk). A barátaival, az irodalmár Javierrel, Ricardóval és Nietzkyvel felületes beszélgetéseket folytatnak, nem igazán sikerül a másik álláspontját meglátniuk. A bankban, elutazás előtt, amikor el akar intézni egy tranzakciót, az igazgatóval szintén nem tudják megérteni egymást. Dublinban megtetszik neki Bev, de nem tud normálisan válaszolni a kérdéseire, nem képes kapcsolatot teremteni másokkal.

A *Dublinszk* lényegében intertextuális mű, a szöveg nyíltan (referenciális idézetek formájában) kapcsolatot teremt a világirodalom, elsősorban egyes ír származású szerzők alkotásaival, a legnyilvánvalóbban Joyce *Ulysses*-ével. A két szöveg között (az *Ulysses*-ből származó gyakori idézetek jelenléte mellett) transztextuális viszony áll fenn: a regény az *Ulysses* hiperszövege, ebben a formában nem létezhetne a másik mű nélkül. (Joyce műve ugyanakkor maga is hiperszöveg, átalakítással keletkezett az *Odüsszeiából*, amelyet szintén említenek a regényről írott recenziók.) Központi helyet tölt be a cselekményben az utazás Írországra június 16-án, a *Bloomsday* napján. A társaság tagjai az út során, az *Ulysses* iránti tiszteletből létrehozzák a Joyce regényével foglalkozó – a valóságban is létező – Finnegans Rendet (Vila-Matas maga is a szervezet alapító tagja). A regényben megjelenik emellett a 20. századi ír irodalom három kiemelkedő alkotója, Beckett, Yeats és Brendan Behan alakja. Kiemelt szerep jut közülük Beckettnek. A feleség, Celia neve megegyezik Beckett Murphyének a szeretőjével, a két francia, Verdier és Fournier szintén Beckett egyik műve, a *Mercier és Camier* című regény főszereplőit idézi fel. További utalás a fiatal irodalmár, Malachy Moore alakja, akinek a külseje a fiatal Beckettére hasonlít. (Moore halála ugyanakkor Joyce-szal hoz létre kapcsolatot: a temetése a Glasnevin temetőben egyfelől felidézi a Gutenberg-korszakért ugyanitt tartott szimbolikus megemlékezést, továbbá Paddy Dignam temetését az *Ulysses*-ből – ezt a jelenetet felolvassák a *Bloomsday*-en –, a főszereplőt Moore szüleit is jobban el tudná képzelni Joyce családjában.)

Számtalan egyéb alkotó műve tartozik a szöveg előzményei közé Philip Larkintól (a mű című azonos Larkin egyik versének címével) Cortázaron és Paul Austeren keresztül Saul Bellowig. Az angol nyelvű (brit, ír, amerikai) szerzők bizonyos túlsúlya a főszereplő által végrehajtott „angol ugrással”, az angol nyelvű kultúra iránti (nem egészen valódi) új keletű rajongással magyarázható. Ezzel összefüggésben felmerülhet, hogy az ilyen jellegű szövegre, mint Vila-Matasé, érvényes lehet a probléma, amelyet Riffaterre az általa véletlenszerű intertextualitásnak nevezett jelenséggel kapcsolatban említett: a szöveg utalásainak, az intertextusok általa létrehozott hálójának észlelése függ a befogadó műveltségétől, azaz „egy többé-kevésbé alapos műveltség véletlenszerű megléte” következtében alakul ki.

A mű az intertextualitás és a hipertextualitás mellett egy harmadik transztextuális kapcsolatot is létrehoz. A szöveg elején Riba kidolgoz egy regényelméletet, amely meghatározza a jövő regényének elemeit. „Ezek a szerinte nélkülözhetetlen elemek az intertextualitás, a szöveg összefonódása a magas költészettel, szembenézés a romokban heverő morál helyzetével, a stílus elsőbbsége a cselekménnyel szemben és az a szemlélet, amely az írásra mint feltartóztathatatlanul előrehaladó időre tekint.” Az általa említett tulajdonságok, mint az intertextualitás, a kapcsolat a magas irodalommal vagy a stílus kiemelt helyzete Vila-Matas szövegeire is jellemzőek. A *Dublinszk* (amellett, hogy tágabb értelemben, mint az „irodalomról beszélő irodalom” /Alberto Barrantes/, metairódomnak nevezhető) a szerző műveinek metatextusaként is olvasható, amennyiben anélkül, hogy említené őket, kommentárként foglalkozik az író szövegeivel. *Par excellence* kritikai kapcsolat jön létre így a regény és a szerző többi műve között.

Vila-Matas műve Borgesre emlékeztető módon hatalmas intertextuális hálózatot hoz létre, amely a befogadóban remélhetőleg a szöveg által (meg)idézett művek iránt is felkeltheti az érdeklődést.

Melegágy

Handó Péter

Milton William Cooper A vádirat című jelentése jutott eszembe elsőként Sára Júlia Mamiko nappalai című regénye olvasása közben, talán nem alaptalannul. Cooper beszámol egy 1969. március 20-án tartott pittsburghi gyermekorvosi konferenciáról, ahol központi téma volt a népszaporulat ellenőrzés alá vonása, hiszen „a lakosság létszáma túlságosan gyorsan nő, éppen ezért a Föld lakóinak a számát korlátozni kell, mert különben nem marad elég élettér az emberiség számára. Nemcsak az élelmiszer ellátás biztosításához fog hiányozni az elegendő termőföld, de a hulladékok is oly mértékben szennyezik a Földet, hogy lakhatatlanná válik.” Ennek egyik eszközeként jelölték meg az új szexuális szokások kialakítását. „Mivel a szex örömet okoz és túl erős rá a készlet, ezért nem várható, hogy az emberek lemondjanak róla. [...] Ezért [...] csökkentés helyett inkább növeljék a szexuális aktivitást, de oly módon, hogy az ne eredményezzen fogamzást.” Az ekkor számba vett alternatívák között szerepelt a homoszexualitás bátorítása is. – Handó Péter kritikája Sára Júlia Mamiko nappalai című regényéről (Bp., Noran Libro, 2014.)

Bár nem gondolom azt, hogy a *Mamiko nappalaival* Sára Júlia az 1969-es stratégia mellett foglal állást, ugyanakkor figurái akár ennek az „egészségügyi csomagnak” a végeredményeként is fölfoghatók. Nagyvárosi szereplői szexuális szokásai – hagyományos értelemben – semmiféleképpen sem tekinthetők átlagosnak. Túlnyomó többségük a művész/értelmiségi világhoz tartozik. Ahhoz, amelyet Sára Júlia igen jól ismerhet mind édesapja, Sára Sándor filmrendező, mind saját hivatása révén. Ebben a világban a címszereplő Mamiko, a nyugdíjas óvónő jelent kivételt. Ám ő is magányosan él, miként a regény többi alakja. Személyisége rövid fölvázolását követően tudomást szerzünk arról, hogy férje elhagyta mértéktelen elhízása miatt. Mamiko ezt szinte közönyösen vette tudomásul, vagyis párkapcsolatuk ekkor már elhidegült volt, jószerével nem is létezett. Ezt követően épp ilyen közönnyel vonul be mások éjjelébe meghallgatni azt, amitől azok képtelenek elaludni: a mozgal-

mas, emberileg mégis sivár valóságot. Ő az, aki megrendelhető, aki hálóinget húzva bebújik a magányos férfiak ágáiba, akinek párnás vállaira lehet borulni, akihez beszélni lehet úgy, akár egy gyermek az anyjához, aki mellett nyugodtan el lehet aludni, mert n y u g a l m a t áraszt. Mamiko

olyan, mint egy álommanó, és olyan, mint egy önjelölt terapeuta. Története csak a könyv elején és végén van, azokon a pontokon, ahol változás áll be az életében: az óvodásokkal való nappali foglalatosságát fölváltja az éjjeli kuncsafhallgatás, aztán pedig ezt az éjjeli műszakot helyettesíti az, amiről az elbeszélő nem árul el többet, mint hogy „abban a pillanatban elkezdődtek Mamiko nappalai” (215.). Viszont az előzmények alapján több mint sejthető, milyenek is lesznek majd ezek az éppen elkezdődő nappalok, melyről Mamiko – aki „mindenhová korábban érkezik” (5.), – „tudta, hogy ez egyszer tényleg pontosan érkezett” (215.).

Mamiko tehát egyfajta keretként funkcionál, mintegy a személyében teremődik meg a melegágya a különböző szálakon futó és egy pontba tartó vallomásoknak, narrációknak, leírásoknak. Álmot hozó látogatásai során megismerkedhetünk a negyvenhárom éves, túlsúlyos, erősen kopaszodó, tüdőgyógyász specialista Dobákkal; az író Bercsényivel, aki úgy véli, „a szépirodalomban az alkoholfogyasztás elengedhetetlen munkaköri követelmény” (28.); a látszólagos harmóniában nagyvilági életet élő, mindenből a legjobbat beszerző, megkapó fotóművésszel, Patrikkal, aki szerint „ebben az életben az ember végső soron kozmikus magányra és kínra van kárhóztatva, és egyetlen lehetőségünk a szenvedés elviselhetőségére a cselekvés!” (36.); a bársonyos mély hangú, szeretethiányos zongoraművész Flóriánnal, aki „maga volt a zene” (42.); a melegbárbeli sztriptíztán-

cos-előadóművész Kiskopasszal; a fotómodell Mirával. Velük és körülöttük bonyolódnak és kuszálódnak össze a szálak reménytelenül és kegyetlenül a vágyak túlfűtött tengerén, melyen az érzelemmentes Mamiko is önfeledten ott hánykolódik „láthatatlan”. A törzsszövegben szinte meg is feledkezhetünk róla az olvasás során. Végül – amikor újra föltűnik – ő is áldozatává és tettesévé válik az eseményeknek. Ez billenti helyre a saját idejét (és a befogadót is).

Sára Júlia rendkívül plasztikus monológjai, elbeszélései egy kortárs jelenséget feszegető regénnyé állnak össze a szemünk előtt. A megrázó, felkavaró és helyenként felháborodásra készítő naturalis leírások egy társadalmi közegről mutatnak pontos és ítéletmentes látóképet. Erre tart hát a világ? – kérdezhetjük. S mondhatjuk azt: meglehet. Tehát minimum ezért is megkerülhetetlen a *Mamiko nappalaival* való ismerkedés.

TransHistory

Bihary Gábor

A honi olvasók nagy része akkor ismerte Colum McCann nevét, amikor a Hadd forogjon a nagyvilág című regény két évvel ezelőtt megjelent magyar nyelven. A könyv 2009-ben elnyerte az amerikai Nemzeti Könyvdíjat, ez pedig az Írországból az Egyesült Államokba vándorolt író számára meghozta a nemzetközi hírnevet is. Az ír-amerikai kapcsolatok és a kivándorlás által nyitott kontextusokkal lép párbeszédbe az új, TransAtlantic című elbeszélése is, melyben még szorosabban fonódik össze amerikai és ír történelem. Míg a Hadd forogjon a nagyvilág egyetlen valós történelmi esemény köré szerveződik – Philippe Petit 1974-es kötél tánca a World Trade Center újonnan átadott ikertornyai között –, és innen látunk rá a vele azonos időben zajló egyéb történésekre, ami sokszorosan összekapcsolt hálózatot teremt a különböző család-történetek között; addig az új könyv ezt a szinkronicitást diakroniára cseréli, vagyis időben nagyobb távolságot átfogó keretben kérdez rá az egyéni sors és a történelem mibenlétére. – Bihary Gábor kritikája Colum McCann, TransAtlantic című re-

*gényéről (ford. Mesterházi Mónika, Budapest, Magvető, 2015.)**

A szereplői perspektívákat váltogató elbeszéléstechnika szintén ismerős lehet a korábbi opuszából, ebből a szempontból a *TransAtlantic* struktúrája már-már túlzó akkurátusságot mutat. Az első szakasz három különböző hőstettéről tudósít, melyeknek férfiak a főszereplői; a második szakasz egy női családregény, anyák és lányaik útját követjük végig a 19. század végétől az olvasó jelenéig; a harmadikban a család utolsó tagjának énelbeszélése olvasható. A szöveg egyik erénye, hogy olyan valós eseményeket helyez a fikció terébe, amelyeket az átlag magyar olvasó nem feltétlenül ismer. Az első fejezetben szembesülünk azzal, hogy az Atlanti-óceánt megállás nélkül először John Alcock és Arthur Brown repülte át az I. világháború után, egy átalakított bombázóval (Charles Lindbergh, akiről talán többen hallottunk, ugyanezt a tettet évekkel később, de egyedül hajtotta végre). A 19. századi abolitionista mozgalom egyik szószólójáról, a fogságból szabadult, politikai karriert magának mondható Frederick Douglass-ról és írországi útjáról szintén kevesebb információval rendelkezhetünk. Ehhez hasonló Írország történelméhez való viszonyunk, a könyv bizonyos utalásainak megértéséhez szükséges némi kutatás, utánakeresés, és ez alól nem jelent kivételt, ha a jelenünkhöz közeli eseményekről van szó, mint az észak-ír béketárgyalásokról a kilencvenes évek végén. A kötet viszont az általa megteremtett olvasói elvárásoknak kevésbé képes megfelelni, ugyanis nem egészíti ki, nem árnyalja kellő mértékben történelmi ismereteinket, vagy Írországról, az amerikai polgárháborúról bennünk élő sztereotípiákat, hanem gyakran találkozzunk kevésbé elbonyolított, klisés megoldásokkal, amelyek miatt joggal érheti kritika a könyvet. Például a George Mitchell szenátor szempontjából láttatott béketárgyalások során folyton annak a bántóan közhelyes mondatnak az igazolását kapjuk, hogy a politikus is csak ember, aki feleségével és kisgyermekükkel szeretne együtt lenni, nem pedig a kimerítő diplomáciai csatározások lövészárkaiban küzdeni. Ezek a megoldások már csak azért is sajnálatosak, mert a könyv végén hosszú névsor áll a köszönetnyilvánításban, amellyel nem arányos a szöveg eruditív ereje.

Erre a jelenségre a regény felkínál egy magyarázatot, hiszen érthetnénk úgy, hogy a tudásunk bővítése helyett épp ennek az elvárásnak az elégtelenségét állítanánk, pontosabban tagadnánk a történelem nagyellbeszélésként

értelmezését. Ezt az interpretációt igazolja, hogy a karakterek motivációi nem merülnek ki a politikai valamint a nyilvános szférához tartozó tetteikben, ahogy ezt az említett szenátori tevékenységet feldolgozó fejezet mutatja, sokszor jelentéktelennek tűnnek az egyéb, privát eseményekhez képest. Érdeemes megvizsgálni, hogyan közvetítik az újságok a híreket, a nyomtatott sajtótermékekre ugyanis a fontos, „történelmi” pillanatok hordozói, szinte kanonikus szereppel bírnak. A szenátor bevett fordulatokat és szentenciákat használ a nyilatkozatában: „De ne áltassuk magunkat, hogy vége. És azzal se áltassuk magunkat, hogy csak most kezdődött. Nem elvárás volt, nem. Meggyőződés volt. Ezt az anyák nemzedékei fogják megérteni. Én ezt egyáltalán nem érzem szentimentálisnak, nem, egyáltalán nem. Cinikusnak lenni könnyű. Az optimista a cinikus bátrabb változata.” (159.) Az átrepülésről tudósítók semmit nem bíznak a véletlenre: „Tizenöt óra telt el. Alcock és Brown vagy Írországhoz közelít már, vagy rég meghaltak, a vágy áldozatai lettek. A riporterek belefognak az első bekezdésbe, kétféle stílusban is megírják, elégikusan és ünnepelesen: *Ma, a világok nagy összekapcsolódásakor – Ma, a nagy hősök gyászolása napján*” (40. kiemelés az eredetiben). A publikus, széles tömegeket tájékoztató cikkek diskurzusként lepleződnek le, ami retorikai-műfaji kérdéssé konvertálja a történelmet, és ez nagynarratíva nimbuszának repedezését mutatja fel a hőstettek elbeszélésében.

Az igazi ellenpéldát a négygenerációs női családregegy jelentí, amelyben inkább a személyes sors, egyfajta a mikrotörténeti perspektíva lesz meghatározó. A nők „történelme” a szöveg végére legalább annyira fontosnak tűnik, mint a férfiaké, és ez az átvezetés a regény egyik poétikai erénye. A nők ugyanis kezdetben mellékalakok a hőstettek árnyékában, jelentéktelen helyzetük és sorsuk később felértékelődik, a történelem fogalma pedig az általuk bejárt úttal válik azonossá. Szimbolikusan viszi színre ezt annak a levélnek a históriája, melyet még Alcock-ék hoztak át az óceánon egyéb küldeményekkel együtt, de amely aztán sosem ért célba. 2011-ben, amikor az utolsó fejezet zajlik, a levél már történeti dokumentumnak minősül, a kibontására vállalkozó utolsó leszármazott, Hannah azonban hiába remél pénzt az eladásából, a kézirat csupán egy köszönetnyilvánítást tartalmaz annak az ír hölgynek címezve, akinek segítségével Amerikába hajózott a család őse, Lily. A levél tartalma némi csalódást kelthet a befogadóban, a történelemmel kapcsolatos narratív struk-

túrák közötti választást viszont egyértelművé teszi, még ha kissé mesterkélt módon is. Némileg leegyszerűsítő az a szándékoltság, amelyben a kétféle történelemfelfogás nemi indexet kap, és megerősít bizonyos oppozíciókat (és mögéjük rejtett értékhierarchiát), melyben a nő a magán-, a férfi a nyilvános térrel azonosulna. A férfiak privát énjének megismerése azonban ezzel ellentétes szándékot jelöl, mintha a szöveg lebegtetné mindkét értelmezést, felveti, látszólag igazolja, de nem foglal állást a kérdésben, amiben nem esztétikai potenciált, hanem kissé zavaró eldöntetlenséget fedezhetünk fel, amely véleményem szerint nem fokozza, hanem inkább csorbítja az élményt.

Ahogy halad előre a cselekmény, és egyre szorosabbá válnak a szereplők közötti kapcsolatok, arra készítette az olvasót, hogy „visszafele” is elkezdje olvasni a könyvet, a történelem mibenlétére adott válasz a különbségek hangsúlyozása helyett inkább egy közös antropológiai sorsban jelölődik ki, minden szereplő megtapasztalja ugyanis az elmúlást, a gyászt, a magányt. A fejezetek csupán egy-egy kiragadott, rövid időmetszetről nyújtanak képet, a jelent az idő előrehaladása folyton relativizálja, ami néhol az elért eredményeket is érvényteleníti. Erre a sablonra többször utal a motívumokban gazdag szövésszerű textus, hiszen Brown évekkel később alkoholproblémákkal küzd, akit nem tartott meg a kortársi emlékezet sem; a 19. század végén még jövedelmező jégvermelés évtizedek múlva meghalodottá válik a hűtőszekrények megjelenésével. A nők leányból anyává válnak, az egyik fejezetben még fiatalok, a másikban már idősek, közös sorsuk a lassú elmagányosodás, ha férjhez is mentek, később vagy elváltak, vagy özvegyek lettek. A szöveget keretbe foglalja két haláleset, ugyanis Lily, a családtörténet kiindulópontja, az ósanya elveszíti első házasságából született fiát az amerikai polgárháborúban, csakúgy, mint a család utolsó ága, Hannah is: Tomast ír partizánok lövik le a hetvenes években.

Érdeemes kitérni a cím magyarázatára. Az atlanti átkelés a szöveg egyik szervezőelve, és ebből a szempontból is polarizált a szerkezet. A férfiak Amerikából érkeznek Írországra, a repülőút tekinthető egyfajta visszafelé eljátszott kolonizálásnak, meghódításnak, hiszen az Újvilágból repülnek az anyaországba (!). Frederick Douglass az egyenlőség eszméjét hozza, a szenátor pedig a békét, csupa elvont értéket. Lily épp Douglass hatására vándorol ki Amerikába, maga mögött hagyva a cselédséget, az unokája, Lottie azonban Írországra telepedik le, mely az otthon, az anya, a bensőséges metaforájává válik.

Ezek a megfeleltetések túl nyíltak, egyértelműek, ezért kevésbé képes beszélni a hazához fűződő viszonyról, honvágyról és kulturális különbségekről, pedig a szándék ismét tetten érhető. Ugyanez mondható el a regény posztkolonialista szempontú megközelítéséről. Douglass idegensége nem törődik el Európában, de nem érik komolyabb atrocitások, amit kissé idillinek gondolhatunk. Karrierje, tevékenysége a teljes asszimilációra tett kísérlet: O'Connell, az ír szónok fekete O'Connellnek nevezi; a kulturálisan saját jegyek meg sem jelennek a szövegben, már eleve egy képzett, az etikett minden apró mozzanatát jól ismerő polgárként látjuk. Az utolsó fejezetben egy kenyai származású Douglass-szekértő, Manyaki becsüli meg a levél értékét; ő már a globalizált világ tagja, aki ír nőt vesz feleségül, és szabadon mozog a kultúrák között. A zárlatban a Manyaki-család beköltözik Hannah tengerparti villájába, ők lesznek Írország immár multikulturális történetének folytatói.

McCann tagadhatatlanul jó író a szó technikai értelmében, a súlypontok áthelyezése, férfi és női történetek közötti váltás a regény egyik üdítő megoldása. Az erőteljes lírai nyelv és a különböző narratív szerkezetek vegyítése, a szabad függő beszéd alkalmazása, a perspektívaváltások William Faulkner vagy Virginia Woolf művészetével mutatnak hasonlóságot. A regény említett hibáit, mint a sekélyes és giccses szerkezeteket mindez nem képes mindenhol ellensúlyozni. A szöveg olvasása ezzel együtt is kellemes időtöltés, hatását viszont nem az intellektuális kihívásai tartogatják.

*A regény értelmezését jelentékeny módon segítették, kiegészítették az Alföld Stúdió tagjai, akiknek a szöveg közös tárgyalásakor elhangzott hozzászólásait itt köszönöm meg.

A líra nem szelfibot

Kulin Borbála

Lapis József: Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez című tanulmánykötetének néhány tanulsága

Ironikus vagy sem, a könyv elejére választott mottó? – ezen gondolkodom. Eszemben Rilke, ahogy egy helyütt egy zsúfolt könyvtárteremről írja, „Mert talán háromszáz olvasó is van a teremben, de nem valószínű, hogy mindegyiknek lenne egy költője. (Isten tudja, mi jutott nekik.) Háromszáz költő nem is létezik.” Itt pedig a mottó Otlíktól: „Amilyen ritka és magányos tünemény egy valamirevaló magyar regényíró, éppen olyan mindennapi jelenség mifelénk a költőóriás”.

Akár háromszázan is vannak? Csak a kortársak? Ha összeszámolnánk, darabra, a kortárs publikáló verselőket, többen is. És valóban: ki igazodhat el biztonsággal ebben a rengetegben? Ki ítélheti meg, ki az óriás vagy ki az, aki csak most, az egyvidejűség horizontjáról tűnik valamilyennek? Egyelőre senki – vetíti előre bevezetőjében óvatossággal Lapis József. De óvatossága mögött gyaníthatunk némi szerénységet is: ha a hatástörténeti távlat hiányára hivatkozva rögtön az elején fel is függeszti értékítéleteinek időtállóságát, olvasóként tudnunk kell: nem akármilyen (sor)vezetőre bízunk magunkat Lapis József könyvét választva. A szerző, aki közös barangolásra, együttolvasásra invitál, szerkesztői munkáiból kifolyólag (is) a terep egyik legkiválóbb ismerője, elméleti felkészültsége nem hagy kívánni valót maga után. Ez azonban még mind kevés lehetne a bizalomhoz. Amiért – mindezeket túl – Lapis igazán mérvadó kritikus, az annak az érzékenységének köszönhető, ami kritikáit képes a tudomány és a szakmaiság legvégső határaiig elvinni, amin túl már csak a személyesség, az érzelmek és az érintettség elemi és elbeszélhetetlen kaotikussága létezik, az irodalom valódi terepe, amibe olvasóként csak fejest ugri érdemes, kritikusként azonban tudni kell jó érzékkel megállni ezen a határon. Az érzékenység és a szakmaiság közötti kényes, pontos egyensúly megtartása

szakmai bravúr. A Borbély Szilárdról szóló fejezet mutatja meg legszebben Lapis kritikusi attitűdjének ezt a termékeny feszültségét – de nem szaladok ennyire előre.

„a költészet a világhálón talált magának új, hiteles és produktív közeget a maga szűk, ám lelkes tábora számára”

Bár csalogató, mégis inkább mellékes ösvénynek érzem, a cím sugallta webes metaforika mentén indulni el a tanulmánykötet legfontosabb értékeinek feltérképezésekor. Ezzel nem akarom halványítani a jelentőségét a könyv első fejezetében tett megállapításoknak. A legfiatalabb magyar líráról beszélve alapvetően fontos felmutatni a műfaj mediális áthelyeződését: „míg a dráma a színháztermekben és sziklakórházakban, a regény a nappaliban, a vonaton és a metrón uralkodik, a költészet a világhálón talált magának új, hiteles és produktív közeget a maga szűk, ám lelkes tábora számára”. A fiatal magyar líra alapvető közege a világháló lett, a médiumváltások hatása pedig sosem marad meg pusztán külsődlegességekben. Ennek következményeit Lapis az olvashatóság, a hangzósság, a vizualitás kérdéskörei felől közelíti meg, a nyomtatott és a webes szöveghez való viszonyulásunk rögeszméit legszemleesebben Térey Ludovika-e-mailjének rövid elemzésén keresztül rajzolja elének („a nyomtatott kultúra változatlanul macsó dolog – de mindenképp győzedelmeskedni látszik az elektronikus machinációk fölött” 24). Itt tesz a szerző egy rövid (egyes kritikák szerint érdemtelenül és elhibázottan rövid) kitérőt a slam poetry műfaja felé. Ám, ahogy egyértelművé válik az olvasás során, hogy a kortárs költészetéről kívánván beszélni milyen izgalmas és fontos tétek felé közelít, megértjük, miért nem szentel nagyobb figyelmet ennek a kétségtelenül egyre populárisabb műfajnak.

Az olvasót, akit a slam poetry mellőzése esetleg elkese-rítene, kárpótolhatja azoknak a tájékozódási pontoknak az izgalma, amiket a tanulmány a továbbiakban és a továbbiakra kijelöl. Lapis a legújabb magyar líra megközelítési pontjait a szándékolt depoetikusság, az új személyesség, a 'másik' megképzése, saját test reflexiója, a gyermeki nézőpont, a vizualitás és a közéletiség poétikai tétjeiben (vagy annak hiányában) jelöli meg. Örök időzavartól szenvedő, de látókörüket a legfiatalabb líra felé bővíteni kívánó magyartanároknak ajánlhatom, hogy, ha csak erre a hatvan oldalra jut idejük, akkor is

érdemes kézbe venni a kötetet (*I.1. Kontextusok, közegek, hatásközpontok, tendenciákés I.2. Antológiák*). E fejezetek elkalauzolnak a téren, milyen kortárs magyar lírai antológiákat érdemes kézbe vennünk, milyen előzetes megfontolásokkal – amennyiben rávilágít a különböző antológiaszerkesztési elképzelésekre és eljárásokra (szerzőközpontú avagy műközpontú antológiák), folytonosan fenntartva az olvasó éber figyelmét abban a tekintetben is, hogy ne feledje, a mű eljutása az olvasóhoz már alakított, szerkesztők által befolyásolt folyamat eredménye. Fél szemmel kitekint tárgyról a módszerek kérdésre is, arra, vajon a kritika eszközei léptést tartanak-e a kortárs irodalommal, van-e szükség új eszközökre? (Hiszen nem a szövegeknek kell igazodniuk a kritikai elvárásokhoz, hanem fordítva – nem is annyira evidens gondolat). A legfiatalabb magyar lírát nem annyira hagyománykövetések szerint, mint inkább egy-egy korábbi generációhoz tartozó hatásközpont („apavagy bátyfigura”) köré szerveződőként írja le, kiemelve Kemény István, Marno János, Térey János, Szijj Ferenc, Gál Ferenc és Borbély Szilárd jelentőségét a mai lírai nyelv és attitűd alakításában.

„valaki beszél ebben a szövegben”

A kötet kétségtelenül legizgalmasabb kérdésfelvetése, sőt, központivá váló témája a személyesség problematikája a legújabb magyar lírában. A személyesség kérdésének alapos szemügyre vételét maguk a művek kényszerítik ki, amennyiben a fiatal líra egyik legfontosabb eleme „a személyesség módjainak újra birtokba vétele” (38.) a „prózára hangolt vallomások”, a „mélyen alanyi megszólalásmód”, a „magánmitológiává rajzolt mindennapok” (37.) eszközei révén.

A lírai én problematikája, a versbéli hang „kilétének” kérdése, mondhatnánk némi rosszmájúsággal, az irodalomtudósok eláshatatlan gumicsontja évtizedek óta. Hogy miért mégis megkerülhetetlen, sőt, a líráról beszélve elevenbe vágó kérdés, a tanulmánykötet eszmefuttatásai, meglátásai, kritikusi megszólalásai meggyőzően bizonyítják. A „ki beszél a szövegben?” kérdés megközelíthetőségét egyrészt elméleti szempontból vázolja fel, nem szakmabéli olvasó számára is jól követhetően (a versbéli szubjektum mint „keletkező termék”, mint az elbeszélés révén „törtéző én”), bevezeti az olvasót a prosopopeikus olvasás fogalmába (vagy emlékezteti rá), ami az önreflexív líraolvasás alapfogalma (kellene hogy legyen), éppen amiatt, mert figyelmeztet: egy szöveg

személyessége azon az ösztönös olvasói tevékenységen alapszik, hogy arcot, személyiséget tulajdonítunk egy szövegkonstrukciónak. Meggyőzően bizonyítja, hogy a „ki beszél” vagy „ki beszélhet” kérdése a szövegben nem egyszerűen az irodalomelmélet szakmai belproblémája, hanem líra- és önértésünk alapjaira vonatkozó kérdés. Lapis izgalmas variációkat felmutatva járja körül a kortárs magyar költészet azon szövegtípusait, melyek az „új személyesség” különböző módozatait szövegezik meg, többek között Pollágh Péter, Nemes Z. Márió, Ayhan Gökhan és Jónás Tamás szövegüniverzumaiból hozva példákat. Nem kerülve meg az olyan egyenes kérdéseket sem, hogyan állhatunk hozzá olyan szövegekhez, amelyek szándékos értelmezési útvesztőbe visznek, próbára téve a türelmünket vagy olvasói kvalitásainkat, illetve hogy blöffel vagy a költészet nyelvének radikális újragondolásával állunk-e szemben végtelenségig depoetizált lírai szöveget olvasva. Jó ötletnek tartom, hogy a személyesség formáinak vizsgálatok kevésbé sikeres próbálkozásokat is elemez, a kérdést visszajá felől is feltéve, azaz onnan megközelítve, milyen személyesség-konstrukciók azok, amik művészileg kevésbé sikeresek vagy akár kifogásolhatók. Hajszálvékony határ választja el ugyanis az unalmas és érdektelen önbeszédet vagy önértékelést a felforgató hatású vallomásságtól. Erre a határra pedig kritikus kötelesség rámutatni.

A tanulmánykötetnek az előszóban jelzett szerkesztési alapvetése, miszerint nem szerzőkre, hanem jelenségekre, problémákra összpontosít, itt teljesít a legsikeresebben. Egyéb helyeken, mint például az elsőkötetesek „jelenségét” tárgyalva inkább túlzónak érezhetjük Kemény Lili *Madaram*-jának szerepeltetését, és felszisszenhetünk, hogy olyan mondatok után, mint „Ha együtt olvassuk a *Madaram*-at más 2011-es elsőkötetes szerzők munkáival, mint például Deres Kornélia *Szöröpa* című könyvével, Izsó Zita *Tengerlakójával* vagy Ughy Szabina *Külső protézisével*, akkor azt mondhatjuk, hogy a *Madaram* elszietett vállalkozásnak tűnik” (88) miért nem olvashatunk többet a zárójelben megemlített szerzők deklaráltan sikeresebb munkáiról és kevesebbet az „elsietett vállalkozásról”.

„ahelyett, hogy a legsajátabb olvasói tapasztalatomról beszélnek”

A tanulmánykötet legkiválóbb fejezete, mint ahogy azt más kritikák is jegyzik, a Borbély Szilárd költészetéről szóló. A mindaddig elemzői távolságot tartó kritikus

hang itt szándékosan megbicsaklik, és, első olvasáskor úgy érezhetjük, kétes kimenetelű vállalkozásba kezd: egyensúlyozni a személyes és a kritikus hang hajszálvékony választóvonalán. A tanulmány kezdetekor a szerző több kisebb átbillenést enged meg magának a mély személyes érintettség okán, ám végül szép tudói fegyvelmel végzi el a feladatát és avat be a Borbély – szövegek világába. Itt jegyzi le a szerző a kötet legfontosabb mondatát, regisztrálva a líraolvasás elemi, akár misztikusnak is nevezhető élményét, bármilyen banálisan hangzik is: „Valaki beszél ebben a szövegben”. Hogyan történik meg, hogy a „beszélő én” és az „olvasó te” egészen összehasonlítható? Hogyan válhat a szöveg olvasója a szöveg megszólaltatójává? Az ilyen elementáris erejű szöveghatás nyomába eredni, ragaszkodva mondandónk józan érvényességéhez, komoly elemzői fegyelmet követel. „Ez a »beszéd« – összegzi Lapis a Borbély-líra személyességének működését – azonban nem valamely (akár szerepként értett) szubjektum nyilatkozataként, valómástevésként, saját beszédműveként érthető, hanem sokkal inkább egy olyan nyelvi felületként, mely abban lehet érdekelt, hogy a mondottság retorikai közegében s a létrejött én-alakzatban egységesítse a különböző nyelvi és nyelvhasználati szinteket, formákat, rétegeket, hagyományokat, szubtextusokat. [...] ez az, ami összeköti Borbély Szilárd heterogén, kötetről kötetre színvonalasabbá váló költői oeuvre-jét: olyan nyelvhasználati formára lelni, mely bírja a lírai megszólalás (konstruált, hatásként értett) intimitását (az olvasó szoros, felelős viszonyba kerül így a verssel), s amely integrálni tudja a költészeti(ként aposztrófálható) tradíció különféle alakzatait [...] úgy, hogy ne váljon sem ezotérikussá, sem teoretikusan irányítottá.” (200).

E tudós „megfejtést”, hatáselemzést akár erőtlennek vagy erőltetettnek is érezhetnénk, ha a líraolvasási tapasztalataink felől közelítünk. A személyes olvasás hatásmechanizmusát felfejteni, érvényes megállapítást szögezni le arról, mitől lesz egy személyes lírai vallomás egyetemes érvényű, gyomor- vagy torokszorító, majdnem olyan nehéz feladat, mint szavakba önteni egy vallásos, szerelmi vagy zenei élményt. A tudományosság határterületein járunk, de nem adhatjuk fel a folyamatos közelítést ahhoz, hogy megértsük, mi történik a szövegben, mi történik velünk, amikor delejező hatás alá kerülünk – a „csak” nem lehet válasz.

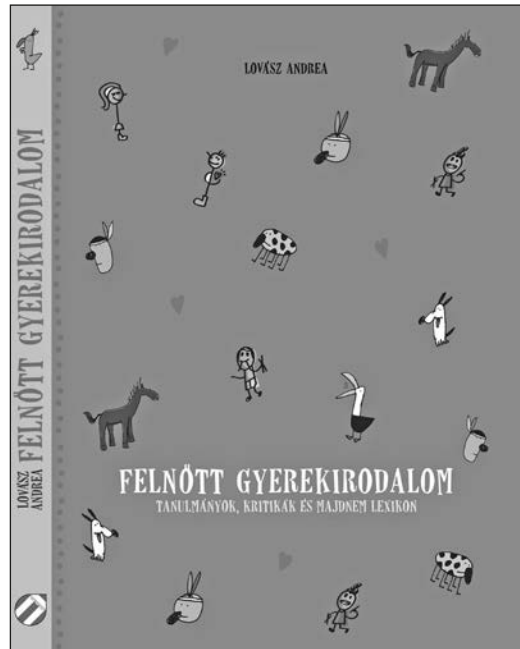
nem lexikon

Könnyen érheti csalódás azt az olvasót, aki valamiféle mini-lexikonként veszi kézbe a tanulmánykötetet. Felüti a névjegyzéknél és méltatlankodhat: akár a “legnagyobb neveket” is átgorhatja a névsor, vagy csak futólagosan kerülnek említésre személyes kedvencei. Ha – a szerző hasonlatával élve – a Líra 2.0 célja a térképrajzolás, akkor kezdeményezése leginkább az olyan netes turisztikai oldalakéhoz hasonlítható, melyeket a felhasználók maguk töltenek fel tartalommal, értékelve azokat a látványosságokat, amiket maguk személy szerint bejártak, megismertek. A tájegységek felrajzolásával iránymutató alapvetés, az egyes élmények értékelése tekintetében pedig nyitott tehát. Akinek hiányérzete támad, bátran lásson hozzá a ki egészítéshez. Legyen ez a szakmai színvonal a mértékadó.

Újrahangolt gyerekirodalom

Herczeg-Szép Szilvia

A Móra Kiadói Csoport tagja, a Cerkabella Könyvkiadó a 2015-ös évben is olyan figyelemreméltó kötetekkel jelentkezett, mint például Kiss Ottó Ati a tükör mögött című gyerekkönyve, Méhes György Leleplezem a családomat című vidám családregénye, Mészöly Ágnes Hanga és a lényegrablók című nyomozós kalandregénye. A szinte minden évben egy-egy gyerekirodalmi antológiát (2013: Tejbegríz, Finom irodalom gyermekeknek és felnőtteknek, 2014: Érik a nyár, Mai szerzők nyári antológiája; Válogatós, Óvodások verses kalendáriumahétköznapokra és ünnepekre) szerkesztő Lovász Andrea sem maradt idén könyv nélkül (amellett, hogy más kötetek szerkesztésében is részt vett), mivel most a Felnőtt gyerekirodalom – Tanulmányok, kritikák és majdnem lexikon című kötetével jelentkezett. Herczeg-Szép Szilvia kritikája (Lovász Andrea, Felnőtt gyerekirodalom – Tanulmányok, kritikák és majdnem lexikon, Bp., Cerkabella, 2015.)

A cím rögtön előrevetíti, hogy ez a kötet a válogatott gyerekirodalmi szöveggyűjteményekkel ellentétben egy felülnézeti, elemző, kritikai nézőpontból, a teljesség igénye nélkül vizsgálódik, és egy olyan tudástárat kíván létrehozni, amely képet mutathat a mai gyerekirodalom helyzetéről. A *Kortárs klasszikusok, Bevezető a bevezetőhöz* címet viselő (9–23.) első fejezetből rögtön megtudjuk, hogy valójában egy hasadáros, skizofrén helyzetképről van szó, ugyanis más szempontok felől ítélnék az ideológiai olvasók, és másként gondolkodnak az esztétikai élvezetet keresők. A szerző értelmezői álláspontja már az első oldalakon kiderül, ugyanis Lovász nem rejt véka alá véleményét. Az iskolai irodalomtanítást például olyannyira konzervatívnak találja, ami akár egy több évtizedes visszalépési szemléltető eszköznek is beillene (10.). Ez az álláspont a kötet tanulmányainak, recenzióinak közös alapfeltevését is meghatározza, ugyanis a bevezető bevezetője elmondja, hogy az elmúlt másfél évtized gyerekkönyvei olyasfajta reakcióknak tekintendők az azt megelőző gyerekirodalomra, amelyek kénytelenek voltak újraszózni azoknak a kulturális és szemantikai mintázatoknak a rendszerét, amelyeket sokszor az ideológiai elvárás szakított szét és tett ennél fogva alkalmatlanná arra, hogy a gyerekek rajtuk keresztül jelentéshez juttassák az őket körülvevő világot.

A Lovász könyvben kijelölt 2000-es év tehát egyfajta korszakhatárként értelmezhető, amely segítheti a gyermekirodalmi paradigmaváltás poétikai aspektusainak leírását és értelmezését. Ezt az időszakot jelöli ki egyfajta korszakküszöbként Lapis József is az idén megjelent *Líra 2.0: közelítések a kortárs magyar költészethez* című kötetének gyereklíráról szóló fejezetében (Lapis, 118). Ráadásul Lapis szerint pont Lovász Andrea Komáromi Gabriella *Gyermekirodalom* (1999) című szakkönyvének konzervativizmusát és elméleti következetlenségét bíráló kritikája (Új Forrás 2001/8) indította el azt a gyermekirodalom körül kialakult új vs. konzervatív vitát, ami hozzájárult a gyerekirodalom-kutatás reflektív hangvételű tanulmányainak megszületéséhez. Úgy tűnik tehát, hogy Lovász Andrea a kortárs magyar gyermekirodalom-kritika fő zászlóvivője. Ebből kifolyólag pedig az új kötet csakis fontos tanulságokkal kecsegtethet. Kétszázhuszonhárom oldalon keresztül szemlélteti, hogy az utóbbi tizenöt év gyerekirodalom diskurzusának fő mozgatórugója, kritikusa hogyan reprezentálja azokat a hatástörténeti, dialogikus, hermeneutikus irányultságú nézeteit, amelyeket az utóbbi öt évben főleg csak a különböző orgánumok kritika- és tanulmány rovataiban olvashattunk.

Lovász Andrea munkája többek közt azért kínál kiütetett alkalmat a fent említett tizenöt éves kanonikus orientáció tesztelésére, mert a szerző már korábbi munkáiban (például a *Jelen idejű holnemvolt – Szeminárium a meséről* című kötetében, 2007, vagy a *Navigátor, Kortárs gyerekirodalmi lexikon, böngésző és olvasókönyvében*, 2011) is komoly figyelemben részesítette az olyan társdiszciplínák narratíváit (antropológia, pedagógia, pszichológia, vizuális művészet, filozófia, nyelvészet, etika, szociológia), amelyek fontos kapaszkodóknak tűnnek a gyermekirodalom újakanonizálásában. Lapis hasonlóan vélekedik, ugyanis szerinte a kutatások téje többnyire abban rejlik, hogy sikerül-e egy önálló, előfeltevéseihez következetes elméleti és fogalmi bázist létrehozni úgy, hogy az nyitott maradjon a korszerű bölcséleti diskurzusra és társdiszciplínákra (Lapis, 118.).

A *Felnőtt gyerekirodalom* című kötet tanulmányokból, kritikákból, félkövérrel szedett címszavakból, lapszéli jegyzetekből, képekből építkezik. A kötet hat fejezetből áll, amelyből az első kettő a bevezető, az utolsó pedig a záró tanulmányok. A tanulmányokkal közrefogott három fejezet (*Mesék kora, Újrahangolás, Vitézkedő*) az utóbbi másfél évtized Lovász által kiemelt gyerekkönyvek recenzióiból áll. A *Mesék kora* című fe-

jezetben tizenkét olyan könyvről olvashatunk, amelyek közös pontja, hogy óvodáskorúaknak szólnak, és éppen ezért nagyon fontos, hogy olyan játékpártnerként működjenek, amelyek segítik számukra a világertelmezést. Az *Újrahangolás* fejezet azt a legfontosabb tizenhárom gyerekkönyvet mutatja be, amelyek úgy játszanak a nyelvvél, hogy az ne csak gyerekkönyvet jelentsen, hanem többjelentésességben megnyíló történetet, koherens világot alkosson, hiszen „a nyelv úgy lesz világgá és megélhetővé, hogy nyelvjátékká gyerekkönyvékké válik egyidejűleg” (87). A *Vitézkedő* fejezet huszonegy recenziója pedig azokat a gyerekkönyveket gyűjti össze, amelyek egy hősteremtő, sorsfordító, kalandos varázsvilágot teremtenek olvasóik számára.

Ahogy fentebb említettem, a *Kortárs klasszikusok, Bevezető a bevezetőhöz* című fejezet a hazai gyerekirodalom kettős helyzetét taglalja, amely hol a normatív alapú ideológiai szempontot, hol pedig a gyakorlati vetületű, esztétikai élvezetet részesíti előnyben. Elgondolkodtató, hogy ez a dichotómia már több évszázaddal ezelőtt gyökeret vert irodalmunkban, hiszen a horatiusi *utile et dulce maxima tétele*, amely a hasznosságban és gyönyörködtetésben látja az irodalom célját, hasonló módon ezeknek az elveknek a relevanciáját emeli ki, de úgy, hogy azt nem szembeállítja, hanem egymás mellé helyezi. Lehet, hogy az *utile et dulce* transzformációjával előállított gyerekirodalmi produktumok jelentenek ennek a kettőségeknek a feloldását? Ha Lovász Andrea ezt érti a klasszicizálódás folyamata alatt, akkor igen. Ugyanis a klasszicizálódást olyan folyamatként határozza meg, amely képes a gyermekirodalmi korpuszba integrálni a gyerekkönyvek által preferált könyveket, függetlenül azok irodalmi értékétől. A klasszicizálódás folyamata pedig úgy kínálhat elméleti megoldást a két olvasói tábor közelítésére Lovász szerint, hogy magába foglalja a hagyományos értékeket (meseszerűség, cselekményközpontúság, főhősként szerepeltetett gyerekszerplő, humor, irónia, gyerekkönyv), az ismeretséget mint értékmérőt („felnőtt írók” kezdenek gyerekkönyveket kiadni pl.: Szijj Ferenc, Darvasi László) és a kánontól való eltérést (tartalmi, gazdagodás pl.: halálról, válásról való beszéd; kép funkciójának megerősödése). Valójában erről szól az egész kötet. Felsorolja az elmúlt másfél évtized magyar gyerekirodalmának néhány olyan sajátosságát, amelyek értelmében a bemutatott negyvenhat gyerekkönyv joggal formálhat igényt az újakanonizálódásra. Lovász külön kiemeli, hogy ez a folyamat leghatározottabban a gyerekköltészetben figyelhető meg, mivel

terjedelmüknel fogva is könnyebben jutnak célközönséghez. A kötet sokadik értékeként jelölhetjük ki, hogy mindvégig alkalmazza az olvasásszociológiai nézőpontot. Például a minél teljesebb körű befogadáshoz „lassú olvasást” (slow reading) javasol, mivel tisztában van azzal, hogy az új művek elfogadottá válása az olvasási szokások változását is eredményezné.

Mindenképpen kiemelendők a kötetet lexikonszerűvé formáló elemek: a félkövérrel szedett címszavak, a recenzált kötetek borítóinak színes képei és a szóban forgó könyvek szövegrészletei. Ez utóbbiak a tárgyalt kötetek legizgalmasabb, legviccesebb részletei, kivonatai, amelyeket akár szórakozásképpen a főszöveg nélkül is nyugodtan olvashatunk. A *Bevezető* című fejezet szociológiai, filozófiai, retorikai szempontok alapján beszél a gyerekirodalomról, vagyis itt mutatkozik meg elsősorban a kutatás nyitottsága a korszerű bölcséleti diskurzusokra és társdiszciplínákra. Lovász szociotartalmú gyerekkönyveknek tekinti azokat a köteteket, amelyekben a kisgyerektől a kamaszkorig előforduló egyéni, családi, társadalmi krízishelyzetekkel szembesülhet az olvasó (pl.: Szabó Imola Julianna: *Kinőtt szív*). A szocio tartalmak feltárása után egy nagyobb lélegzetű filozófiai értelmezés következik. Ugyanis Lovász szerint a gyerekeknel a metafizikai kérdésfeltevés sokkal evidensebbnek tűnik, mint a felnőtteknél. Persze tisztában van azzal, hogy ezek a gyermeki megszólalások konstruáltak (kivéve, ha pontosan egy gyermeki hang diktafonyszerű átadásáról van szó), és ennél fogva csak egy felnőttektől különböző, mondhatni idegen nézőpontok ábrái, de ha az író pseudo-filozófiát alkalmaz, akkor a gyerekolvasókat olyan partneri szintre emelheti, amellyel már részt vehetnek a filozofáló gyermekirodalom játékában. Lapis József ebben a kérdésben Weöres Sándorra hivatkozik (Lapis, 126.), aki veszteségnek látja a felnőtt nézőpont beszűkültségét, és felértékeli a hangzóságban alapuló gyermeki befogadást, a gyerekek ősi fantáziavilágának határtalanságát.

A poétikai eszköztár megváltozása is releváns tényező az újakanonizálódásban. „A gyermekirodalom úgy komolyodott, hogy mer komolytalan lenni”. A kötet számtalan mottószerű mondatai közül ez az egyik kedvencem. Eszerint a gyerekek szeretnek játszani, és ha az irodalomra mint játékszerre tekintenek, akkor szeretni fognak olvasni is. A szerző-olvasó társasjáték viszont csak akkor működik jól, ha a játékviszony partneri, nem pedig hierarchikus. Ami azt jelenti, hogy nincs gögicselés, eufemizálás, ellenben egyre többször jelennek meg

benne a közös tudásra építő intertextuális elemek, mint például a játékba hozott szereplők, toposzok, művek, popkulturális termékek. Így paradox módon a kortárs szerzők konzerválják a klasszikus gyerekirodalmat, hiszen folyamatosan játékba hozzák, parodizálják őket.

A *Mesék kora* fejezetben olvashatjuk Závada Pál *Harminchárom szlovák népmese* című kötetének recenzióját, amely akár tökéletes példája is lehet a klasszikus kortársra alakításának, mivel Závada úgy mondja el az általa kiválasztott szlovák népmeséket, hogy a megőrzési és az azoktól történő különbözőségi elvek egyszerre működjenek. Kiss Ottó *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* című kötetének kritikáját több ok miatt is érdemes elolvasni. Az egyik, hogy itt érvényesül legkevésbé a klasszicizálódás folyamatának hagyományos értékékként feltüntetett cselekményközpontúsága, mivel a könyv tartalma egy mondatban összefoglalható. „Volt egy ember, akit Háló Istvánnak hívtak, az ismerőseinek röviden csak Háló Istvá, és vasárnap délutánonként repkedett a városban, és mindenfélét megnézett magának.” De éppen ez érvényesül a klasszicizálódás folyamatának egy másik összetevője, a kánontól való eltérés. Lovász szerint a cselekmény helyett sokkal fontosabb a szöveg maga, amely egy szokatlan szórendű és mondat szerkezetű, túlbeszélt nyelvet alkalmaz, tele humorral, játékkal. Ebben a recenzióban is megjelenik egy Lapis-féle gondolattal való analógia. Mégpedig az, hogy Lapis Micimackó hümmögésén keresztül jut el a gyermeki idegenséget jól prezentáló megszólalásmóddhoz, amely úgy tükrözi a gyermeki világlátást, hogy a megszólalás nézőpontjába csempészi bele az idegenséget, amellyel jól láthatóvá válik egy világegyetemzési távlat, egyfajta zümmögés, dörmögés, ami maga a micimackói nézőpont (Lapis, 164–165). Lovász is ezt a micimackói szemléletet fedezi fel Háló Istvá világlátásában: „világlátása is Micimackós: hozzá hasonlóan ő is zümmögéssel darázsnak álcázza magát, hogy az emberek ne ismerjék fel [...], de „faragatlan tönkszerű” egyszerűsége, együgyűsége is őt idézi.” (80.) Szerinte ez a csacszi öreg medve szemlélet teszi szerethetővé ezt a könyvet.

Az *Újrahangelés* fejezet recenziói közül a legátfogóbbat, a *Friss tinta! Mai gyerekversek* című antológiáról szólót emelném ki, ugyanis Lovász ebben a kritikájában feltárja a kortárs gyerekliira legfontosabb jellemzőit. A friss tinta Kosztolányi után színes tintát is jelent, ami előrevetíti az antológia sokszínűségét, tematikai, nyelvi játékát, a verseket összefogó humort. Természetesen itt

is megjelenik a hagyománykövetés kérdése, ennél fogva költői elődként tételeződik az objektívizáló látásmódú, a világ furcsa részleteit kiragadó, nyelvi- és rímjátékot kedvelő Nemes Nagy Ágnes. A gyereklíra egyik mér-földkövének tekinthető *Altató* költője, József Attila, a *Négyszögletű Kerek Erdő* írója, Lázár Ervin és persze Weöres Sándor, akinek a „szárnyat igéz a malacra” versora a kötet borítóján életre is kel. Ezek közül Lovász a *Négyszögletű Kerek Erdő*ben játszódó költőversenyt a *Friss tinta* mintájának tekinti. Ugyanis az újraírások („Ej, mi a kő tyúkanyó”), a rímes értelmetlenségek (anakonda – ama konda), az „asztjelentiamitszeretnél” típusú versek (dömdödöm) mind-mind jelen vannak a kötetben. Emiatt bátran jelenti ki, hogy Lázár Ervin határozta meg a gyereklíra valamennyi fő ágát.

A *Vitézségek* című fejezet olyan kalandregényekké alakuló meseregényeket recenzál, amelyeket már az idősebb, a Harry Potter-nemzedék olvas. A *Vitézségek* címszó alatt bemutatott kötetek már bátran alkalmaznak intertextusokat, mítosz-szerű történetvezetést, abszurd, mágikus elemeket, varázslást, misztériumjátékokat, szatirikus, szürreális megoldásokat. A *Határátlépés, Előretekintő zárszó* című befejező tanulmány számot vet az ifjúsági irodalommal is, ami már majdnem teljesen felnőtt irodalom. A fejezet az e körbe tartozó művek leggyakoribbi hibáit (a mű csupán a tartalom hordozója lesz; didaktikusság) és kiemelkedő alkotásait (pl.: Mészöly Ágnes *Darwin-játszma*) gyűjti össze. A kötetet *A könyvben előforduló gyerekkönyvek listája 2000–2015* összefoglalója zárja, ami segít az olvasónak abban, hogy kézikönyvként, vagyis lexikonként használja a kötetet.

„Nagyfiú vagy te már.” (Szabó Magda: *Tündér Lala*) – Sokat mond, és mégis keveset a kötet mottója: az idézet mint ellenpélda a gyerekekre ráerőltetett felnőtt nézőpont beszűkültségét jelentheti, ami egyúttal egy indítványozás is lehet a kötetet kézbe vevő felnőttek számára. Gesztelyi Hermina kritikája sokat foglalkozik a *Felnőtt gyerekirodalom* szókapcsolat jelentésével, és végül arra jut, hogy ez a fogalomtársítás talán már a dichotómián való továbblépést jelenti, ugyanakkor megreked és tisztázatlan marad az olvasók számára. Azt hiszem, ez az igazán izgalmas szótársítás már elég lehet ahhoz, hogy kezünkbe vegyük és elolvassuk a kötetet. És ki tudja, lehet, rájövünk arra, hogy gyerekes a felnőttirodalom!?

„A’ maradék tanúja lesz”

Veisz Bettina

„A’ maradék tanúja lesz tetteinknek; rettegjük ítéletét.” – hangzik Kazinczy Ferenc emblematisz szövegének, az Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél zárógondolata. Tanúja lesz a tette(in)knek, kiváltképp azáltal, ahogy elbeszéljük őket. *Czifra Mariann* Kazinczy Ferenc és az ortológusok című kötetének saját bevallása szerint nem célja a nyelvújítási harc újabb elbeszélésének megkomponálása, sokkal inkább a már megteremtett narratíva létrejöttének módját tárja fel. – Veisz Bettina kritikája *Czifra Mariann kötetéről* (Kazinczy Ferenc és az ortológusok: Árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában, Bp., Ráció Kiadó, 2013.)*

A kötet címe elsőre megtévesztheti olvasóját, azt sugallva, hogy a könyv a nyelvújítási narratíva hagyományába lépve egy döntően kazinczyánus szemléletű gondolatmenetet követ. Az alcím azonban eltérő támpontokkal szolgál, sejtetve, hogy a világosan kirajzolódó „harcos, győzedelmes literátor” képen túl a mozgalom *árnyai, alakjai* (például Kisfaludy Sándor, Verseghy Ferenc, Pázmándi Horváth Endre stb.) is élesebb kontúrt kapnak. *Czifra* kötete a nyelvújítás elbeszélésében az irodalomtörténet-írás „megbicsakló” állításait bírálja felül. Precíz vizsgálat alá helyezi a narratívaképzés lépéseit, és a megállapításokat újabb, eddig a párbeszédbe jelentős mértékben be nem vont kéziratok szövegek elemzésével vizsgálja felül, ezáltal részben árnyalva a nyelvújításról alkotott képet, gyakorta azonban le is bontva, újraalkotva az eddigi narratíva főbb téziseit.

A nyelvújítás (Kazinczy perspektívájából) „sakkjátszmájának” lépéseit fejtegetve felmerülhet az a veszély, hogy a gondolatmenet koncentrikus körei egyre sűrűbb filológiai szövetet képezve elveszítik az olvasót, ám *Czifra* világos logikai metódusa elhárítja ennek lehetőségét. A könnyed hangnemet választó könyv a kevésbé szakavatott olvasót is magával ragadja, (watsoni) társául fogadja az irodalomtörténeti oknyomozás során. Az

előszó felhívja a figyelmet arra a momentumra, hogy a nyelvújítás eseményeinek vizsgálatok az irodalomtörténet-írás elsősorban Kazinczy munkáit, elbeszélsmódját érvényesíti. Am „[a] Kazinczy-hagyaték korszakforrásként való használata radikálisan leszűkíti a látóteret, és eltereli a figyelmet számos kisebb hatású, a kánonból kiszorult szövegről, amelyek hatástörténete a századelőn még igen jelentős lehetett.” (83) A nyelvújítási mozgalom további résztvevőinek, ez idáig csekély mértékben láttatott *árnyainak, alakjainak* kéziratos hagyatéka, levelezése kevésbé vizsgált, többnyire teljes kritikai kiadás nélkül leledzik. Joggal vehető fel tehát a kérdés: „vajon a kontrollforrások használata nélkül adható-e egyáltalán megalapozott értékelés, körültekintő elemzés magáról Kazinczyról?” (12) is? A megoldást a kéziratos források nyomán minél több nézőpont felkutatása adhatná, melyet ezen kötet is céljával tűz ki.

Czifra a MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport munkatársaként Kazinczy kéziratos hagyatékának archiválása és rendszerezése során talált rá az *Orthologus és Neologus* szövegváltozataira. Kötetének vizsgálati perspektívája döntő mértékben az *Orthologus és Neologus* szövegére fókuszál. Precízen vizsgálja többek között a keletkezéstörténetben szerepet játszó *Tövisek és Virágok*, továbbá a válaszreakciót inspiráló *A' Recenziókról* című Füredi Vida-tanulmányt. A kezdő fejezet a nyelvújítás határkijelöléseit taglalja. Elsőként a szakirodalmi konszenzus szerint a mozgalmat elindító epigrammakötet, a *Tövisek és Virágok* szerepét gondolja újra. Végigköveti a nyelvújítási narratíva állításait, mely alapján a mű vitaindító szerepkörbe helyeződik, majd főként a Kazinczy-levelezés párbeszédbe szólításával áthangolja a korábbi teóriát. Lebontja a szöveg határpont-státuszát, továbbá elhalványítja annak a már a kezdetektől határozott fellépésű, vitaindító Kazinczynak a képét, aki „hideget és meleget szétválasztani ült a magyar literatúra ítélőszékébe” (31).

Gondolatmenetének következő pontján Czifra a nyelvújítás dramaturgiájának zárását, Kazinczynak az *Orthologus és Neologus* tanulmányát helyezi górcső alá. Az érvényben lévő nézet szerint a mű „békítő eszköz”, mely lezárja a literátorok csatáját. Azonban a kötet megkérdőjelezi mind a lezárás momentumát, mind az ebben szerepet játszó írói tudatosságot. Párbeszédbe állítja az *Orthologus és Neologus* szövegváltozatait, melynek a Tudományos Gyűjteményben 1819-ben megjelent és egy kéziratban maradt, bővített, azonban az írói szándék szerint eredetileg megjelenésre szánt variánsát

a függelékben párhuzamosan is közli. Czifra reflektál a kortársak és a korabeli szaktudományos cikkek recepciójára. Elveti a mű tényleges vitát záró funkcióját, hiszen a húszas évek is bővelkedtek a nyelvújítási témakört taglaló munkákkal.

A kötet Kisfaludy Sándor és Kazinczy kapcsolatát tárgyaló fejezete a kéziratok kontextusában vezeti be a *foliális olvasás* lényegi fogalmát. A filológiai metódus a kisebb szövegeket nagyobb kontextusukban elhelyezve értelmezi, és „két egymástól teljesen különböző párhuzamos szöveggalaxis egymás mellé helyezésével [...] figyelembe veszi azokat a kéziratos szövegszerű kötődéseket, amelyek nem a könyvbéli intertextualitás letüköröződései, másképpen: teljesen különböző szövegkapcsolódást mutatnak, mint amellyel ugyanazon szöveg nyomtatott változata rendelkezik. [...] A hatástörténet szempontjából pedig azt vizsgálja, [...] hogy ki fért hozzá a szövegekhez, ki vált olvasóvá.” (63) Egy további fejezet bemutatja Márton István perének nyelvújításbeli szolgálatait. Czifra elemzi, hogyan használja fel Kazinczy a pör adta nyilvánosság lehetőségeit, hogy felszólalásában a nyelvújítás témaköréhez kapcsolódjon, továbbá hogyan alkot önimázst leveleiben. Egy konkrét esetet érintve, mely során Kazinczy egy Verseghyt kritikusan bemutató magánlevele kerül publikálásra, hangsúlyozza, hogy „az idő előrehaladtával Kazinczy interpretációja az esetet illetően folyamatos módosuláson ment keresztül, az emlékezet és az aktuális szituáció felülírta a korábbi eseményeket és egy új múltvariánsot alkotott meg.” (31) Maga a metódus általánosabban is jellemző Kazinczy narratívaképzésére, amely önmagában nem okozna dilemmát, amennyiben a hagyaték korszakforrásként való kezelésekor tudatosodna ez a mechanizmus.

A kötet tanulmányainak sorát záró fejezet Kazinczy kéziratos hagyatékának szerepkörét járja körül. Elsőként a szövegtörzset kéziratait a szerzői elrendezés megléte és hiánya alapján típusokban különíti el, majd részletesebben vizsgálja az *Orthologus és Neologus* kéziratban maradt szövegváltozatait, befogadás- és kiadástörténetét. Végezetül pedig *A' Glottomachusok*, Kazinczy legjelentősebb hatású kéziratgyűjteményének kánonképző funkciójáról értekezik.

A kötet megvilágítja, milyen mértékben uralkodik Kazinczy perspektívája a nyelvújítási narratíván. Továbbá, hogyan képzi meg a harci retorika formuláit alkalmazva a két szemben álló tábor elbeszélsmódját, s főként hogyan alkotja meg a vita dramaturgiáját a kötetbe rendezett levélváltások, párbeszédbe lépő szövegek

által, melyet a nyomdai publikálást mellőzve, csupán a kiváltságosoknak, az „irodalmi élet körül serénykedő fiatal literátoroknak” juttatott el. Kazinczy jól tudta, a maradék tanúja lesz tetteinek, ezért saját maga is igyekezett tudatosan formálni, megalkotni a leendő ítéletet.

A zárlat a kérdések és távlatok perspektívájából nyit újabb lehetőségeket. Lényeges felvetése, „[h]a a nyelvújítás nem egyetlen személy vezényletére zajlott, ha nem bizonyos írói csoportosulások győzelmének, mások bukásának, valamint a német nyelvújítási minta magyar adaptációjának eredménye – márpedig úgy tűnik, hogy nem az –, akkor micsoda? Vajon a magyar nyelvben rejlő „képzeletesség” [...] spontán szükségzerű megnyilvánulása? Az írásmédiumok elterjedésének és egyesülési folyamatának természetes velejárója? Ha a nyelvújítás nem tudományos tanácskozás – mert a tízes években úgy tűnik, inkább lehet paszkvillusi irodalomról és populáris szórakozást nyújtó, kacagtató avagy ízléstelen olvasmányokról beszélni [...], mint rendszeres, érvelő szövegekről – akkor nem lehetséges-e a nyelvújítási»csata«hátterében egy olvasási és írási forradalmat keres-

nünk, amely ugyan nem mérhető a Nyugat-Európában száz éve zajló folyamathoz, mégis ahhoz hasonlóan a technikai eszközök fejlődése váltotta ki? Nem csupán a nyomtatott médiára kell itt gondolni, hanem a kéziratos kultúra rendkívüli elterjedésére, amelyről a mai nyomtatványcentrikus irodalomtudomány hajlamos megfeledkezni.” (201)

Czifra kötete rendkívül jelentős előrelépést tesz a nyelvújítási narratíva újraalkotásának útján. Okfejtései olyan évszázados, a hagyományba rögzült paneleket bontanak le, melyek ez idáig jelentősen eltorzítva jelenítették a 19. század eleji nyelvújítási törekvéseket. Gondolatmenete felhívja a figyelmet a narratívaképzés útvesztőire, a forrásként szolgáló kéziratos szövegkorpuszok új perspektívákat nyitó felhasználási módjaira.

**A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.B-15/11/KONV-2015-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.*